

ROJAVA

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
. .
. .
. .

*ROJAVA@
@Abdusamet yigit
Weşanên civakî
2022-Almanya-Berlin
Grafik: zindi şîyar*

.
ISBN 968-4-940996-01-0

Pêşgotin:

Rojava wê weke herêma rojavayê kurdistanê bê. Ev herêm dikeve ber firatê û wê dema ku em li dîroka wê herêmê binerin wê gelek pêşketinên dîrokî wê dem bi dem wê li wê bibin. Di aslê xwe de wê, dema ku em li ser temenekê dîrokî wê mejuya wê bînina ser ziman wê, heta demên berî dîrokê wê karibê ew meju bi awayekê demdirêj werênê ser ziman.

Piştî demên berî dîrokê, demên neolotikkê, şariştaniyê û û ankû demên şariştaniyê ên sumeran wê di awayekê de wê karibê bi kûrehî bermehiyên wan li herêmê werina kifşkirin.

Di awayekê de wê dema ku em li navaroka têgînên ku ew ji wan demên destpêkê ên şariştaniyê mana ku binerê wê di wê temenê de wê gelek nîşanakên wê werina kifşkirin.

Weki din wê pêşketinên demên piştî wê demê ên bakûrê kurdistanê wê dem bi dem ên demên gûtîyan û piştî wê heta demên hûrî û mîtannîyan wê karibê di awayekê de wê, herêmê di nava wê de wê weke herênek navend jî wê di awayekê şîrovebikê û wê werênê ser ziman.

Ji xwe wê di demên hûrî û mîtannîyan de wê ev wê weke herêmek navend wê were dîtîn. Piştî wê, di demên piştî wê ên mitannîyan û heta demên medan wê di wê temenê de wê bi heman rengê wê, karibê pêvajoyên desthilatî, û di dwama wê de pêvajoyên wê fahmbikê û werênê ser ziman. Ji medan û heta demên axamanişan û piştî wan wê heta demên sasaniyan wê di wê temenê de wê mejuya wê herêmê wê karibê were dîtîn ku wê çawa wê reng bistênê.

Ji aliyekê din ve jî wê desthilatiyên li anatolia wê bibin ên weke hîtîtan û heta demên lîdya û hwd wê, di wê temenê de wê were dîtîn ku wê bixwezin ku ew li wê herêmê serwer û serdest bibin. Seferên keyên hittiti ên weke key tuthalya û hwd wê di wê temenê de wê karibê werên hanîn ser ziman.

Di dewama wê de wê piştî wan deman wê iskender û di dewama wê de wê roma ku wê li herêmê wê rûbidin wê bixwezin ku ew bi awayekê serwer bibin li herêmê. Li van herêmên ber firatê serwerbûn weke deriyê

li herêmên din ên dûr ên asya û deverên din ênnivgirava arab ku wê bê wê were dîtin.

Ji aliyê têgînên bawerî jî ve mirov dikarê wê bibêjê ku wê jî, wê bandûra pêşveçûnên herêmê wê hem li anatoliya û herêmên li dorê wê xwe bide dîyarkirin. Wekî din, jî çanda kibelê û heta mitra û piştî wê heta pêvajoyên din ên bi baweriyên ku wê pêşveçûnê wê di wê temenê de wê karibê bahsa wê bikê Li herêmên li dora afrînê bawergehên weke li herêma ayndarê bê û ankû herêmên li dora girê miraza û hwd ku mirov bihizirê wê di wê temenê de wê karibê weke aliyekê wê yê din wê werênê ser ziman ku wê çawa wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Di pêvajoya pêşveçûnên li herêmê de wê, pêşveçûnên ji demên cihûtiyê û heta mesihiyê û piştî wê heta islamê û hwd jî wê were dîtin ku wê di rengekê de wê li vê herêmê wê xwe girtin û ji wê sûdgirtin û hwd wê were dîtin. Di wê temenê de wê, di awayekê de baweriyên weke birehim xelil herêmên weke Reha jîyaya ku wê heta roja me wê were ser ziman wê weke têgînên ku wê bina navend.

Ji aliyekê din ve jî wê bi heman rengê wê têgînên ku wê kaeribin werina kifşkirin û werina hanîn ser ziman wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê di aslê xwe de ku mirov bi hûrgilî li ser dîroka mejuya herêmê rawastihê wê gelek aliyên wê yên ku wê, pirr zêde wê kaeribin bên hanîn li ser ziman wê hebin û ev wê hemû wê di wê temenê de wê weke dîroka herêmê a ku ew di aslê xwe de wê pêwîstîya nivîsandin û fahmkirina jî wê hebê bin.

Li ser wê temenê wê dîroka rojava wê, di aslê xwe de wê, di awayekê de wê ji gelek aliyên ve wê kifşkirinên wê û hanîna wê ya li ser wê ji hemû têgînên baweriyî û ne baweriyî, civakî û ne civakîyî, bi zanînê û zanistî û hwd wê ji hemû aliyên din ên weke van aliyan wê karibê bibê temenekê li wan bandûrkinê jî. Ber vê yekê wê herêmek ku wê bi mejuya xwe wê hertimî wê bal û heya mirov wê karibê bide kişandin bê li ser xwe.

Dîroka herêmê berjêrçûyina wê piştî di encama hêrîşên komên mogol, selçûqî û piştî wan osmaniyan de rûxîna desthilatîyên împaratoriya eyûbîyan û pê de wê, bibê û wê di dewama wê de wê, êdî wê herêm gav bi gav wê di nava rewşên xirab de wê bê jin kirin. Di wê temenê de wê rewşên weke yên bi civakî û hwd ên herêmê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Dîroka rojava wê di roja me de wê hem bi pêşveçûnên wê yê civakî û hem jî bi ya hêrîşên li wê dibin re wê, di zikhev de wê werê nivîsandin. Di wê temenê de wê, hêrîşên pirralî ku wê li temenê wê yê civakî û dîroka wê werina kirin wê di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, weke aliyna wê yê giring wê biafirênin. Lê wilqasî jî wê giring bê ku ew dîroka wê ya kevn bi rastiya wê re were nivîsandin. Her nivîsandin wê rengên hêrîşên ku ew li wê dibin wê bi awa û armancên wan re jî wê di awayekê de wê eşkerabikê û wê derxê li holê.

Ber vê yekê nivîsandina dîroka herêmê bi hemû aliyên wê re wê ne tenê wê weke temenê fahmkirin û hanîna ser ziman a hebûna wê ya dîrokê û rastiya wê bê. Wê bi wê re wê, temenekê parastina wê ku wê li ser çî temenê wê bi wê re wê bibê û wê bide kirin jî wê bi xwe re wê di renekê de wê bide çêkirin.

Abdusamet Yigit

Destpêk: rojava

Rojava wê weke ku em di kurdî de wê dikarin wê werênina ser ziman wê navê rojavayê kurdistanê bê. Piştî destpêka mudahaleya li sûrî ku wê êdî wê bi destdanîna kurdan a li ser rêveberîyan bajarên xwe ên rojava re ku wê pêşkeve re wê rewşek teybet a defacto wê bi awayekê wê xwe bide dîyarkirin. Ev rewş wê ji aliye hinekan ve wê weke xwe bi rêvebirina xalkên herêmê bê hanîn li ser ziman. Ji aliyê hinekan ve jî wê weke rewşek rêveberî a desthilatî a kurdistanî ku wê piştî demek dirêj ku wê êdî wê li wê pêşkeve wê were ser ziman.

Lê ku em ji kijan aliyê ve wê werênina ser ziman wê weke rewşek teybet ku mirov wê li ser çerçoveya mijare rewşên wê yên civakê ve wê, karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê bi temenekê dîrokî, civaknasî, derûnî, ramiyarî û gelek aliyên din ên ku mirov wê di wê temenê de wê karibê wê şîrove wê bikê û wê werênê ser ziman bê. Lê di wê çerçoveyê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê şîrovebikê wê, ev aliyên wê bi serê xwe wê weke aliyê ku wê karibin bîn kirin mijare lêkolîna fahmkirinê.

Rojava ji roja ku wê weke rewşek xwe bi xwe rêvebirinê wê pêşkeve û wê derkeve li pêş jî jî wê ji hêrîşên ku wê li wê bibin wê xilas nekê. Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman. Xalkên herêmê wê bi cihêrengiyên xwe re wê hem

jîyane xwe wê îdeme bikin û wê bidina domandin û hem jî wê ji aliyekê ve wê weke aliyekê wê yê din jî wê bixwe wê, bikevina nava rewşa xwe parastinê de.

Ji wê aliyê ve wê rewşa rojava wê di aslê xwe de wê weke rewşek ku wê hinbi hin wê bandûra wê ya li herêmê wê ji wê were axiftin û ankû wê weke rewşek xwe bixwe rêvebirinê a li herêmê ku wê dervî rewşa statûqûya herêmê pêşkeve wê karibê wê li wê binerê bê. Ji xwe wê sedema wê ya mazin a ku wê pêvajoya hêrişên li wê ku wê dawî li wan newê jî wê sedemek wê jî wê ev bê. Di wê temenê de wê bi serê xwe wê çawa wê weke aliyekê wê pêşkeve û wê derkeve li pêş wê diwê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê.

Weke ku min li jor hanî ser ziman rojava wê ji aliyên wê yên ramyarî, civaknasî, civakî, dîrokî, û hwd ve wê bi gelek aliyên din ve wê, karibê were dahûrkirin û were hanîn li ser ziman. Li vir ezê wan aliyên wê jî di zikhev de hewl bidim ku ez di çerçoveya bi têngî û gotina azmûna rojava re wê, di wê çerçoveyê de wê ji hinek aliyan ve wê werênima ser ziman. Wê ber çî ev modela xwe rêvebirinê wê wilqasî wê bê sedema hêrişan? Sedemên wê çî na û wê ber çî wê ew wê d iwê temenê de wê bi zêdeyî wê bibê? Weke van ali û pirsan wê gelek pirs ku mirov li wê dinerê û dihizirê wê karibê bi wê re wê kifşbikê û karibê wan werênê ser ziman. Lê rojava wê di demên xwe yên nû de wê, gelek aliyên wê yên ku mirov wê karibê di wê temenê wan şîrovebikê û wan werênê ser ziman bê.

Di çerçoveya wê hanîna li ser ziman de ez heka karibim ezê di çerçoveya modela ya civakî û azmûnên wê yên di wê warê de wê, werêniman ser ziman. Di dewama wê de wê, ji aliyên wê yên ku ew hertimî di bin pêvjaoyên hêrişê de ya û hêriş li wê dibin û sedemên hêrişên wê jî bixwezim ku ez hinekî li ser wan bisekim. Ber ku wê, ev alî wê weke aliyna ku mirov wê karibê di wê temenê de wê, di serî de wê weke aliyna wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare rojava de wê, modela wê û azmûnên wê yên civakî wê di serî de wê bale min wê bikişênê. Di wê temenê de encamên ku wê li ser wê temenê wê derkevina li holê wê giring bin û wê di wê temenê de wê, di temenekê motorize de wê, bandûrek gûharîner wê bi wan re wê, li herêmê wê xwe bidina dîyarkirin. Ber vê yekê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê li ser wê bisekinê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê mijare

rojawa wê di wê temenê de wê, aliyên wê yên ku wê, di wê temenê de wê, di roja me de wê bi zêdeyî wê rojavê de bê wê pêvajoyên hêrişên li wê bin. Ji gelek aliyan ve wê ew hêriş wê li wê bibin. Rejima sûrî a kevn a esad bixwe jî wê ji aliyekê ve wê bi şewayên weke ambargo û hwd ku wê ji aliyê xwe ve wê, li wê pêşbixê wê di şewayekê hêrişê de wê li wê pêşbixê. Hêrişên rejima tirk û hwd jî wê di dewama wê de û wê bi wê re wê di ahengekê de wê weke ku wê bîn kirin. Di aslê xwe de wê şewayên weke yên ambargo bê, û ankû qadên hewayê ên sivil ji bombardimanên rejima tirk re newê girtin û hwd wê weke aliyna ku wê di temenê pêvajoyên şer ên li hemberî rojava ku wê karibê werênina li ser ziman **bin**. Ji aliyê din ve jî wê di nava wan pêvajo û rengên hêrişan de wê di awayekê de wê, xalk jî wê jîyane xwe ya rojane wê bide domandin û wê roj bi roj wê jîyane xwe wê îdeme bikê û wê bide domandin. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare rojava wê di wê temenê de wê weke azmûnek ku wê ji gelek aliyan ve wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Weki din wê di wê temenê de wê, hêrişên ku wê li wê bibin wê li jîyane wê û temenê wê yê jîyanî ê civakî wê weke ku wê bibin. Di wê temenê û çerçoveyê de wê di wê rengê de wê karibê wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê din de jî wê dikarim wê bi wê re wê, werênima ser ziman ku ew temenê wê yê jîyane civakî ku wê li wê hêriş wê werina kirin wê ji wê aliyê ve jî wê pêwîst bê ku mirov çend gotinan bo wê werênê ser ziman.

Pêvajoyên hêrişên li rojava wê di wê temenê de wê di renekê de wê li temenê jîyane civakî ku wê werina kirin wê di wê temenê de wê li wê felsefeya civakî a iteatê red dikê wê were dîtin ku wê bê kirin. Heta roja me wê bi rejimên herêmê re ku wê ol û bawerî wê weke temenê li xwe dana iteatkirinê ku wê bikarbênin û wê di wê temenê de wê têtîngên ol û baweriyê wê di awayekê bêwijdanî û axlaqî de wê werina bikarhanîn wê were dîtin. Redkirina wê awayê jîyanê wê di temenekê ku mirov wê weke kirdeyekê di jîyane xwe de wê bibê xwedi gotin û biryar wê hinekê wê bi wê ve jî wê girêdayî bê. Di wê temenê de wê ev rewş wê bêgûman wê bandûra wê li rewşê jîyane ku wê di temenê iteatkirinê de wê li ser civakê wê were ferzkirin wê bi bandûr bikê.

Di wê çerçoveyê de em, çendî ku wê têtînga jîyane iteatkirinê wê weke têtînek olî û bawerî wê di renekê de dihênin ser ziman jî lê ev wê tenê

wê weke tégînek ku wê ji aliyê desthilatîyan ve wê were bikarhanîn bê. Wê di serî de wê weke aliyekê wê mirov dikarê wê kifşbikê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare iteatê wê di wê temenê de wê di kevneşopîyan de jî wê were pênasekirin û wê were hanîn li ser ziman. Minaq weke jin ji mêre iteatê bikê. Zaro di bin iteata dêûbav de bin û hwd. Wê weke van aliyan wê gelek aliyên din bin. Minaq wê xwûşkek jî wê bê iteata ku ew ji bira û bavê xwe re bide nîşandin wê nikaribê tişteke din wê bikê. Ew wê wan weke ku wê li ser wê were ferzkirin ew wan weke 'efendîyên xwe' bibîne û di wê temenê de ew nêz bibê. Ev çand wê piştre wê di nava jin û mêr de jî wê di awayekê de wê bi wê re wê, were bicihkirin.

Di dewama wê de wê di wê temenê de wê, rojava wê ji aliyê jîyanî ve wê, dîmenekê ku wê dikê berlêpîrsînê de. Ber vê yekê wê dema ku wê, bi awayekê mirovî û rastî rejimên herêmê wê argûmanak wan a ku ew ji wê tégîne re weke beremberê wê pêşnekin û nikaribin pêşbikin wê di wê temenê de wê êdî wê rêya hêrîşkirinê li ser gotinên rewş, ol û baweriyê re bê û ankû bi reşwên fizîkî ên şer ku wê hêrîşî nava jîyane civakî û sivil wê were kirin. Wê weke ku wê rejima tirk wê li hemberî rojava wê bi bombardiman û topbaranê wê bikê wê her roj wê bi dehan balafirên wê yê şer wê rabin û ku wê tişî bomba bin û wê herin hemû bombayên xwe wê li qadên jîyane civakî wê valabikin, weke ku wê çawa wê sabiha gçkçen wê li hemberî dersimê wê bikê û di dewama wê de wê bi lêvbikê bikê ku *'min kerîyên wan ên sawalan jî bombardiman dikir dakû yên ax mana jî ji nêza bi mirin'* û hwd. Ev tégîn û felsefe wê di wê temenê de wê di temenê hêrîşên li rojava de wê xwe di rengekê de wê weke u wê bide dîyarkirin. Bi rengekî û awayekê ku wê taqabûlî heman felsefeyê wê bikê wê, çawa wê ava çemê firatê wê ji ser herêmê bi danîna bend û bendavan wê ji ser herêmê wê bibirê û hwd wê di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê. Ev rewşa bi hewldanên birrîna ava firatê ji ser herêmên rojava ji aliyê tirkiya ve wê bi kiryarên rejima sûrî a esad ên bi rengê weke di temenê kiryarên weke ambargo de wê di levkirinê û ahengekê de wê werina kirin bin. Bi hevdu re wê di temenê levkirinekê de wê bèn **kirin**. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê herêmên ku wê ji aliyê tirkiya wê bi destûra amarika û rûsya wê werina dagirkirin ên weke afrînê, babê, azazê, marê û hwd wê ji wan jî wê hertimî wê li ser wê temenê û felsefeyê wê hêrîşên bêaramikirin û bêzarkirinê û hwd wê werina kirin. Di wê çerçoveyê de wê ev herêm wê weke herêmên ku wê çawa wê bi

hêrîşan wê temenê jîyanê wê di awayekê de wê bi rûxînin û wê, jîyanê li kesên li wê herêmê dijîn wê tangavbikin û hwd wê di wê temenê de wê weke ku ew wê were kirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Lê ji aliyekê din ve jî wê herêm weke herêmek navend û dîrokî bê. Di awayekê de emê, li jêr li ser rewşa wê ya dîrokî û dîroka wê ya herêmî bisekin in. Wê di wê temenê de wê di zane min de wê baştir wê hingê wê weke ku wê karibê were fahmkirin. Lê di wê rewşê de wê, rewşa dîroka rojava de wê gelek aliyên wê yên ku wê bi giringî wê karibin werina fahmkirin wê hebin ku wê werina dîtin. Ji herêmên rojava ên li dora helebê û heta amedê û ankû mayafarqînê wê weke herêmên giring bin û wê ji aliyê têngîna menewiyetê ve jî wê weke herêmên giring wê werina dîtin. Minaq tirba gelek kesên ku wê di nava dîroka olî de wê weke 'pêxember' wê werina pênasekirin ên weke ilyas û zulkif û hwd wê, li amedê bin û ev rewş wê di wê temenê de wê li rojava ên weke helebê û ankû deverên din ên rojava ên li dora afrînê ên weke 'ayndarê' û hwd ku wê karibê were bi navkirin wê li wan wê heman rewş û navendîtî wê bi dîrokî wê karibê were dîtin. Di wê temenê de wê ev rewş wê berî wê jî wê hebin. Minaq berî wê demê wê di demên pirr kevn ên berî demên kevnera de wê hebûna mîtra û hwd jî wê di wê temenê de wê weke şûnpêyên herêmê wê karibê wê werênê ser ziman. Di demên hûrîyan de wê li herêmê wê weke çavkaniya çanda kibelê bê û ankû ya yazdanên jin ên weke ya hebedê ên dema hûrîyan ên di wê rengê de bin wê navenda wan ya ardnîgarî û herêmî wê ev herêm bê.

Di aslê xwe de wê dema ku em rewşa rojava wê ji aliyê dîrokê ve wê hilde li dest wê di wê temenê de wê çawa wê weke herêmek navend bê wê di serî de wê, karibê wê fahmbikê bê. Di demên hîtûtîtan de wê hîtûtî wê ew wê herêmê weke derîyê li nîvgirava araban, herêmên din ên asya û hwd ku ew dibê wê lê binerin û wê ber vê yekê wê weke ku wê di dema key tuthalya de wê were dîtin wê seferên xadar wê li herêmê wê bikin ku ew li wê herêmê serdestîya çêbikin. Lê di wê demê de wê ev herêm wê hertimî wê weke herêmek bi xwe û bi serê xwe wê, bibîmênê û wê ji ti hêzê re wê bi serdestî wê temenê mayinda wê çenekê. Ev jî wê weke ali û xosletekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê, li wê binerê bê.

Di roja me de wê weke temenê muhdalaye li herêmê dîtina rojava wê di aslê xwe de wê, weke ku em di demên hîtûtîtan de dibînin wê bi heman felsefeya serdestîyê wê di awayekê de wê weke ku wê amarika jî û rûsya

jî wê li wê bînerê û wê hebûna xwe wê li ser wê temenê wê bi xalkên herêmê ên weke kurdan re wê weke ku wê bixwezîna ku ew li wê bînerîna. Di wê temenê de wê windakirîna herêmê û ankû serdestîya li wê herêmê wê gelek aliyên din jî wê bi xwe re wê werênê. Wê serwerîya li ser bahra sipî a herêmê jî wê ji aliyekê ve wê weke ku wê wînda bikê.

Em di demên eyûbîyan de dibînin ku wê di wê demê de wê li ser bizans û bahra sipî re wê li wê herêmê û kendavên misrê û heta dimyatê û hwd wê di wê temneê de wê weke aliyên ku wê li wê werîna hizirkirin ên di wê temenê de. Di wê çerçoveyê de wê herêm wê weke herêmek li wê serdestîyê wê çê bikin.

Li herêmê wê di wê temenê de wê, dema ku em di demên hinekî kevn de herîna di demên kevnêra û ankû dema helên herîna wê iskenderê zurqerneyîna wê di wê herêmê de wê rêya xwe gihandîna herêmên ên asya weke heta hindistanê wê bibîne û wê di wê temenê de wê di awayekê de wê li wê bihîzîrê û wê hêrîştî wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, hewldanên bîndestkirîna wê herêmê wê heta ku wê keyê kurd key melon wê ji holê rabikê wê, bîdomê li wê herêmê û giştîya kurdistanê û herêmên li dora wê. Di wê temenê de wê rojava wê, di navende wê çerçoveyê de wê weke herêmek di aslê xwe de wê giring a stretejikî û giring jî wê xwe di wê temenê de wê di rengekê de wê bîde dîyarkirin. Ti hêzên ku ew li herêmên anatolia serdest bîna ku ew di awayekê de li wan herêmên li dora wê ne serdest bîna wê weke ku ew di rewşek xwezayî a îzolekirî de bîna wê bîkevîna rewşekê de. Ev wê weke rastîyek dîrokî bê.

Ji aliyê din ve jî wê ev herêm wê di awayekê de wê weke ku wê di demên hemdem de jî wê di wê temenê de wê weke ku wê mirov wê dikarê wê, werênê ser zîman ku wê, dema ku wê, di dema şerê cihanê ê yekem û hinekî berî wê ku wê firansa wê bîkeve wê herêmê wê bixwezê ku ew ji wê xwe bigihênê herêmên weke misrê û ên li dora wê. Bo wê armancê wê demek dirêj wê li herêmê wê bixwezê wê bîmênê. Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê.

Pîştî şerê cihanê ê duyem ku wê amarîka wê derkeve li pêş wê mireteya îngîlîs û firansa a li herêmê a li ser wê temenê wê weke ku wê dewrbîgirê û wê ew wê weke hêza dîyarker wê derkeve li pêş bi politîka û kirînen xwe yêna ku ew di temenê politîkaya xwe ya hegomenîkî de.

Li herêmê wê di awayekê de wê dema ku em li wê di hîzîrin wê gelek aliyên wê yêna ku wê di wê temenê de wê ji aliyê wûcana herêmê û fahmkirîna wê ve wê xwe ji wê aliyê ve wê bîde dîyarkirin. Di wê temenê de wê ev herêm wê weke herêmek kurdistanî a berfiratê wê di wê

temenê de wê di awayekê de wê, weke navendekê wê karibê wê li wê bihizirê bê. Ji ya başûr zêdetirî wê ev herêm wê bi wûcana xwe re wê karibê bandûrê li tirkîya jî û iranê jî û herêmên din ên herêmê jî bikê. Ji aliyekê din ve jî wê di wê temenê de wê hemû hêzên herêmî û yên ne herêmî hewldana li herêmê girtina wûcana xwe û di wê temenê de şerkirina li herêmê û hwd wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare herêmê û hwd wê di wê temenê de wê di awayekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê. Li herêmê herêmê wê şîrovevên li ser dîrokê re wê, werina kirin wê di awayekê de wê ew jî wê di wê temenê de wê di temenê hewldanên dagirkerîya hêzên herêmê û ne herêmi bê. Ber vê yekê wê zêde rastiya herêmê û ya civaketiya wê newênina ser ziman. Di wê temenê de wê, vajî wê, şîrovevên ku ew dihên kirin wê di awayekê de wê weke renekê şîrovevî ên manipulekirinê ku wê ser rastiyan herêmê bo dîtina wê binûxûmênê jî bê. Wê di wê temenê de jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Di mijare herêmê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare herêmê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê dinê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirin bê. Di aslê xwe de wê dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê çawa wê, di wê rengê de wê xwe di renekê de wê bi wê re wê karibê bide dîyarkirin bê.

Di awayekê de wê, dikarim wê werênê ser ziman ku wê, rojava wê, di wê temenê de wê pêşî wê bi rastîya wê ya dîrokî pêwîst bê ku ew were fahmkirin. Li ser wê temenê wê bi çerçoveya wê ya civakî û demografiya ya civakî a esasî wê pêwîst bê ku ew were fahmkirin. Wê di wê çerçoveyê de wê hingî wê karibê ew di awayekê de ew, bi rastiya wê re wê hingê wê karibê ew bi awayekê baş were fahmkirin.

Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di wê rengê de wê fahmbikê ku wê çawa wê xwediyê renekê fahmkirinê bê. Di aslê xwe de wê mijare herêmê de wê, dema ku em li rewşa wê ya ku wê derketina li holê a rojava bi çerçoveyek şoreşî û hwd re wê, di wê temenê de wê li herêmê wê, weke rewşek nû a ku wê xwediyê potansiyalek girig ku wê karibê temenê pêşveçûnên nû ên li herêmê jî bi xwe re wê karibê bide dîyarkirin bê. Weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê

wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare rojava wê, di wê rewşê de wê, bi bandûrên wê re wê werênê ser ziman em, minaq nikarin wê bandûra rewşa rojava ji rewşên weke raperînên gel ên li iranê wê piştî rewşa jina emînî a jina kurd ku wê ji aliyê polisên îranî ve wê were qatilkirin ji wê dût fahmbikin û werênina ser ziman. Di gelek şîrove û dengdanên bi lêvkirinên weke ji aliyê nava gel ku wê werina ser ziman wê balkişandina li ser rojava û pêşketina wê di wê temenê de wê bi zêdeyî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê xwe di renekê de bide dîyarkirin bê.

Bi kortasî mejuya rojava ya kevn

Ku mirov wê ji kijan aliyê ve wê werênê ser ziman wê rojava wê xwediyê rewşek teybet dîrokî bê. Bi teybetî ev herêm wê dema ku mirov wê dîroka wê ya kevn wê li wê binerê wê di wê temenê de wê bi wê re wê were dîtîn ku wê xwediyê dîrokek zêde kevn û demdirêj bê. Wê dema ku wê bahsa keviyên firatê wê were kirin û jîyane ber wê were kirin wê rojava wê weke aliyekê wê were fahmkirin. Di demên berê de wê, di demên wê yên kevnera de wê, ji demên hûrîyan ve wê dikarê wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê berî wê hî wê hebê. Ji nivîsarên nivîskî ên ku ew ji bin ardê dihên derxistin wê di wan de wê bide nîşandin ku wê dîroka herêmê wê pîrr zêde wê kevn wê herê. Heta wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê ev wê bi wê re wê di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, weke ku wê bide dîyarkirin.

Ev herêm dikeve keviya anatolia û bahra sipî de. Ber vê yekê wê bandûra wê li pêşkevinên wê jî wê bibin. Di wê temenê de wê ber vê yekê wê mirov dikarê wê bibêjê ku wê pêşveçûnên li wê herêmê wê weke aliyekê wê yê giiring wê xwe didewama wê de wê bide dîyarkirin wê werina dîtîn ku wê, çawa wê bibiê. Li herêmên weke amûrê bê, deverên din ên weke afrînê ayndarê û hwd bê wê, di wê temenê de wê nîşanakên pîrr zêde ên kevnera wê herin. Herêmên kurdistana bakûr ên weke semsûrê wê bi serî û hebûna peykelên weke ku wê li wê li semsûrê wê werina dîtîn wê di renekê de wê, weke dîmenekê ji demên wê yên kevn jî bê.

Minaq wê şêr, serê mirov ê key, û pêjnên din ên ku wê li wê werina dîtîn wê weke ku mirov wê di nava çanda baweriyê a mitra de wê li

herêmê wê bibînê wê di wê temenê de wê, di renekê de wê were dîtin ku wê li wê, li herêmê wê hebê û wê serwer bê.

Li herêmên weke şadadê wê di aslê xwe de wê dema ku mirov wê hinekî wê li wê demên wê yên kevn binerê wê çawa wê, weke nîşanakên zêde kevn ên heta demên berî demên hûrîyan wê li wê herêmê wê di awayekê de wê weke ku wê werina dîtin. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din wê karibê wê fahmbikê. Ji wê herêmê û herêmên li dorê wê heta çîyayê şengalê û hwd wê di wê temenê de wê weke dever û xatek ku wê di nava baweriya kurdistanê êzdayî de wê werina bi watekirin bin.

Wekî din wê jî mirov wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, herêmên rojava wê li wan wê çanda êzdayiyê û bi teybetî baweriyên kevn wê li wê zêdetirî wê hebê. Ji demên asûrîyan û serdestîya bermehiyên ku ew hena wê karibê bibînê. Wekî din wê, di wê temenê de wê, bineterên nivîskî ên ku ew li marê dihên kifşkirin wê wekî din di derbarê dîroka herêmê û çanda baweriyê a kevn de wê têgînekê wê bide me. Di awayekê de wê ev herêm wê weke xateka ku wê hinek nîşanakên ji baweriyê cihûtiyê jî wê di renekê de wê weke wê werina dîtin. Di wê temenê de wê ji dema desthilatîyên kurdistanî ên demên mîttannîyan ên li herêmê ku wê were dîtin wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê xwe bide dîyarkirin bê. Di demên mîttannîyan de wê nîşanakên ku wê ji dema wan û ankû ji keyaniyên wan ên serwer ên herêmê ên mittanî û tîkiliya wan bi rêveberîyên misra kevn re wê di awayekê de wê tîkiliyek xort wê di wê demê de wê were dîtin û kifşkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê kifşbikê. Minaq wê, di wê temenê de wê, heta ku wê zawacên ku wê di nava mitannîyan û misriyan de wê bibin wê ji hev wê bibin. Minaq di demên key tûsrata bê bê û ankû keyên wê yên din demê de bê wê were dîtin ku wê kesên wan wê bi firawûnên misrî re wê bizewicin. Di wê rengê de wê renekê tîkiliyê a xort wê were dîtin. Ji nava nameyên 'amarna' ku wê ji wan deman wê werina kifşkirin wê di wan de ku wê hinek ji wan wê bi kurdiya wê demê wê werina nivîsandin jî wê hebin û wê di wan nameyan de wê di derbarê tîkiliyên demê ên ramiyê û hwd de wê çerçoveyek berfireh a fahmkirinê wê weke ku wê karibin bi xwe re bidina dîyarkirin bin. Di wan nameyan de wê di derbarê tîkiliyên mitannî û misrê de wê çerçoveyek fahmkirinê a xort wê weke ku wê bi xwe re wê di renekê de wê weke ku wê bide çêkirin bê.

Wekî din wê jî mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, di wê demê de wê li ser wê temenê wê were dîtin ku wê dema

mîtannî wê weke demek nû û xort wê xwe bide dîyarkirin. Wê li giştîya herêmê wê weke rêveberîyek û desthilatîyek xort wê were dîtin ku wê serwer bê. Ji nava nameyên amarna bê û ankû di awayekê din de ku wê weke wê bahsa wê were kirin wê dema ku wê firawunê misrê wê nexweş bikeve wê, keyê mitannî wê, peykelê lipît îştar wê bişênê ji wî re ku ew bi wê baş bibê wê ji wan rewşan wê fahmbikê ku wê ji temenekê xanadanî ê xorttir û derbaskirî wê dîmenek wê weke ku wê bi wan re wê di renekê de wê weke ku wê were dîtin.

Li ser wê temenê wê ev jî wê wê bi wê re wê were dîtin ku wê temenekê hizrî ku wê weke bi olî û ankû di çerçoveyek wê ya birdozikî û hwd de wê bi wê re wê di awayekê de wê were dîtin. Wê di wê çerçoveyê de wê weke çerçoveyek desthilatî a ku wê li ser wê temenê wê di hewgirtinekê de wê xwe bide dîyarkirin.

Dema mitannîyan wê dikarê wê di renekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, di renekê de wê ji rewşa têkiliyên wên navxweyî ên baweriyê û hwd mirov wê fahmdikê ku wê çendî wê bi navê gelek yazdanan wê, bawergeh wê hebin jî lê wê di temenekê hîyararşîkî de wê di têkiliyekê de wê çawa wê were yekkirin wê bi wê re wê di awayekê de wê were dîtin. Di wê temenê de wê bi wê rengê wê di awayekê de wê girêdanên zêhnî û hwd wê bi wê re wê were dîtin ku wê were çêkirin. Li ser wê re wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê xwe di dewama wê de wê bi awayekê bide dîyarkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di wê rengê de wê fahmbikê bê.

Dema mîtannîyan wê weke demek kevnera a herêmê wê werê dîtin. Di dewama wê de wê dema hûrîyan wê demek zû a pêşî a kevnera bê û wê di wê temenê de wê karibê wê pênasebikê. Di dewama wê de wê dikarim wê werênîma ser ziman ku wê têgînên bi baweriyî û hizrî ên demên wê yên kevntir ku wê bibin wê di awayekê de wê li ser renekê hizrî ê wê temenê wê bi awayekê pergali wê çawa wê, were şîrovekirin û wê were hanîn li ser ziman wê bi wê re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê wê di wê rengê de wê zêdetirî wê were dîtin ku wê ji vegotinan wê dûrkeve û wê bi ber têgînên razber û ku wê di wan de wê çawa wê

kûrbûn wê bibê wê bi wê re wê were dîtin. Di awayekê de wê ev wê bi wê re wê were dîtin. Di awayekê de wê dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werenê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê li ser wê temenê wê hê karibê wê werênê ser ziman wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê çerçoveyên têgînan wê were pêşxistin û wê di wan de wê weke çerçoveyên hizrî wê di wan de wê were kûrbûn wê bibê. Gotinên weke yên gîyanê wê li ser temenekê hizrî wê hin bi hin wê çawa wê werina fahmkirin wê di wê demê de wê di renekê de wê were dîtin. Gotinên weke 'xwûdê', 'gîyanê', 'azman', 'stêr' û hwd wê, weke gotinên ku wê hin bi hin wê di mejiyê mirov de wê asoyekê wê bidina çêkirin bin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê ev alî wê bi wê re wê hin bi hin wê were dîtin ku wê di wê temenê de wê şîrovekirin, jinûve hanîna ser ziman bi asta aqilê demê wê were dîtin. Minaq wê, di hinek şîrove û rengên nivîskî ên demê de wê, şîroveyên nû wê, li ser navaroka 'destana gilgamêş wê were dîtin ku wê di wê demê de wê hebin. Gotinên ku wê ji nava bineterên nivîskî ên 'tekstên marê' wê werina dîtin û hwd de wê, di wê temenê de wê, navê gilgamêş ku wê bi awayekê din wê hîsiyetekê xort wê bide me ku wê werina nivîsandin wê di wê de wê were dîtin. Di wê rengê de wê, di çerçoveyê rewşên civakî û çandî û her wusa bi wê re ên bawerî û hwd de wê, di wê temenê de wê were dîtin ku wê çawa wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê bibê ew wê bi wê rengê wê were kifşkirin ji wê demê. Ji wê aliyê ve jî wê pêwîst bê ku mirov wê hinekê wê li ser wê bisekinê.

Di aslê xwe de wê di dema ku mirov wê li rengê hizirkirin, şîrove û gotinên ku ew dihên bi watekirin û rengê kirdeyên ku ew weke ji gotinan dihê fahmkirin wê bi wê re wê were fahmkirin ku wê renekê aqilê felsefeyî wê di wê temenê de wê were dîtin. Ji nava şîroveyên li ser zimanê demê ê hûrîyan ku mirov ji nava têgînên ilsa Wegner û Crag Melchert ku wê di bin navê zimanê hîtîtîyan de wê werênê ser ziman bê û wê ji ya zimanê dema hûrî û mîtannîyan bin wê di wê temenê de wê têgînek xort wê bi xwe re wê li ser wê temenê wê weke ku wê karibin bidina me.

Ji wê aliyê ve wê zimanê demê wê têgînek pêşketî wê di xwe de wê weke ku wê berhevbikê wê di çerçoveyê de wê bi rengê pêşketina xwe re wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin. Em dikarin wê jî wê didewama wê de wê werênina ser ziman ku wê li herêmên rojavayê kurdistanê ên

rojawa me wê bi rengê pêşveçûnên wê yên di demên berê de ku wê bibê wê di wan de wê di awayekê de wê bi awayekê vekirî wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê dikarê wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê, rojavayê kurdistanê ku wê li wê avabê wê demên hûrî û mîtannîyan wê, di awayekê de wê di temenê hemdem û pêşketina wê de jî wê di awayekê de wê weke ku wê bandûra wê hebê. Bi teybetî di pêşveçûnên demên kevnera de wê mirov nikaribê bandûra hûrî û mîtannîyan wê werênê ser ziman. Ji nava mîtolojiyên yewnanî ên li ser rengê bi şîroveyên kronos û hwd wê, di awayekê de wê dîmenekê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê di demên hûrî û mîtannîyan dewê were ser ziman wê karibê bi xwe re bide dîyarkirin.

Ev awa wê, û rengên fahmkirinê bi rengê pêşketinê re wê dema ku mirov wê tenê li bermehiyên ku ew li herêmê heta roja me li ser rûyê ardê mana ku mirov li wan jî binerê wê karibê wê ji aliyekê ve wê bi rehetî wê fahmbikê. Gelek bermehî wê nîşanaka demek kevnera a kûr û kevn ji ya ku em di demên girêkê ên felsefeyê de fahmdikin wê kevntir wê li herêmê bijî wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Her wusa nivîs û nîşanakên ji demên hûrî û mîtannîyan ên ku ew heta roja me hatina kifşkirin wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, bide dîyarkirin. Wekî din jî di dewama wê de wê, kifşkirinên ku wê di dewama wê de wê, werina kirin jî wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê karibê bahsa wê bikê û wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê li ser temenekê piştrastkirinê wê çerçoveyek fahmkirinê wê weke ku wê bi xwe re wê biafirênin.

Di awayekê din de jî wê, dibînê ku wê demên hûrîyan ku em îro zêde di derbarê pêşketinên wan de bi tememeî ne xweziyê zanîne jî lê wê ya ku em biqasî dizanin wê bi rehetî wê karibin bidina dîyarkirin ku wê ew wê kalkên kurdan bin û wê, di dewama wê de wê, li herêmê wê heta ber çemê xabûrê û hwd wê, li herêmê wê xwediyê serdestî û serwerîyek mazin a li herêmê bin. Dema hûrîyan wê dikarê wê weke ku wê çawa wê di demên piştre wê piştî dema şadadîyan a mazin wê dema merwanîyan wê bibê wê bi heman rengê bo wê demê wê di rengê weke ji dema gûtiyan heta wê demê wê di regekê de wê karibê wê fahmbikê. Gûtiyî wê, ji rêza çiyayên amanos û heta cudî, ararat û zagrosan wê di qadaka berfireh de wê bina xwediyê desthildariyê, Di wê temenê de wê, demek dirêj wê li ser wê dema wan ya weke ya imparatori ku wê bijîn wê derbas bibê. Piştî wê re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê hûrîyî wê li ser şopa wan wê di regekê de wê weke ku wê bên û wê

bijîn. Wê dema hûrîyan wê li gorî ya gûfîyan wê zêdetirî wê weke ku wê bi têrzanîn bin. Wê pêşketîtir bê û wê di aqil û fahmkirinê de wê zêdetirî wê bi kûrehî û sazûman bê.

Ev wê, di awayekê de wê di dema wan de wê karibê wê fahmbikê. Teybetmendiya din jî wê ew bê ku em ne dikarin bo gûfîyan, ne bo hûrîyan û ne jî bo mîtannîyan karibin gotina xanadanîyê bikarbêninbin. Wê li ser temenekê zêhnî wê xwedyîyê temenekê desthilatî bin û wê di wê temenê de wê hinek pêvajoyên çandê wê weke ku mirov wê karibê kifşbikê wê di demên wan de wê, di renekê de wê weke ku wê were jinkirin. Ev wê di awayekê hesan de wê bi wan û dema wan re wê were dîtî ku wê bibê. Di wê temenê de wê, di demê hûrîyan de wê were dîtî ku wê zêdetirî wê di awayekê de wê were dîtî û fahmkirin ku wê pêvajoyek bi zêhnî a fahmkirinê ku wê çawa wê bi ber awayekê hîyarearşîkî a fahmkirinê ve wê herê wê di wê temenê de wê bi wan re wê were dîtî. Li ser wê temenê wê ev wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê karibê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman bê.

Ev wê nîşanaka wê bê ku wê nêvî bi nêvî wê di awayekê de wê di renekê bi pêşketinê a di demên wan de ku wê bibê re wê dîmenekê pêşketinê wê bidina me. Di şêwayên dokumanên ku wê ji wê demê wê werina kifşkirin wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê fahmbikê ku wê, çawa wê, sazûmanek civakî a bi dewletî wê di wê demê de wê di awayekê de wê hebê. Wê di wê temenê de wê arşîvên qasrê ên wê demê wê, di hinek kifşkirinên wan de wê rastî qaydkirinên ku wê di wê temenê de wê, bîn kirin wê bibin. Ji wê nûqteyê re wê karibê nameyên amarna, nivîsarên li herêmên marê, û deverên din ên rojava û hwd ku wê werina dîtî wê karibin ji aliyekê ve weke çavkani bîn dayin nîşandin.

Di dewama wê de wê jî mirov diakrê wê werênê ser ziman ku wê, rewşa çavkaniyên wê demê wê di warê rengê jîyane wan de jî wê dîmenekê wê bide me. Mînaq wê di wê wê temenê de wê çavkaniyekê wê di renekê de wê weke ku wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin û wê karibin werênina hanîn li ser ziman ku wê, bi axê û ankû çandiniyê wê bijîn û wê di wê temenê de wê, zadên ku ew dihildin wê, di wê temenê de wê bi pîvan bi pîvan wê qaydkirinê wê bikin.

Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê ku wê mijare çavkaniyên demê wê di wê warê de wê nîşanaka pêşketinek di wê temenê

de a bi sazûmanî a civakî ku wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin bin. Yê n ku wê çina şer û li şûn ne wegerihin wê li malbatên wan jî wê di wê temenê de wê bi dabeşkirinên li ser qasrê û dahatên wê re wê di awayekê de wê weke ku wê li wan jî wê bê hizirkirin. Wê di wê temenê de wê rewşek civakî wê di awayekê de wê weke ku wê xwe bi wê re di reng û awayekê de wê bide dîyarkirin.

Weki din wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê sazûmana civakî wê, li gorî ardnigariyê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke ku wê bibê. Ev wê weke aliyekê wê bê. Di wê temenê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare dahatê wê, di wê temenê de wê li ser wê temenê wê bi awayekê wê, li ser temenê civakî wê li wê were lê hizirkirin. Ev rewş wê di demên mîtannîyan de wê li herêmê wê were dîtî ku wê zêdetirî wê bi wê re wê bi sazûmantir wê were lê hizirkirin. Wê bi aqilekê pêşketî ê demê wê di wê temenê û awayê de wê were dîtî ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê û awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di dema hûrîyan de jî û ya mîtannîyan de jî wê ew wê di awayekê zêhnî de wê were dîtî ku wê, çendî ku wê weke di dîmenekê pirrxwûdayî de wê bê jinkirin jî lê wê di awayekê de wê, di temenekê hîyaraşîkî de wê bi cihkirina wan û di wê temenê de ew hanîna wan ya li ser ziman wê di warê zêhnî de wê wan bigihênê awayekê jîyankirinê ê weke ya yekxwûdayî ku ew bi wê re wê bijîn bin. Di wê temenê de wê, di wê demê de wê ji pêjn û rêûresmên ku wê ji wê demê wê werina kifşkirin wê bi wan re wê were dîtî ku wê pêjnên weke yê n melekê tawis û hwd wê di demê de wê hebin. Weke yê n şahmaran wê di demê de wê bi awayên din wê werina pêşxistin wê hebin. Ev wê, di wê temneê de wê, di tefsirên wan ê n bi wêneyî ê n çêkerî ku mirov wê karê wê kifşbikê wê di wê temenê de wê di dîmenekê û awayekê de wê bi wê re wê xwe bi wê rengê wê bi wê re wê bide dîyarkirin bê. Ev jî wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê ew jî wê were dîtî ku wê, di tefsirên wan de wê çerçoveyek têgînî ku ew bi wê dihizirin wê di wê de wê, were dîtî ku ew bi wê dihizirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê fahmbikê û wê li ser temenekê dîrokî ê herêmê wê fahmbikê bê.

Di mijare rewşa rewşên dîrokî ên herênê de wê ew wê bi wê re wê di rengê de wê weke ku wê were dîtî wê ew bê ku wê mijare rengê pêşketinê de wê li ser temenekê civakî û nbi bigiringîdayina li rengê pêşketinê jîyanê û pêşveçûnê wê re wê di rengê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê di rengê de wê bide dîyarkirin bê.

Di aslê xwe de wê ji wê temenê heta demên piştê wê di xatekê de wê were dîtî ku wê herênê li dora reheya û serêkahniyê wê weke navend bin. Ev herêm wê di wê temenê de wê di dema mitannîyan de wê weke bi navê weşokanî û hwd re wê weke navend û ankû wê weke gelek dîrokzan wê werênina ser ziman weke paytaxta herêmê a dîrokî bê. Di wê temenê de wê ji aliyekê din ve jî wê mijare rojava û bakûrê kurdistanê ê roja me wê bi pêşketinê û pêşveçûnê xwe ve wê pîrr zêde wê di zikhev de wê herê. Minaq wê keleha sûrê a amedê ku wê heta roja me wê bermehiyên wê bimênin wê weke kelehek civakî a dema hûrî û mîtannîyan bê. Wê ji wê temenê û heta were roja me de wê di gelek rastorasyonan de wê derbas bibê. Lê wê di awayekê de wê heta roja me wê hebûna xwe wê karibê wê bide dîyarkirin. Wekî din w di wê temenê de wê ew jî wê were dîtî ku wê ev keleh wê weke navendek herêmê a giştî wê were dîtî ku wê bibê. Minaq wê ji sê aliyên wê ve wê, weke deriyên ku wê heta roja me wê bi nav û deng wê bibin wê di wê temenê de wê, karibê wê bahsa wan bikê.

Ev rewş wê, ne rewşna ku wê ji xwe re wê bibin bin. Lê li gorî rewşên pêşketinê û pêşveçûnê civakî wê weke ku mirov wê karibê wê kifşbikê wê bi wê re wê were dîtî ku wê li wê were kê hizirkirin bê. Her wusa bi heman rengê wê weke ku em rewşa sûrê û keleha amedê bi rojava û wê rewşa serwerîya hûrî û mîtannîyan re wê karibê wê fahmbikê wê di heman rengê wê rewşên weke yên semsûrê wê bi serê key û şêr û peykelên mazin ên ku ew hatina çêkirin re jî wê were dîtî. Her çendî ku wê bi dîrokkirina li dora demên kevnera ên berî zayina îsa wê werina bi dîrok kirin jî lê wê di aslê xwe de ew pêjnên wê bi çavkaniyên wê yên têtî, pêbawerîyî û hwd wê pîrr zêde wê ji wê kevntir wê herin. Ew di nava vegotinê weke bi çîrokî ku wê heta roja me wê werin wê karibê di nava wan de wê di awayekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di reng û awayekê de wê werênê hanîn li ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din jî bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê mijare rojava wê, di wê temenê de wê, dema ku em li wê dihizirin wê weke rewşek ku wê di çerçoveya wê giştîya herêmê de jî wê, di awayekê de wê li wê binerê û wê fahmbikê.

Di nava sêkika kurdistanê û ankû herêmên kurdistanê û li dora wê, herêmên nivîgirava araban û heta misrê jî ji aliyekê din ê duyem ve wê hilde li dest û ji aliyê din ve jî wê herêma sêyem wê herêmên anatolia bê. Di wê temenê de wê ji xwe wê ew herêm jî wê bi awayekê di bin serweriya hûrî û mîtannîyan de bin. Wê li ismira anatolia a roja me hebûna keyeniya kuzzuwatna a demên berê zayinê di demên hûrî û mîtannîyan de wê dikarê wê bi wê ve girêdayî wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê. Ev herêm wê di awayekê de wê pêvajoyên wê yên bi sedsalan ên bi çand, civak û pêvajoyên pêşketinê ku wê bijîn wê bandûra wê li pêşveçûnên piştre ên wê herêmê bi giştî jî wê bikin û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê pêşketina wê di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin û wê bê hanîn li ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa pêşveçûnên civakî ên li anatolia wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bi zêdeyî wê weke ali û rewşa pêşketinê ên ku mirov wê karibê di wê temenê de di awayekê de wê fahmbikê û werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare herêmên rojava û bi mejuya wê û pêvajoyên şariştaniyê ên ku wê li wê herênê wê bibin wê di wê temenê de wê karibê wê di awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, were dîtin ku wê piştî demên zayinê wê rewşên ku wê weke fektorên wê bina sedema windabûna bandûra wê jî wê bi rewşên weke yên ku wê li dûv hev wê bi qatkirin û rewşên dagirkirinê û hwd re ku wê li herêmê wê bibin bin. Di hemû demên bi serdestî, desthilatî, serwerî û pêvajoyên hegomenikî ên kurdistanî ên li herêmê de wê were dîtin ku ev herêm wê weynek zêde giring wê bi xwe re wê li herêmê wê bileyizê bê. Wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê weke ku wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Mijare rojava wê di wê temenê de wê, piştî demên demên mîtannî wê demek dirêj ku wê taqabûlî demên kevnera û pêvajoyên wê yên pêşketinê ên bi felsefeyê wê bikin wê bi bandûra wê û çanda wê ya bi sedsalan ku wê bibê wê bê jin kirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Li wê herênê wê piştre wê, di wê temenê de wê desthilatîyên herêmî ên kurdistanî weke ya abgaariyan bê, komegeniyan bê û hwd wê di wê temenê de wê li herêmê wê bibê û wê bandûra wê li herêmê wê were dîtin. Di demên komegeniyan de wê, were dîtin ku wê anatoliia wê weke herêmek asyayî wê were dîtin û wê pênasekirin. Di wê temenê de wê, weke herêmek ku wê di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin bê. Lê

ev herêm wê çî rasthatina ku wê çî rêveberî û desthilatî wê li wê bibin û wê serwer bibin wê bina weke temenna tehdidê ji aşîti û aramiya herêmê giştî re. Ev wê didemên hîttîtiyan re jî wê were dîtin. Di demên piştîre heta osmanî û di demên dawî ên komare tirk de jî wê karibê wê bi awayekê wê werênê ser ziman bê.

Ev wê rewş wê di wê temenê de wê weke rewşna teybet bin ku mirov wê karibê bi wê re wê salixbikê û werênê ser ziman bin. Lê herênên rojava wê di wê temenê de wê, weke herêmna ku wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê weyneyk giring wê bi pêşilêgertina wê bileyizê. Di demên keyê hîttîti de ê bi navê key tuthalya de wê seferên wî yên li wê herêmê û heta helebê wê heta roja me jî wê di nava çîrokên herêmê de wê bi ibretê wê were jê bahskirin. Wekî din di dema key hatuttuşîl de wê 'şêrê qadeşê' ku wê were binavkirin wê di wê temenê de wê, weke şerekê ku ew bi navê xwe bûya malê dîrokê wê weke ku wê di nava hîttîtiyan û misra kevn de wê bibê bê. Lê hinek rewşên ku mirov di temenê aqilmeşandinê û hwd de li wan tê digihê wê ew bê ku ev herêm wê di wê demê de wê weke herêmên desthilatiya hûrî û mîtanî bin û wê di awayekê mihtemel de wê weke ku wê karibê were kifşkirin wê, ew jî wê di awayekê de wê di wê rewşê de wê bi mitemelî cih girtibin. Di wê demê de wê biqasî ku wê ji hinek aliyan ve wê di nava nivîs û ragihandinên wê demê de wê were ser ziman ku wê naba mîtanî û misra kevn wê xweş bê. Her wusa berî wê di dema hûrî û misra kevn de jî wê ew tîkiliyî wê bi awayekê wê weke tîkiliyên baş ên dîplomatîkî re wê were ji jê bahskirin. Heta ku wê keçên keyên hûrî û mîtanî û yên firawunên misrê wê li hev bînin dayin û wê ji hev wê bizewicin jî wê diawayekê de wê ji wê were bahskirin.

Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman bê. Ev rewşên ku me hanîna ser ziman wê di derbarê rewşa desthilatî û rengên tîkilidanî û hwd de wê dîmenekê û renekê tîkiliyê û hwd wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bahsa wê bikê û wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê rewşa demên berê ên desthilatîyên li rojava wê di wê temenê de wê li ser temenê wûcana herêmên wan û rewşa tîkiliya wan a ku wê bi wê temenê wûcanî wê were danîn re wê, di awayekê de wê karibê bahsa wê bikê. Keyên hûrîyî û mîtanîyî wê dema ku wê bahsa demên wan wê were kirin wê di awayekê de wê demên şer ên bi wan û bi hîttîtiyan re wê were kirin. Ev rewş wê weke ku wê were ser ziman wê heta demên mîtanîyan

wê were û di wê demê de wê weke ku wê were ser ziman di nava ragihandinên li ser mitra û hwd de ku wê 'hevpeymaniyek aşîtîyê' wê di nava wan de wê, were çêkirin û wê di wê temenê de wê, mitra wê, li ser wê temenê wê navê wî weke nirxa pîroz ku ew bi wê levbikin û hwd re wê were ser ziman. Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê piştî wê rewşê wê zêde ragihandinên piştî wê ku wê ne ji aliyê mitannîyan ve û ne jî wê ji aliyê hîtîtîyan ve wê, ti ragihandinên weke yên bi rengê şerkirinê wê êdî wê newê dîtin ku wê were ragihandin. Ev rewş wê weke rewşek teybet bê ku wê di derbarê herêmê û ragihandinên wê de wê tênginekê wê bi xwe re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin bê. Wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giringê ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Herêmên rojava wê, di awayekê de wê di demên kevnera de wê, weke herêmna ku wê di awayekê de wê di demên zû de wê çanda kevnera wê, di wê de wê bicih bibê. Di wê temenê de wê nîşanakên wê hinekî jî wê bi bermehiyên ku wê yên ku wê di wê temen de wê, di rengê de wê, weke aliyekê wê ku mirov wê karibê wê weênê ser ziman bê.

Di herêmên rojava de wê, herênên afrînê wê hinekî wê li wê daristan wê hebin û wê dirêjî herêmên bahra sipî wê bibê. Wê di wê temenê bi havînên wê yên germ û zivistanên wê yên pirr zêde cemidî re wê, were nasîn. Wek din wê herêmên din ên rojava ên weke hesekeê, serêkahnîyê, **qamişlo**, amûdê, rimêlan, derik û hwd wê weke herênên berrî û deşt bin.

Lê wê weke herêmên ku wê, xwediyê rewşna teybet ên xwezayî bin. Wê di temenê de wê di aslê xwe de wê bandûra wan rewşên wan ên xwezayî wê di awayekê de wê were dîtin ku wê çawa wê li rewşên wê yên jîyanî jî wê bibê wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Ji aliyê herêmên wê ve wê, deverên weke qamişlo wê bi keve dahma nivîsêninê a bakûrê kurdistanê, afrîn ku wê bikeve dahma antebê û serêkahnîyê wê bikeve dahma aliyê weke reha ên bakûrê kurdistanê. Di demên kevnera de wê, were dîtin ku wê anteb û afrîn wê weke parazgehekê bê û wê yek bê. Heman rewşê wê dikarê wê bo serêkahnîyê û rehayê û herêmên li dora wê jî wê karibê bibê. Wê di wê temenê de wê, ev herêm wê bi wê rengê wê weynek ku ew dileyizin wê bileyistan.

Di aslê xwe de wê qamişlo nisêbin jî wê dema ku mirov wê bo wê bibêjê wê ew jî wê hema bêja wê di awa û rengê de weke yek bajarê de wê xwediyê rewşek bi hev re bin û wê di wê temenê de wê, li herdû aliyên jî wê, rewş wê weke hev bê. Di wê temenê de wê rewşa qamişlo û

nisêbînê wê di awayekê de wê, di her demê de jî wê, di demên kevnera de wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê karibê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Aliyekê din jî wê herêmên reha û serêkahniyê bê. Di aslê xwe de wê ev rewşa bi wan re wê, di awayekê de wê zêdetirî wê berfireh bê. Wê heta demên amede û mayafarqînê wê karibê li wê bihizirê û wê karibê wê bênê ser ziman. Ev wê, di w temenê de wê weke herêmna ku wê di awayekê de wê, têkiliyek bi wê rengê a biardnihgarî a ku wê bi hev re wê bi wan re wê hebê bê.

Di awayekê de wê dikarê wê bibêjê ku wê, ji demên hûrîyan û demên wan ên serweriyê ên li herêmê wê were dîtî ku wê di wê temenê de wê ev herêm jî wê weke herêmek navend bê. Keleha amedê û deriyên wê weke ku wê di wê demê de wê were çêkirin. Ev wê weke navendekê herêmî wê were dîtî. Di roja me de jî wê li deverên li dora wê bawergehên ku wê ji demên hûrîyan û mîtannîyan mana wê deverên weke zerzewanê ên li dora amedê wê di wê temenê de ku wê weke deverna wê pirr zêde kevn ên baweriya mitrayî bin wê karibê wê di wê temenê de wê bahsa wê bikê. Wê ev dever wê, dema ku mirov wê li wê dinerê wê di rengê di wê de ku wê, were çêkirin wê gelek awayên stêrêan li azmana di banê wê de bê û ankû deverên weke li wê ga wê were boraqkirin û hwd wê di wê temenê de wê, çawa wê rêzînên rûniştinê wê li gorî ast û pîvan û radaya kesan wê bi hîyararşikî wê bibê wê di wê de wê dîmenekê wê karibê were kifşkirin. Her wusa wê, di wê temenê de wê, kifşkirinên ku wê di bawergeha zerzewanê de wê werê dîtî wê bidina nîşandin ku wê heta demên destpêkê ê mitannîyan wê herê wê di dîmenekê de wê, nîşanakên wê werina dîtî.

Di aslê xwe de wê, kifşkirinên ku wê werina dîtî wê minaq wê, pêjnên ku ew weke li ser waraqayên piçûk ku ew werina dîtî dîtî bin û ankû rewşên weke yên semsûrê û hwd wê, di awayekê de wê bi hevdû re wê si ahengekê de wê dîmenekê wê bixwe re wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin bê. Bawergeha **zerzewanê** wê di awayekê de wê, di derbarê çanda baweriyê a demê de wê gelek tiştan wê bi xwe re wê karibê bide destpêkirin. Wê di dewama wê de ku wê çawa wê bi wê re wê bawerî wê di wê demê de wê id nava mitrayîyê û hwd de wê hebê wê dîmenekê wê bi xwe re wê di renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Lê di aslê xwe de wê, aliyekê wê yê din jî wê bi wê re wê were dîtî ku wê ev çand û kulta baweriyê wê di wê demê de wê, li herêmê wê weke ku wê bi zêdeyê wê, pêşketî û belavkirî wê were dîtî.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê kaeribê wê di wê temenê de wê biwê re wê fahmbikê bê.

Her wusa wê, bi heman rengê wê deverên weke deverên akevnera ên li li dora amedê bê û ankû li deverên din ên rojava wê di wê temenê de wê dîmenekê berfireh wê bi hevdu re wê di derbarê wê demê û pêvajoyên wê yên pêşketinê û ankû rengê pêşketina wan deman de wê karibê bi xwe re bide dîyarkirin bê. Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê, bi wê re wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê.

Di aslê xwe de wê, di rewşa rojava de wê, di wê temen de wê çanda berî zayinê wê weke çandek ku wê di wê temenê de wê ji gelek aliyan ve wê weke ku wê pêwîst bê ku mirov wê fahmbikê bê. Wê ne tenê wê di wê demê de wê çawa wê bê jînkirin wê bo wê pêwîst bê ku ew were fahmkirin. Her wusa wê, piştî wê çawa wê, bandûra wê, xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin wê, karibê wê fahmbikê bê. Wê minaq desthilatîya abgaarîyan ku wê weke desthilatîyek herêmî a mitrayî bê wê di demên dawî de wê dema ku wê mesihî wê derkevin wê xwe li wan bigirin û wê gelek tiştan wê ji wan û fêrbûnên wan wê bigirin. Wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di wê navbera wê demê de wê ji yên mitra û heta yên Manî wê çawa wê, di awayekê de wê temenekê bandûrê wê di wê temenê de wê biafirênê wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê bê. Piştî isa derketina Manî wê di awayekê de wê weke tîmenekê ku wê, bi wê rengê wê were şîrovekirin ku wê Manî wê bi bandûra isewitîyê wê di wê demê de wê pêşketina xwe wê bijî wê bi wê rengê wê şîrove wê li ser wê werina pêşxistin. Di aaslê xwe de wê ev rengên şîroveyê wê nikaribin rastiyê wê werênina ser ziman. Di awayekê de wê, tenê wê karibin ji wê temenê re ew bibiina bingihe ku wê çerçoveya pêşketina wan ku ew li ser çi temenê wê hebûba ku ew ser wê bide nûxûmandin.

Lê Manîyî wê bi tîgînên xwe yên kevneşopîyî wê di awayê bi tîgîna 'bandûrê' ku em werênina ser ziman em dikarin wê ji bi bandûrê bûyinê zêdetirî weke nûqteyekê ku wê bi zêdeyî wê bandûrê bide çêkirin wê karibê wê di awayekê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, gelek nivîsarên ku wê werina kifşkirin li ser temenê û herêmê jî wê di wê warê de wê, dîmenekê berfireh ê fahmkirinê wê weke ku wê karibin bi xwe re di reng û awayekê de bidina dîyarkirin bin.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mitrayî wê hinek xosletên wê yên teybet wê hebin ku ew heta roja me de wê bi êzdayiyê re wê werina dîtin ku wê çawa wê werina jînkirin. Lê di

wê temenê de wê, çerçoveya mitrayîyê ku wê were lê hizirkirin wê li gorî ku wê bi wê re wê were kifşkirin wê weke pergalek pêbaweriyê a bi serê xwe û xwedî sazûman ku wê pêşkeve wê dîmenekê jî wê bi serê xwe wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin. Ev dîmen wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê.

Mitrayî wê di awayekê de wê weke navenda wê ya lê derketinê wê di awayekê de wê rojava û ev herêmên bakûrê kurdistanê bin. Wê li ser wê temenê wê bandûra wê li herêmê wê giştî wê bibê. Di awayekê de wê, di rewşa roma de ku ew dihê herêmê wê pêşî wê li ser çerçoveya pêbawerîya xwe ya mitolojiyî ku wê weke bi xwe re bi felsefeya baweriyê kiriya wê, di wê temenê de wê di bin bandûra mitrayîyê de wê, gûharînan wê bi xwe re wê bide çêkirin. Ev wê bê temenê mitrayîyî bandûra wê ya li wê jî. Di awayekê de wê, di demên serdema navîn de wê, ev bandûra mitrayîyê wê bi zêdeyî wê, di nava isewitiyê û mitrayî de wê, bi zêdeyî wê were dîtin ku wê were li ser wê hizirkirin û nîqaşkirin jî. Gelek nîqaşên ku wê li ser wê temenê wê di wê demê de wê werina kirin wê di rengekê de wê weke nîqaşna ku wê di awayekê de wê hem wê bandûra mitrayî wê dîmnenekê wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin û hem jî wê di wê temenê de wê, di wê demê de wê çawa wê serwer bê wê çerçoveyek wê jî wê bi xwe re wê di nava wan têgînan de wê di rengekê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin. Ev xate wê ya fahmkirinê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wekî din wê dema ku mirov li demên kevnera dînerê wê di wê demê de wê ev herêm wê weke herêmek tevger wê were dîtin. Piştî derketina cihûyan ji misrê wê li wir wê di awayekê de wê were dîtin ku wê xwe di rengekê de wê bigirin. Wekî din wê di dewama wê de wê, komcivakên herêmî ên weke asûrî û hwd jî wê li herêmê wê hebûna xwe wê bidina nîşandin. Di demên medîya de wê, ev herêm wê weke herêmek xweş ku wê keyên medî wê di awayekê de wê xwe li wir wê bigirin. Wê di wê temenê de wê deverên wê yên weke yên ber firatê ku wê pirr xweş bin wê ji xwe re wê bikina mesken.

Wekî din wê jî mirov wê dibinê ku wê li herêmê wê di awayekê din de wê bandûra hûrî û mîtannîyan wê di awayekê de wê bi zêdeyî wê hebê. Wê di wê temenê de wê, bandûra wê li pêşketina çanda kibelê û têgînên din ên li anatolia ku wê bibin. Hîtîtî weke ku me hinekî li jor hanî ser ziman wê di wê demê de wê bi bandûra wê re wê xwediyê pêşketinekê

bin. Ji aliyê pêşketinên li herê mê ve di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê hê gelek aliyên ku wê pêwîst bin ku ew bèn derxistin li rohnîyê wê hebin. Minaq wê, herê mên luwian wê di wê temenê de wê, çawa wê têkiliyek bi çandî û hwd wê bi wan re wê hebê wê, ew wê hê weke aliyna ku wê pêwîst bin ku mirov wê fahmbikê bê.

Ji aliyê zimanî ve wê, weke ku mirovên **weke** Crag melchert ku wê di xabate xwe ya weke ya bi navê ” Cunneiform Luvian Lexicon” de wê werênê ser ziman wê were dîtin ku wê ji wan wê ne dîr bin. Heta ku wê ji aliyê zimanî ve wê dîmenekê xizmî jî wê bi pêşketina herê mên rojava re wê weke ku wê karibin bidina nîşandin.

Di wê çerçoveyê de wê ji aliyê din ê çandê ve wê bale mirov wê bikişênê ku wê têkiliyek wê ya xort wê bi wê re wê hebê û ev bi pêşketinên herê mên din re jî wê were dîtin. Bi Luwian re wê karibê ew bi rehetî wê were dîtin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di nava çanda luwian a baweriyê de wê hem baweriyên wan ên mîtolojiyî û hem jî yên kevneşopîyî wê bi zêdeyî wê weke ku mirov wê di rengekê de wê bi hûrî û mîtannîyan re wê bibînê wê di awayekê de wê bi wan re wê hebê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman ku wê Luwianî wê weke dîmenekê weke yê amazonên hûrî-mitanîyî jî wê bixwe re wê ji wê aliyê ve wê weke ku wê bidina nîşandin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê bi wan û pêşketina wan û kifşkirinên bi di derbarê wan de re ku mirov wê karibê werênê ser ziman bê.

Wekî din wê jî mirov wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di demên kevnera ên felsefeyê de wê sazûmanek civakî a rûnîştî wê were dîtin ku wê li rojava wê hebê û wê ev wê di awayekê de wê, li ser temenekê baş ê aramiyê wê were dîtin ku wê xwe bide nîşandin. Di awayekê de dibê ku ew bi bandûra wê peyman a aşîtiyê a nava hîtît û mîtannîyan bê wê, di wê demê de wê heta wan deman jî wê demek ku wê di dîmenekê aramiyê de wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê, bide dîyarkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê demê de wê pêşveçûnên bi felsefeyê wê hebin. Wê dema ku wê weke ku mirov wê ji nava şîroveyên ji nava ‘dîrok’ a heredot bê û ankû şîroveyên din ên weke ya *anabasis* ku wê di wê de wê bahsa wan herê mên ber bahra sipî ên demên kevn û heta medan û hwd wê bikê wê ji wan dîmen û derûniya

wan gotinên ku wê were fahmkirin wê di wan de wê, pêşveçûnek li pêşîya dema xwe ku wê were jiyin wê li wê herêmê wê hebê. Ksenofon wê di wan şîroveyan xwe de wê, dîmenekê berfireh wê werênê ser ziman. Di derbarê wan pêşketinên wê demê ên ber firatê û ankû herên rojava de wê di wê temenê de wê, dîmenekê pêşketina herêmê jî wê ji aliyekê ve wê bi xwe re wê di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di awayekê din de jî wê, ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê kifşkirinên ku wê di roja me de wê, wê bibin û wê di wan de wê bahsa demên mîtra û hwd wê bikin û ankû weke rewşên weke yên bawergeha mitrayî a weke zezewanê û hwd ku ew li dora amede roja me wê bibin wê, di awayekê de wê karibê wê bi wê re wê di ahengekê de wê bahsa wê bikê û wê werênê ser ziman. Ev pêşveçûn û pêşketin wê dîmenekê pêşketina herêmê wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Wekî din wê aliyekê din ku wê ew wê dîmenê wê bi xwe re wê xort bikê wê, pêşketinên weke bi bajarokên kevnera (antikk) ên ku ew bermehiyên wan li amûdê de, rimelênê bê, afrînê bê, qamişlo bê, hesekê bê û ankû hin deverên din ên li dora helebê û heta deverên ku wê keleha zenûba wê li wan bê wê bibînê ku wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, karibê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Li vir wê dema ku mirov wê bahsa serpehatiya zenûba wê were kirin wê weke serpehatiyek herêmê a berxwedanê wê, bi jinek li ser taxt rûniştî û xwedî bandûr û mazin wê were dîtin. Zenûba wê dîroka wê li herêmê wê derbas bibê û wê, ji nava vegotinên wê weke ku wê were fahmkirin wê taqabûlî demên hatina roma û pêvajoyên hêrişên roma ên li herêmê ên bi armanca dagirkirinê ku wê li hemberî wan wê xwe bide dîyarkirin bê. Zenûba wê dema ku mirov wê, li bermehiyên kevnera ên keleha wê û deverên wê yên li wê jîyanê ku wê bahsa wê were kirin wê weke bi zêdeyî wê di temenekê mîtrayî de wê, dîmenekê wê bixwe re wê bidina dîyarkirin. Navê zenûba bixwe jî wê di kurdî de wê were wateya 'baş bixwe zanîne', 'di derbarê xwe xwe de bi zane bûnê bê', 'gihîştina li zanebûnê', 'fahm ba', 'bi zane ba', 'zani ba' û hwd re wê were dîtin.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke ku wê çawa wê li heman herêmê di demên piştî zayinê de wê di demên salehadinê eyûbî de wê li herêmê wê bi jina kurd a hukumdar deyfê xatûnê re wê were dîtin ku ew wê weke sultanekê wê li herêmê wê derkeve li pêş û wê li hemberî hêrişên li herêmê ên selçûqî û mogolan wê herêmê wê biparêzê wê di heman rengê û awayê de wê weke ku mirov wê dîmenekê wusa bi zenûba re wê bi berxwedana wê ya li hemberî dagirkeriya roma a li herêmê wê,

bibê malê dîrokê. Wê di dewama wê de wê dema ku wê herêm wê ji aliyê roma ve wê were dagirkirin û talankirin wê zenûba jî wê bo ku ew were ser ziman wê weke ku wê di nava xalkên rojava de wê li herêmê wê di nava vegotinên wan de wê were ser ziman ku wê 'di gustilka xwe de jahr diparast. Wê dema ku wê dîtin ku wê têkbiçin û wê nexwezê ku ew dil bikeve destê hêzên romayî de wê, jahra di gustilka xwe de wê bi xwe de wê bikê û wê vexwe û wê bi wê re wê dawîyê li jîyane xwe wê werênê. Ev pêjna bi vegotina di derbarê jîyane zenûba û dawî li wê hatinê de wê weke pêjnek ku wê pîrr zêde wê bi nav û deng wê li herêmê wê were ser ziman bê.

Li herêmê wê weke jinek ku wê herêmê wê di wê demê de wê ji hêrişan wê biparêzê û wê di wê temenê de wê li herêmê wê serwer bê wê di renekê de wê weke ku wê were ser ziman wê ji wê were bahskirin. Mijare zenûba wê weke mijare rûmetê a berxwedanê a ku wê bi navê jinekê re wê were ser ziman re wê, di renekê de wê were ser ziman. Di rengê ku wê bahsa serwerîya wê jinê wê were kirin û weke keyekê ku wê mirov wê bo wê bêusual wê herina mirinê wê di wê rengê kevneşopîya wê de wê, gelek kevneşopîyên herêmê ên bi çanda jinê a ku wê heta roja me wê di nava kurdan de wê were jinkirin wê di dîmenekê de wê were dîtin.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê weke ku wê demên rohnî û zêr ên herêmê wê heta hatina roma li herêmê dagirkirina wan a herêmê wê bide dîyarkirin. Piştî wan deman wê di renekê de wê weke ku wê were dîtin ku wê di renekê de wê, di dîmenekê bîdengbûnê de wê rewşa herêmê wê xwe bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Wê jî wê werênê ser ziman ku wê, ev dem wê di awayekê de wê, zenûba wê weke banûya palmira wê di awayekê de wê li herêmê wê xwediyê hebûn û renekê fahmkirin û pêşketinê a li herêmê bê.

Di awayekê de wê dema ku em li dema serwerîya zenbûna û rêveberîya palmira binerê wê, dibînê ku wê weke ku em çawa wê bi rewşa ya **deyfê xatûnê** re wê dibînê wê di dema wê de wê li giştîya herêmê wê di dîmenekê de wê bibê xwediyê rewş û awayekê serwerîyê. Wê di awayekê de wê, hebûna bandûra wê ya bi desthilatî wê ji misrê, herêmên anatolia û heta urşelimê û hwd wê, bi gelek deverên din re wê li herêmê wê, were hîskirin. Di wê çerçoveyê de wê bandûra wê xwe di renekê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di awayekê din de jî wê dibînê ku wê zenbûna wê bi zêdeyî wê weke jineka ku wê bi serwerî, desthilatî û zeferat, xweşikati, aqîlbûn û keseyetîya ya

serdest re wê were berçav. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, minaqe zenûba wê dema ku wê mirov wê li wê binerê wê weke dagera berxwedana xalkên herêmê li hemberî hatina dagirkeriya roma li herêmê bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê karibê wê bahsa wê bikê û wê werênê ser ziman bê.

Zenûba wê dema ku ew di wê de wê bijî wê hin bi hin wê sasanî wê derkeve li pêş li herêmê piştî axamanişîyan û wê di wê demê de wê, li ser temenekê zerdeştî wê weke temenekê baweriyê bê. Di wê temenê de wê, di hinek vegotinna de wê, bê gotin ku wê, dema ku wê, keleha wê dihê ber ketinê ew bi komek sûwar re wê ji qasrê bi ravê ku ew were berfiratê ku ew alikariyê bixwezê wê di rê de wê were bê dorpêçkirin. Di wê demê de jî ew nexwezê ku ew dil bikeve dest û dawiyê li jîyane xwe dihênê.

Wekî din di hinek vegotinên ku wê, di nava gel de wê werina ser ziman de jî wê di wan de wê bahsa zenûba wê were kirin û wê were gotin ku ew di keleha xwe de wê dema ku wê ew dibînê ku wê deriyê kelehê wê bên rûxandin û ew fahmdikê ku ew ket êdî ew dawiyê li jîyane xwe wê werênê. Ev rewşa wê ya dawî li jîyane xwe hanînê û rengê wê weke nişanaka asiltî û rûmetîya wê jî wê di her demê de wê di gotinê de wê bahsa wê were kirin bê.

Di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di awayekê de wê mijare serwerîya zenûba û ankû palmira wê di wê temenê de wê bi wê re wê were dîtin ku wê di çerçoveya dem û rengekê de wê li herêmê wê were dîtin. Wê di wê temenê de wê li herêmê wê bi serwerîya wê re wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji xwe demên piştî wê şikandina zenûba wê êdî wê roma wê li herêmê wê serwer bibê. Heta demên nekarina şikandina wê, di wê de wê were dîtin ku wê zêde wê nikaribê wê li herêmê wê bibê xwedi hebûn. Lê piştî şikandina wê re wê, di dîmenekê de wê weke ku wê êdî wê hin bi hin wê roma wê bikeve herêmên rojava û sûrîya roja me û heta misrê wê di wê demê de wê pêvajoya dagirkirinê wê bide pêşîya xwe. Piştî wê were dîtin û wê ji wê zêde wê were bahskirin ku wê bibê xwedi hebûn li ûrşelimê. Ankû li herêmên li dora wê. Roma wê nikaribê zêde biber herêmên mesopotamya ve wê herê. Di wê demê de wê çendî ku wê kurd wê ji sasanî wê nexweş jî bin lê wê piştî wê telûkeya roma wê hîsbikin wê êdî wê bi hev re wê tevbigerihih û wê di wê temenê de wê, herêmê wê pêşîya wê, bigirin ku ew bikevina herêmê. Ji aliyekê din ve jî wê, dikarê wê werênê ser ziman ku ev herêmên rojava û sûrîya roja me wê bi hevdu re wê di dîmenekê de wê were dîtin ku wê hertimî wê ji du aliyên ve wê hertimî wê ji hêrişan

re wê vekirî bin. Yek wê ji aliyê bahra sipî ve bê. Ya din jî wê ji aliyê herêmên anatolia ve bê. Wê dema ku mirov wê dîrokê lédikolê bi herêmê re wê, dibînê ku wê dem bi dem wê ji van herdû aliyên ve wê hertimî wê hêrîş li wan herêman wê bibin. Ev wê di demên hîfûfîyan de jî wê wusa bê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di demên piştî de jî wê wusa bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev herêm wê di awayekê de wê, weke herêmên beş û deşt bin û wê zêde çîya wê li herêmê nebin. Çîyayê kurda û ankû çîyayê kurmanc ê herêmê wê di wê temenê de wê bi tenê wê bê di parastina herêmê de.

Yên din jî wê piçûk mazin wê di awayekê de wê weke deverên çîyakî ên piçûk û ankû bi awayê deştî wê xwe di rengekê de wê bi herêmê re wê bide dîyarkirin bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê herêmên rojava wê hertimî wê weke herêmna ku wê li wan wê pêşketinek wê hebê. Ji çavkaniyên herêmî ên demên kevnera bê û ankû berî wê bê wê di wan de wê dema ku wê bahsa herêmê wê werê kirin wê bi çerçoveyek pêşketinê re wê, di rengekê û awayekê de wê weke ku wê bahsa wê were kirin. Piştî jî wê rewş wê di wê temenê de bê. Di wê rengê de wê, ev herêm wê di çape xwe de wê ji herêmên li dora xwe re wê weke bi urşelimê bê, nîvgrava araba û misrê bê û ankû anatolia û hwd bê wê ji wan re wê weke deverê ku wê, navendî wê ji wê aliyê ve wê, weyn bileyîzê bê. Di wê temenê de wê weke deriyê serwerîya li wan herêman ku wê were lê gihiştin wê di awayekê de wê weke ku ev herêm wê di wê temenê de wê were dîtin wê di wê rengê de wê ew wê bi wê re wê were dîtin.

Rojava û demên wê yê helenîk û piştî zayînê

Di dewama wê de wê dema ku mirov wê mijare rojava bi çerçoveya wê re wê bikê ku wê werênê ser ziman wê gelek aliyên wê yê ku mirov wê karibê bi wê re werênê ser ziman wê bibin. Minaq wê di demên li dora dema hatina roma li herêmê de wê hebûna desthilatîyên weke ya komegene, abgaarî û hwd wê, di wê temenê de wê karibê werênê ser ziman. Wekî din wê piçûk mazin wê gelek rewşên din ên ku em li dora herêmê û li herêmê ku mirov wê wê karibê wê bahsa wê bikê wê bibê.

Di demên helenîkî de wê piştî derketina isa û ankû isewitîyê jî wê dibînê ku ev herêmên rojava û heta helebê wê di awayekê de wê weke deverên ku wê werina xwe gihandin li wan bin. Di wê temenê de wê,

minaq heleb wê di wê temenê de wê heta şamê wê weke navendê bê û wê, di wê temenê de wê bandûra wê li herêmê wê xwe bide dîyarkirin.

Di awayekê de wê, weke herêmên ku wê di çerçoveya têgihên pirtûkên pîroz de jî wê were ser ziman wê di wê temenê de wê ev herêm wê weke deverna ku wê li wan wê kesên ku ew di wê temenê de wê weke navend wê werina dîtin wê bibin.

Li herêmê wê piştî derketina isewitiyê wê bawermendên wê olê wê li wê herêmê wê di awayekê de wê re dîtin ku wê bi zêdeyî wê bibin. Her wusa ji rojava û heta iskenderiya wê di wê temenê de wê were dîtin ku wê di rengekê de wê êdî wê hin bi hin wê xwe bidina dîyarkirin. Ber ku ev herêm wê weke herêmna li wan zanîn pêşketiya û bandûra wan bi zêdeyî wê di awayekê de wê hebê.

Di wê çerçoveyê de wê, minaqên weke yên weke yên demên palmira û ankû zenûba wê karibê dúbare wan bikirpênê ku wê çawa wê li herêmê wê bibin. Ev wê weke aliyekê ku nirov weê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê, herêmên ber bahra sipî û heta iskenderiya wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, hin bi hin wê bandûrê wê li hev wê bikin.

Li iskenderiya wê di wê demê de wê were dîtin ku wê bi zêdeyî wê bii zanîna li wê dihê berhevkin re jî wê navê wê derkeve li pêş. Heta roja me jî ku wê navê wê weke navekê dîrokî wê bimênê pirtûkxaneya iskenderiya wê zêde bi nav û deng bê. Wê li wê ji her deverên cihanê wê berhemên ku wê di wê de wê werina berhevkin wê bibin.

Di wê temenê de wê ev herêm wê li ser wê temenê wê weke herêmek ku wê hertimî wê di warê zanîna wê de wê were serî lêdan wê were dîtin. Di aslê xwe de wê rewşa ku em bi wê rengê bi iskenderiya re dibînin wê di warê herêmên rojava û ber firatê û diclê jî wê di heman rengê de wê rewşek wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê were dîtin. Di wê temenê de wê berheviya bi zanîn ku wê li wan herêman wê bibê wê di wê temenê de wê balê bikişênê û wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Ya ku mirov wê di serî de wê bi herêmên berfiratê ên rojava re wê ji aliyekê ve wê di wê demê de wê bibîne jî wê ew bê. Di awayekê de wê, bawergehên pir kevn ên weke yên ayndarê bê û ankû li deverên din ên herêmê bê weke heta serêkahniyê û hinekî din jî bi vir de bi ber rehayê ve wê di wê temenê de wê di wê warê de wê weke herêmên navendî jî bin di wê warê de. Li dora afrînê wê deverên weke yên niştecihî ên kevnera wê were dîtin wê heta demên mesolitikê û hinekî ji wê wirdetir ku wê werina bi dîrokkirin wê li wê were dîtin. Di wê temenê de wê ev herêm wê weke

deverna ku wê pirr zû wê weke deverên jîyanî wê werina dîtî ku wê li wan wê bicihbûn wê bibê. Ber vê yekê wê di demên zû de wê bi heman rengê wê di warê jîyane şariştanî û hwd de jî wê gav wê zûtirîn wê were dîtî ku wê were avêstin. Di awayekê de wê li herêmên li dora afrînê û heta helebê wê ji demên berç dîrokê wê hastûyên neandertal wê werina dîtî ku ew di wê demê de wê çawa wê xwediyê jîyanê bê.

Ev rewş wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê, di warê giringîya wê ya ku wê weke deverê jîyanî de wê bibê wê karibê wê bikirpênê bê. Di wê temenê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di mijare van herêman de wê, weke herêmên rast û deşt û ne zêde jî bê wê cih bi cih wê deverêmn çîyayî weke yê çîyayê kurmanç wê were dîtî. Wekî din wê ev herêm wê ji aliyekê din ve jî wê, xwe bi sipêrê çîyayên şengalê û wê di wê temenê de wê li ser wê re wê weke deriyê wê li başûrê kurdistanê û ji wê wirdetir wê bi ber deverên din ve wê vebê.

Di aslê xwe de wê ev herêm wê di wê temenê de wê bi zêdeyî wê weke aliyna wê yê giring bin ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê, fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di wê rengê de wê karibê wê di wê şewayê de wê fahmbikê bê.

Li herêmê wê, di demên hûrî û mîtannîyan de wê were dîtî ku ev çerçoveya jîyane şariştanî wê bi rêgez û rengê tégnek hemdemî a herêmê de wê pêşkeve. Wê di wê temenê de wê, hizirkirin, lêpirsîn û hewldanên di fahmkirinê de gihiştina ya baştirîn wê weke aliyên ku wê bi wê re wê werê lê hizirkirin bin. Ev wê di wê temenê de wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê were dîtî bê. Di wê çerçoveyê de wê, di demên kevnera de wê, di aslê xwe de wê bi demên mîtannîyan re wê dibînin ku wê bi teybetî wê demek zêde pêşketî û weke bi aqil û felsefeya xwe ya wê li pêşîya dema xwe wê, bimeşê û wê xwediyê çerçoveyek fahmkirinê bê wê bi wê re wê were dîtî ku wê hebê.

Di aslê xwe de wê mijare herêmê û pêşketina wê ku mirov wê werênê ser ziman wê îro wê gelek nivîsên bizmarî ku wê ji axa rojava wê werina kifşkirin ji demêmn hûrî û mîtannîyan wê bidina nîşandin ku wê di warê sazûmanên civakî de wê, xwediyê rewşek pêşketî bin. Wekî din wê di warê tégînên weke yê bi zanîne ên weke yê geometri û matematikê de wê li pêş bin. gelek nivîsên bizmarî ên di warê hijmaran û tégîna hijmaran û hewldanên fahmkirina wan de wê were dîtî ku wê hebê. Di

wê çerçoveyê de wê di aslê xwe de wê demên hûrî û mîtannîyan wê bi zêdeyî wê xwediyê rû û aliyekê xwe yê pêşketinê bê.

Pêşketinên wê demê wê di wê temenê de wê, tiştêkê din jî wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Gelek nivîsên bizmarî ku wê werina dahûrkirî û fahmkirin wê di wan de wê were dîtî ku wê di warê ziman de jî wê zimanekê bi rêxistin û pêşketî û bi ast wê di wê demê de wê pêşketî wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê gotinên aqil û di gotinê de wê hizirkirinên bi kirdeyê û hwd wê di wê temenê de wê di rengê de wê were dîtî ku wê bibê.

Li ser wê temenê wê gelek nivîsên di warê zanînen zanyarî ên roja me de ku wê bibin wê di wê warê de wê me li xwe wê hayirmayî wê bidina hiştin. Wekî din wê nivîsên bizmarî ên ku wê ji herêmên weke yên marê û dora wê werina derxistin wê di wê temenê û çerçoveyê de wê têgînek xort wê bi xwe re wê di reng û awayekê de wê bidina dîyarkirin. Li ser wê temenê wê, di mijare bi navkirinê û salixkirinên wan de wê, çerçoveyek berfireh a bi zanîne re wê di wê temenê de wê bi wê re wê di wê rengê de wê were dîtî ku wê were esas girtin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di serî de wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di lêkolîneke hevbeş a erkolojîkî ku wê ji aliyê kesên weke Lack M. Sasson - Chapel Hill, North Carolina ku wê li ser zimanê hûrîyan û navê dema wan wê bikin bi navê 'hurrians and hurrians names in the mari tekst' de wê, encamên giring ku wê di wê çerçoveyê de ku wê, temenekê baş wê biafirênê di çerçoveya wê hizra me û xabate me de wê, werênina li holê. Di wê xabatê de wê di aslê xwe de wê di derbarê pêşketina demê de wê gotin û navên ku ew ji nava nivîsên bizmarî hatina kifşkirin û di wê xabatê de bicihkirina wê, di rengê de wê gotinên bi aqil bin û wê di wê temenê de wê, di çerçoveyek baş de wê temenekê baş ê têgihîştî ji wê demê wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Di wê temenê de wê di aslê xwe de wê ev wê, tiştêkê din wê bi xwe re wê bide dîyarkirin wê di wê demê de wê, di derbarê rengê pêşketin û pêşveçûnên demê ên hizrî û hwd de jî wê karibê çerçoveyek hizrî bi xwe re di mejiyê me de bidina çêkirin, weke wê xabatê wê di aslê xwe de wê di demên dawî de wê li ser pergalek hizrî, civakî û zimanî a demên hûrîyan de wê gelek lêkolînên ku wê werina kirin wê bibin. Wê dema ku em bixwezî di wê warê de bahsa lêkolînên ku wê li ser zimanê hûrîyan wê bikin ku em bikin wê bi derfet bê ku em karibî bahsa bi dehan lêkolînên giranbûha ku wê di wê warê de wê werina kirin bikin.

Di wê temenê de wê gelek lêkolînên ku ew hatina kirin û çendî ku wê di çerçoveyek rêkûpêk de wê werina kirin jî lê wê di aslê xwe de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê xwe bi wê re di rengekê de wê bide dîyarkirin ku wê li herêmê wê di awayekê li ser esasê statûqûya demên hemdem a dewletî de ku wê were kirin jî wê di awayekê de wê zêde newê fahmkirin. Ber ku wê, li ser yên weke ku wê bi statûqûyî wê weke xwediye wê û yên weke civake kurd ew ne xwediye wê na ku ew weke çavkaniya wê, pêşketinê û afirandina dîrokî jî bin lê wê di rengekê de wê weke ku wê navê wan zêde wê newê ser ziman û yan jî ku ew were ser ziman wê ne li ser temenekê vegotinbar de wê were ser ziman.

Ev wê weke aliyekê ku mirov wê karibê wê di demên pêşde wê di herikina mijarê û xabatê de wê karibê wê werênê ser ziman bê. Li vir wê di serî de wê di demên helenikî ên berî zayinê de wê çerçoveya pêşketinê ku wê çawa wê bibê wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê.

Li herêmê wê, di wê çerçoveyê de wê mijare civakî wê dema ku mirov wê hilde li dest wê di rohniya pêvajoyên pêşveçûnên bi aqil de wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê di wê temenê de wê, dema ku mirov di rohniya pêşveçûnên aqil de hilde li dest jî wê di awayekê de wê weke ku wê were dîtin wê di aslê xwe de wê, were dîtin ku wê çawa wê pêvajoyek nû wê, di demên helenikî de wê li herêmê wê bi wê re wê dest pê bikê wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di awayekê de wê, mijare civakê wê ji wê demê û pê de wê li ser temenekê hevqirtî û çandî û pêvajoyên wê yên pêşketinê ku wê êdî wê temenekê zêhnî û hwd wê bi hizrî wê biafirênin re wê bimeşê. Minaq wê têtîngên pêbaweriyê ên weke yên bi olî ku wê ji wê demê û pê de wê di awayekê yekxwûdayî û hwd de wê bibê wê karibê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê werênê ser ziman bê.

Ji aliyekê ve wê weke ku wê bi pêvajoyên wê xate baweriyê ku wê bibê wê bi wê re wê êdî wê di rengekê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê weke ku wê bibê. Di aslê xwe de wê, di mijare baweriyê û hizir, hizir û jîyane civakê, jîyane civakê û çandê û hwd de wê, weke aliyên ku wê bi wê temenê wê di zikhev de wê êdî wê pêşkevin bin.

Lê di wê temenê de em ku zêde gotinê zêde dirêj nekin em dikarin wê werênina ser ziman xate pêşveçûnên demê ku wê çawa wê ji wê demê û pê de wê di temenekê bi xate pêşveçûnên olî û hwd re wê di rengekê de wê pêşve wê herê û wê pêşkeve. Di wê çerçoveyê de wê dikarê wê bi wê

re wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê de wê mijare pêbaweriyê wê di wê rewşê de wê çawa wê weke aliyekê wê yê ku wê êdî wê, çerçoveya wê ya ku ew diafirê bi zêhnî wê bi dîmenekê çandî jî wê xwe bi civakî wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê encamên mitrayî wê hinekî wê balkêş bin ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê, zerdeşt û heta Manitiyê wê karibê wê di temenê de wê li herêmê ku wê pêşkevin wê karibê werina hanîn li ser ziman. Ev jî wê weke alliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê giştî de wê, piştî pêşketina mesihiyê û piştî wê bi demekê re ku wê ji roma re roma rojhilat re wê di awayekê de wê, weke têgînek olî a fermî a yekxwûdayî ku wê bi encamên wê re wê were pejirendin êdî wê weke destpêka demek nû jî bê li herêmê. Di wê temenê de wê jî mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare olî wê di wê demê de wê li herêmê wê bi wê temenê wê xwe bi encamên xwe re wê bide dîyarkirin. Encamên wê, di awayekê de wê li ser temenekê wê yekitiya ku ew dide çêkirin û wê di awayekê hevbeş de wê bê gihandin li fahmkirinê, baweriyê û hwd wê, di wê temenê de wê bi wê re wê derkeve li pêş. Di nava gel de wê, kesên ku ew wê, weke oldar wê êdî wê pêşkevin wê weke kesna ku ew di çerçoveya wê têgîna olî û ankû yek din de ku ew bûna xwedî zanîn û karin di çerçoveya teolojiya wê baweriyê de gotinê werênina ser ziman û bersivê bidina pirsên ku ew werina pirsin bin. Wê di wê temenê de wê êdî wê bi wê re wê ew wê derkevina li pêş di nava civakê de.

Herêmên rojava wê di wê demê de wê bi wê temen û çerçoveyê wê were dîtin ku wê weke herêmnava navend jî wê bibin. Di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Pêşketinên piştî zayina isa ku wê bibin wê bidina nîşandin ku wê ev herêm wê di wê demê de jî wê li ser temenekê zanînî a ji demên kevnera wê, heta demên destpêka serdema navîn jî wê di wê temenê de wê biawayekê bi bandûr wê bijîn.

Destpêka serdema navîn û herêmên rojava

Herêmên rojava wê di awayekê de wê, di demên kevnera de wê, pêşketinên ku wê li lê bibin wê pirrali bin û wê mirov karibê wan ji gelek aliyên ve werênê ser ziman bê. Ji aliyê felsefe, ol, rewşên civakî, ramiyarî û hwd re wê karibê wê hilde li dest bê. Ji aliyekê din ve jî wê di demên

serdema navîn de wê, di wê temenê de wê, êdî wê ev herêm wê di aslê xwe de wê bi wê re wê were dîtîna ku wê, hin bi hin wê derkeve li pêş. Di wê demê de wê, heta demên derketina islamê wê li herêmê wê kesên bi bawerîya êzdayî, mesihî, cihûyî, mitrayî, maniyî û zerdeştîyî ku wê di awayekê de wê li herêmê wê bijîn re wê weke herêmên navend bê. Lê di awayekê de wê piştî derketina islamê û pê de wê, di serî de wê, di awayekê de wê ev herêm wê, heta şamê û hwd wê weke herêmna ku wê li ser wê temenê wê bi qiymettir wê bibin û wê li ser wê temenê wê derkevina li pêş.

Di destpêka islamê de wê artişên islamê wê di serî de wê, dema ku wê bidest dagirkirinan wê bikin wê di serî de wê herêmê wê dest pê bikin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, ev herêm wê, di wê demê de wê awayekê pêşketinê ê teybet wê derkeve li pêş.

Weke ku emê hinekê li jêr wê werina li ser wê, di awayekê de wê dema ku wê eyûbî ku wê weke desthilatîyek kurdistanî a li ser wê temenê wê bi birdozî û felsefe wê derkeve wê ji wê re wê di awayekê de wê, ev herêm wê weke navendek ji wan navendên wê yên imparatori bê.

Di wê temenê de wê gelek fektorên weke yên bi ol û baweriyê wê di temenê wê de wê hebin. Lê ji wê zêdetirî wê ev herêm wê weke aliyekê din jî wê weke ku mirov wê di demên kevnera de wê bi seferên roma, iskender û hwd re wê bibînê wê, bidest xistina wê herêmê wê weke deriyê vebûna li asya mazin û nivgirava araba jî wê were dîtîna. Di wê temenê de wê, iskenderî wê bi desthilatîya selefkiyan wê di wê demê de wê ji sûriya roja me heta wê herêmê ku wê weke herêma botanê a nava herdû cemên mazin wê were dîtîna wê li wê serwer bibin.

Di awayekê din de wê ev rewş wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê kifşbikê wê derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê, rewşa herêmê wê di wê demê de wê, bi zêdeyî wê, derkeve li pêş.

Me li jor li hinek deverna wê kirpend. Ku em dîsa wê bi çend gotinan wê werênina ser ziman wê bi rewşa rojava wê re wê karibê wê mijare xwediyê bûna serdestîyê wê li wê binerê wê heta demên hîtûtîyan wê mejuya wê herê. Di demên hûrî û mîtannîyan de wê, seferên keyên hîtûtîyan wê li herêmê wê bo wê bibin. Key tuthalya weke keyê hîtûtî wê heta helebê wê herêmê wê li wê seferê wê bikê. Wekî din wê hatuşîl weke keyê hittûtî ku wê navê wî bi şerê qadeşê re jî wê derbas bibê wê di wê temenê de wê xwediyê xwestekê bê û wê, ev wê di awayekê de wê li herêmê wê, di rengekê de wê, bê sedema şerê qadeşê ku wê di awayekê

de wê li keviya rojava wê rûbide di nava misra kevn û hittîfîyan de ku wê weke ku wê were gotin. Lê di wê demê de wê, ev rewş wê, di wê temenê de wê bi zêdeyê wê were dîtin ku wê bi wê re wê derkeve li pêş. Romî wê piştî ku wê werina herêm wê di wê temenê de wê pêşî li wê herêmê bixwezin ku ew serwer bibin. Di dewama wê de wê şerên wan ên bi xalkên herêmê re bê, bi desthilatîyên herêmê ên weke yên palmiriyên û hwd re bê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê derkeve li pêş bê. Wê di wê temenê de wê ev wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Piştî romîyan wê di heman awayê de wê, seferên iskender ên li hemberî axamanişên demê wê di wê temenê de wê karibê were kirpendin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê. Li herêmê şer û seferên ku wê dibin wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, karibê werênêser ziman. Piştî wê re wê, dema ku wê, sasanî bixwe jî wê derkeve wê, di awayekê de wê li ser wê herêmê wê şerên wê yên bi roma re wê, di awayekê de wê, werê dîtin. Di awayekê de wê sasanî wê li wê bihizirê ku ew serwerîya wir windabikê wê weke ku ew herêmê windabikê wê li wê binerê. Di wê temenê de wê, roma jî wê bihizirê ku ew li wir serwer bibê wê li giştîya herêmê wê, serwer bibê. Iskender heta ku ew li wê herêmê encamekê ew li gorî xwe bidest nexê wê nexwezê ku ew seferê li hemberî axamanişîyan dest pê bikê. Di wê temenê de wê, di pêvajoya şerên xwe yên li wê herêmê de wê li wê bihizirê ku ew serkevtinekê li hemberî axamanişîyan bidest bixê wê bandûrê li wê herêmê û serwerîya wan jî wê bikê.

Piştî seferên roma û tevkujîyên ku wê li palmira û li deverên wê bikin wê herêm wê, demek dirêj wê weke ku wê bêdeng bibê. Li herêmê wê hin bi hin wê di wê demê de wê sasanî jî wê bi tevlêbûna kurdan re wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê piştî, rûxandinên ji demên axamanişîyan û iskender wê demek dirêj wê, di wê demê de wê bêdeng bimênê. Piştî wê rewşê de wê, li herêmê piştî wê demê wê hin bi hin wê dema ku wê ardêşêrê yekem wê beşenn avêsta wê bide li hev û wê bixwezê li ser wê re wê, desthilatîyekê ava bikê wê, ev wê bê temenê wê ku wê, di çerçoveyek berfireh de ew, piştgirîyê bibînê. Ew wê ji nava kurdan jî wê bi wê rengê wê bibê. Heta ku wê, ji nava civatên mitrayî jî wê, di wê temenê de wê piştgirîyê wê bi awayekê wê bibînê.

Di dewama wê de wê,, serwerîya kurdistanîyan wê bi rewşa kurkeyê kurd key melon û derxistina wî a hêzên iskender ji herêmê wê di awayekê de wê, weke ku wê herêm wê demekê wê vala bibê. Di wê

temenê de wê, roma wê di wê demê de wê weke ku wê cardin wê qastî herêmê wê bikê û wê, di wê temenê de wê, li ser herêmên rojava, sûrîya roja me û hwd re wê, di awayekê de wê bixwezê ku ew daxilî herêmê bibê.

Di wê temenê de wê, ev dem wê piştre wê, weke demek nû wê xwe li herênê wê bide dîyarkirin. Bi wê temenê re wê dawîlêhatina serwerîya hêzên iskender re wê weke ku wê dawî li dema helenikî jî wê were. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê rewşek wê li herêmê wê biafirê. Li herêmê wê civakên weke yên palmirîî ku wê nîv bi awayekê wê bi çanda mitrayî wê bijîn wê, di rengekê de wê, demek nû wê bi serwerîya wan re jî wê bibê. Di wê demê de wê, palmirî wê, heta ûrşelimê û sûrîya roja me û hinekî jî rojavayê kurdistana roja me wê li wê serwer bibê. Romaya ku wê êdî wê bixwezê piştî wê demê û rewşê were li herêmê wê pêwîstîya bo pêşîya xwe vekirinê şikandina wê jî wê bibînê. Li gelek deverên herêmê wê weke ku wê di nava gel de wê weke ragihandinekê li herêmê wê were ser ziman wê, şer û pevçûnên ku wê bi wan û romayîyan re wê bibin. Di dawîya dawî de wê, çenga mazin wê heta bi dorpêçkirina keleha palmira ku wê banû Zanûba wê di wê de wê li ser taxt wê rûniştî bê.

Bi demek dirêj wê dema ku ew di qasrê de wê li ber xwe bidin. Lê di wê demê de wê, dema ku wê, Zanûba wê fahmbikê ku ew wê hêzên wê têkherin wê bixwezê ku ew bi awayekê ji kelehê derxê û bigihênê hêzên sasanî û herêmên ku ew alikariyê ji wan bixwezê. Li gorî hinek vegotinna wê, were ser ziman ku wê, Zanûba wê hizra wê werênê li cih û wê bi çend sûwarên wê yên baş re wê, ji qasrê wê derkevin û di rêya xwe de wê li keviya firatê wê rastî komek hêzên romayî wê werin û wê di wê dema ku ew hêrîşê dikin de wê were qatilkirin. Lê li gorî ku wê bi gelemperî wê ji aliyekê din ve jî wê were vegotin li herêmê ku ew wê, di wê demê de wê hê ku ew li qasra xwe ya wê keleha wê hêt û deriyên wê werina derbaskirin û wê romayî wê bikevina hûndûr û wê bi dest komkujiyan bikin. Ew jî di wê demê de bo ku ew sax nekeve destê wan de wê, jahra ku wê di gustilka xwe de vêşarî girtî wê bi ser xwe de wê bikê û wê dawîyê li jîyane xwe wê werênê.

Kurkeyê kurd key melon wê, dema ku wê hêzên iskender bi aermanca ji herêmê derxistina wan ku wê hemû mirgehên kurd û yên herêmî wê li dora xwe bide hev wê, di wê demê de wê bi wê temenê wê hêzek mazin a parastina herêmê wê biafirê. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, çendî ku wê, bi navê sasanî re wê were ser ziman jî lê wê di awayekê din

de wê, were kifşkirin ku ev hêz wê piştî key melon jî wê, di awayekê de wê di parastina herêmê de wê hebûna xwe wê bide domandin û wê nehêlê ku wê hêzên romî bikevina herêmê de. Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Hemû mirgehên herêmê ku ew li dora wî di dema wî de wê bigihina li hev û ew hêzên iskender ji herêmê wê derxênin. Ev rewş wê, di awayekê de wê, rewşên nû wê bi xwe re wê, derxê li holê. Li herêmê komegeni, abgaarî, sasanî, û gelek mirgehên din wê di wê temenê de wê bibin. Piştî wê demê wê, di awayekê de wê, ev rewş wê, di demêmn piştî wê de wê, bi roma re wê, xwe di awayekê de wê weke ku wê bide domandin. Di demên roma ên piştre de wê, ev herêm wê giringiya xwe wê winda nekê.

Di wê temenê de wê piştî demên zayinê wê hinek nîşanak wê hebin ku wê bizansa ku wê lki ser bermehiyên romaya rojhilat wê jinûve wê ava bibê wê bixwezê ku ew li wê herêmê serwer bibê ku ew karibê li herêmê hem weke hêzek mazin bibê û hem jî ew di wê temenê de li ser hemû bahra sipî heta misir û iskenderiya bixwezê ku ew li wê serwer bibê.

Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dema wê de wê karibê wê fahmbikê bê.

Li herêmê wê ji destpêka demên serdema navîn û pê de wê herêm wê di awayekê de wê, di wê temenê de wê, hebûna xwe wê bide domandin. Piştî derketina li holê a islamê wê yekser wê ev hêza nû a ku wê li herêmê wê biafirê wê bixwezê ku ew li wir serwer bibê. Di wê temenê de wê ew wê weke derîye vebûna li cihanê wê ji xwe re wê bibînê. Di dema xalit bin welid de ku wê hêzên islamî wê hêrîşî herêmê bikin wê dem bi dem wê pevçûn jî wê derkevin. Lê di wê demê de wê, di awayekê de wê, demek zêde dirêj têve naçê û wê kurdistanî jî wê di nava wan de wê ola islamê wê belav bibê û wê heta ku wê di wê demê de wê êdî wê weke hêzek islamî a demê wê bi zêdeyî wê li herêmê a serwer wê hin bi hin wê derkevina li pêş. Li rojhilatê kurdistanê wê, di wê demê de wê, di awayekê de wê, di temenekê levkirinê de wê, bêî ku wê di destpêkê de wê şer û pevçûn wê bibin wê ola islamê wê bipejirênin. Lê gelek komên kurdistanî ên êzdayî û zerdeştî û hwd wê, ew wê, li berxwe bidin û wê nexwezî ku ew ji bawerîya xwe bi şûn ve gavê biavêjin. Ber ku wê di wê demê de wê rêyeya wan bilind bê wê di wê demê de wê pêşî wê rêya levkirinê wê li ser serê wan wê were bijartin.

Lê rojava wê di wê demê de wê ji serêkahnîyê û heta Rehayê wê hin bi hin wê weke navendek wê ola nû a xilafî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Gelek nîşanakên wê hena ku wê ev herêm wê di wê demê de wê li ser wê

temenê wê derkeve li pêş. Wê di wê demê de wê, ev wê, di wê rengê de wê ji wê di awayekê de wê pêşkeve. Wê di wê demê de wê, ev dem wê heta ku wê were demên kurdên şadadî wê li herêmê wê bi tememî wê desthilatîyên mazin ên hizrî wê li herêmê wê pêşkevin. Şadadî û merwanî û piştire eyûbî wê di wê temenê de wê, li ser temenekê giştî wê, li herêmê wê pêşkevin û ev desthilatî wê di astek imparatori de wê li giştîya herêmê wê pêşkevin.

Car bi car wê bo şadadîyan, merwaniya û eyûbîyan jî wê gotina 'xanadaniyê' wê were bikarhanîn. Di aslê xwe de wê ev gotin wê ne karin rastiya wan werênê ser ziman û ne jî wê karibê were herêkirin bê. Ber ku wê ev desthilatî wê weke desthilatîyên herêmî ku wê bi temen û felsefeyekê û zêhnê wê bi giştî wê pêşkevin û wê xwediyê serwerîyekê giştî li herêmê bin. Minaq şadadî wê jî herêmên rojhilat û başûrê kurdistanê wê heta gelek herêmên qafqasya ên weke ermenistan û azarbeycan roja me û bi gelek herêmên li dora wan wê di bin serdestîya wan de bin. Wê di wê temenê de wê, xwediyê çerçoveyek berfirehî a dewletî bin. Merwanî wê li giştîya kurdistanê wê hebûna xwe wê bi yekitiya ku wê karibin bidina nişandin wê werina dîtin. Wê navenda wan wê mayafarqin bê. Piştî wan re wê, eyûbî wan hemû desthilatan ku wê di bin destê xwe de wê bikê yek wê dema eyûbîyan li giştîya herêmê wê bide dest pêkirin. Di wê temenê de wê, di dema eyûbîyan de wê, di aslê xwe de wê gelek aliyên ku ew bi teybetî wê karibê fahmbikê wê hebin. Wê jî kurdistanê, heta sûrîya roja me, misrê, yemenê, tunusê, libya û gelek deverên din wê, di bin çerçoveya desthilatîya giştî a eyûbîyan de bê. Di wê temenê de wê weke imparatoriyekekê bê. Li ser wê temenê giştî wê, li herêmê wê weke hêzekê wê derkevina li pêş û wê, hemû hêrîşên ku wê li herêmê wê bibin ew wê pêşwazî wan bikin.

Di mijara dema eyûbîyan de wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, herêmên rojava heta şamê wê di awayekê de wê jî pêşketina xwe re wê were dîtin ku wê li herêmê wê bikina navend. Ji wê herêmê wê giştîya herêmê wê weke ku wê were dîtin wê bi rêvebibin.

Di wê demê de wê misir û herêmên din ên rojhilat wê bi giştî wê di bin desthilatîya wan de bin. Di dema ku wê, selahadin wê seferê li herêmê û bi teybetî li baxdadê wê bikê wê xilafetiye jî wê hilde li dest. Wê ew jî wê di destê wan de bê. Wê li ser wê temenê wê di awayekê de wê desthilatîya eyûbîyan wê, wê, weke desthilatiyek olî ku wê xilafet jî di destê wê de û bi wê rengê xwediyê qasr û taxtên xwe yên sultani û sahtiyê bê û wê bi wê re wê herêmê wê bi rê ve bibê.

Li herêmê wê di wê demê de wê, weke ku wê were dîtin. Di mijare rewşa xilafetiyê de jî wê dikarê wê bibêjê ku wê piştî mirina mihemed wê, dema çar xalifan wê dest pê bikê. Di wê demê de wê, piştî mirina muawiya wê, yeziid xwe xalife denezênê. Di wê demê de wê xilafeta wê werhgerihê li awayekê saltanaetî. Li hemberê wê piştî wê ku wê ji malbate amê mihemed abdulmitalib wê werin wê, abbasî wê di wê demê de wê derkevin û wê, di awayekê de wê li hemberî desthilatî û saltanata emewiyan wê serîhildin.

Di wê demê de wê weke xalifê abaasîyan ê pêşî wê, Ebu'l-Abbas Seffah (750-754) û piştî wî birayê wî Mansur (754-775) dema xilafetiya abaasiyan wê li herêmê wê bidina destpêkirin. Abbasî wê di wê demê de wê ji şamê heta serêkahnîyê û Rêhayê wê weke navenda nû a xilafî wê hilibijêrên û wê di wê temenê de wê derkeve li pêş. Ev rewş wê di rewşa xilafetê de wê weke qatbûnê wê bide çêkirin. Piştî mensur wê Mehdi (775-785) û Hâdî (785-786) wê werina ser xilafetê. Di dewama wê de ku wê were ser taxtê xilafetiyê li herêmê Harûn Reşid (786-809) û birayê wî bahlul ku wê di nava kurdan de wê bi zêdeyî wê navê wan derkeve û wê heta ku wê di hinekan de wê weke 'kurd' jî wê werina pênasêkirin wê bina xalifa. Wê bahsa Harûn Reşid wê bi zêdeyî wê di nava çirokên 'hezâr û yek şevê' de wê pîrr zêde wê bi awayekê wê were jê bahskirin û wê di wê demê de wê ev di wê rengê de wê, li herêmê wê çawa wê serwer bin wê ji wan wê were bahskirin.

Abbasî wê piştî wê demê wê, di wê demê de wê xwe ji ber hêrîşên mogolan ku wê weke di bin serkêşîya kesên weke hulagû de ku wê werina kirin de wê bibê. Wê ev herîş wê demek zêde xirab wê li herêmê wê bidina nişandin. Wê gelek herêman wê talan bikin û wê ji naqşeyê wê bidina birin. Li gorî hinek ragihannan wê xilafe mutasim wê di wan hêrîşên ku ew li herêmê dibin de wê were kuştin.

Piştî wê demê wê, li herêmê wê demek din wê derkeve li holê. Wê li rojhilatê kurdistanê wê desthilatiyên herêmî ên weke eneyizidi û eyerîdî û gelek herêmên din û mirgehên wan re wê bikevina nava wê yekitiyekê de. Di wê demê de wê demek bi navûdeng a jina kurd dayika anazê û ankû sultan anazê wê bibê. Ew dem wê piştî wê, heta dema mihemedê kurê şadadî wê bibê ku ew wê dema ku wê were ser taxtê wê dewleta şadadîyan wê li giştîya herêmê wê avabikê û wê hemû hêzên herêmê wê di wê temenê de wê di bin desthilatîya xwe de wê bikê yek. Di dewama wê de wê, li herêmên din ên bakûrê kurdistanê ku wê bi wan re wê di ahengekê de bin wê hin bi hin wê merwanî wê derkevina li pêş û wê

desthilatiyek xort wê avabikin. Di wê demê de wê, ev dem wê bi şikandina hêrîşên mogul û selçûqîyan re wê, serdestî û desthilatiya şadadîyan wê li giştîya herêmê wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê li giştîya herêmê wê serwer bibin. Wekî din wê di wê temenê de wê, merwanî jî wê weke hêzek mazin wê derkevina li pêş. Di aslê xwe de wê li gorî wê, were dîtîn ev dem wê bi serwerîya wan herdû hêzên kurdistanî ku wê hemû hêzên din ên piçûk û mazin wê di bin desthilatiya xwe de wê bina yek re wê bibê û wê derkeve li pêş. Ev wê di wê temenê de wê êdî wê taxtê şahiye wê di wê demê de wê, dema ku wê were dema eyûbîyan û ankû salehadinê eyûbî wê bidest xistina taxtê xilafetê jî wê êdî wê li herêmê wê di wê temenê de wê weke desthilatiyek imparatorî wê di wê çerçoveyê de wê derkevina li pêş.

Rewşa eyûbîyan wê giring bê ku mirov wê di awayekê de wê li ser temenekê rast wê pênasebikê. Di wê temenê de wê di aslê xwe de wê ne gotina 'xanadaniyê' wê ne bo eyûbîyan û ne jî berî wan bo şadadî û merwanîyan jî wê di awayekê de wê karibê wê rast were dîtîn. Di awayekê de wê, li ser wê temenê de wê ew wê bi wê re wê were dîtîn. Li rojava wê, pêvajoyên bi eyûbîyan re ku wê bibin wê di renekê de wê rewşa eyûbîyan wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê were dîtîn.

Di demên hemdem de wê gelek gotinên ku wê li ser eyûbîyan re wê werina ser ziman wê, li şûna ku wê rastîya wan wê werênina ser ziman wê di renekê de wê, weke gotinna ku wê ji gelek aliyan ve wê ser rengê pêşketina wê binûxûmênê û wê ji berçav wê dût jî bikê. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, dîroka eyûbîyan wê di awayekê rast de ku wê bi wê re di temenê rast de wê bi wan û herêmên wan û rengê desthilatiya wan de wê di temenekê rast de wê pênasebikê wê, zêde wê bi wê re wê gotin wê newina ser ziman. Gelek gotin û nivîsên biografîkî ku wê li ser salahadin wê werina nivîsandin jî wê ji ber sedema ku wê bi rewşa xaçîyan û sefera wan re wê derkeve li pêş bê. Ber ku wî di wê demê de wê, pêşîya wan girtîya wê di wê temenê de wê bi wê rengê wê were ser ziman. Lê ev mijar wê di wê temenê de wê en tenê wê bi kesekê re bê. Wê dema ku em bahsa mejuya eyûbîyan dikin wê ser demek ku em dikarin weke niv-milanyumekê wê werênina ser ziman re bê. Wê demê wê di wê temenê de wê, ev dem wê çawa wê diwê temenê de wê bi serwerîya wê ya li herêmê wê hebê wê di wê rengê de wê bi wê re wê pêwîst bê ku ew were fahmkirin.

Di awayekê de wê mijare eyûbîyan wê, di wê temenê de wê, li herêmê wê hê di dema salahadin de wê ji rojava û heta şamê wê di destpêkê de

wê weke navend wê ji xwe re wê bigirê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê ser wê were girtin. Di awayekê din de jî wê dema ku em bahsa rewşa eyûbîyan a dawîya wan wê bikê wê bi pêvajoyên hêrîşên wan ên li desthilatîyên eyûbîyan re wê di rengekê de wê, karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê bê.

Di aslê xwe de wê di rewşa eyûbîyan de wê rewşa wan ya desthilatî wê dema ku mirov wê pêşî çend gotinan bi demên wan ên dawî ku wê bi pêvajoyên şerên yavuz selim ên bi hêrîşkirinên ku wê li wan wê bikê re wê fahmbikê wê di wê temenê de wê, baş bê. Ev dem wê di awayekê de wê weke aliyekê ku ew neyê ser ziman. Ne hatîya ser ziman bê. Yan jî wê newê xwestin ku ew were ser ziman. Di wê temenê de wê hêrîşên yavuz selim ên bi hovane ku wê li herêmê û eyûbîyan wê bikê wê di wê temenê de wê heta roja me jî wê di awayekê de wê bi awayekê ji wan ibret were girtin wê di nava civakê de wê were ser ziman.

Heta roja me wê di nava civatên herêmê ên kurdistanîyan de ku wê bahsa wê were kirin wê weke demek bi xwûn, bi komkuji wê bahsa wan wê were kirin. Di wê temenê de wê, piştî bi şerê bi sefewîyan re ku wê bikê û wê bi komkujîyên mazin wê bi encam bikê wê di dewama wê de wê, pêvajoyên hêrîşê ên li herêmên eyûbîyan wê bide kirin. Di wê temenê de wê herêmên rojava û heta şamê wê piştî wê yekser wê bikevina armanca hêrîşên hovane ên yavuz selim de. Di wê çerçoveyê de wê, piştî wê ku wê, berê xwe wê bidina bi ser desthilatîya eyûbîyan a li misrê de jî wê bibê.

Piştî şerê li çardiranê ku wê bi desthilatîya sefewîyan û hwd re wê bikê wê, piştî wê, berê xwe wê bide bi serê rojava, şam, misir û herêmên din ên ku wê li wan wê desthilatîya eyûbîyan wê avabê. Di wê temenê de wê, şerên ku wê di wê demê de ên weke 'şerê mercidabik', 'şerê gaza', 'şerê ridanya' û li misrê 'şerê qahirê' ku wê werina ser ziman wê di wê temenê de wê weke şerê yavuz selim û ankû osmanî ên bi desthilatî û xilafetîya eyûbîyan re ku wê bikê bê. Di wê pêvajoyê de wê biqasî ku wê ji nava gotinên ku wê, di nava gel de wê li herêmê wê werina ser ziman wê gelek xwûn wê bi rijihê û wê, gelek mirov wê werina qatilkirin di hêrîşên yavuz selim de. Ev pêvajo wê, di wê temenê de wê, weke pêvajoyek ku wê hertimî wê bi ibretî wê were ser ziman bê. Di awayekê de wê piştî şarê çardiranê wê di nava kurdên elewî û hwd de wê, ew wê bi awayekê rûreşî wê were ser ziman û wê, weke berpîrsîyarê komkujîyên wê demê wê di wê temenê de wê were hanîn li ser ziman. Ev wê çendî ku wê rast jî bin lê wê nikaribin wê pêvajoya şerê yavuz selim ên li hemberî herêmê

wê karibê wê werênê ser ziman. Di pêvajoyên hêrîşên mogol û selçûqîyan ên li herêmê de wê pêvajoya hêrîşên yavuz selim wê weke xeleka dawî a ku wê piştî wê pêvajoyek ku wê heta roja me wê li herêmê wê di temenê hêrîşên ku wê li herêmê wê werina kirin de wê bê domandin.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê werên ser ziman bê.

Piştî hêrîşên selçûqîyan ên demên hulago û sancar wê, demek nû wê di encama wan hêrîşên wan ên hovane de wê li herêmê wê were destpêkirin. Piştî wê demê wê di demên ku wê, piştî bi hêrîşên selçûqîyan wê navenda xelifetiyê a li baxdadê wê pirr zêde wê lawaz bibê û pê de wê kurd jî wê piştî wê li rêyên din wê bigerihin. Wê di wê encama wê lêgerînên wan de wê, desthilatîyên eyeridi, anayizidi û hwd wê li herêmê wê bi gelek desthilatîyên din ên herêmî wê dest bikê. Wê di wê demê de wê jinek kurd a bi navê sultan anazê wê di wê demê de wê yekitîyekê wê çêbikê û ev yekitîya ku wê çêbikê wê piştî wê, ji mihemedê kurê şadadî re wê bê temen ku ew temenê desthilatîya şadadîyan wê xort wê bide avêtin. Piştî wê, li herêmê wê desthilatîya merwaniyan jî wê bibê. Di wê temenê de wê, di wan deman de wê bi awayekê wê pêşîya hêrîşên selçûqî û mogolan wê li herêmê wê werina girtin. Yên ku wê werina herêmê bi aşîrî û hwd jî wê iteat û girêdana xwe wê ji şahên kurd ên şadadî re wê bidina nîşandin û wê piştre wê karibin li herêmê bijîn. Mînaq wê dema ku wê hêzên ku wê weke yên 'alpaslan' wê werina bi navkirin wê bo ku ew karibin li herêmê bijîn wê iteat û girêdana xwe wê ji şaên kurd ên weke fazl û amirê kûrê answar re wê bidina nîşandin. Di wê temenê de wê, di bin kontrol û desthilatîya wan de wê di rengê de wê, di wê temenê de wê karibin ew bijîn.

Di awayekê de wê ev pêvajo wê asta wan a bilind wê bi demên eyûbîyan re wê di awayekê de wê bibê. Wê eyûbî wê li herêmê wê desthilatîyek giştî a imparatori wê avabikin. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Ev pêvajo wê, di wê temenê de wê, pirr zêde wê li giştîya herênê wê pêşkeve. Selahadinê eyûbî wê di wê demê de wê, seferên wî yên li herêmê bi sehête wê bibin. Wê li baxdadê jî wê seferê wê bikê û wê di wê seferê de wê xilafetiyê wê hilde li dest û wê, di destê xwe de wê bigirê.

Di hinek gotinên ku wê bê gotin ku wê yavuz selim wê, di awayekê de wê, xilafetê wê ji abasiyan wê bigirê jî wê ne gotinên rast bin. Di wê demê de ew bo ku ew xwe bigihênina wê, pîrr zêde wê pêvajoyên hêrîşên hovane wê li desthilatîyên herêmê ên eyûbîyan wê bikin. Wê şerên ku ew bi eyûbîyan wê bikin wê di wê temenê de wê çawa wê, dawîyê li desthilatîyên eyûbîyan wê werênin û wê di awayekê de wê, piştî wê xwe li şûnê wê di wê temenê de wê, serwer bikin.

Di wê demê de wê, di aslê xwe de wê piştî ku wê yavuz selim wê di hêrîşên xwe yên li çardiranê û deverên din ên eyûbîyan de wê encamê wê bi awayekê wê bidest wê bixê û pê de wê di rengekê de wê êdî wê bo ku ew wê sehête di bin kontrola xwe de wê çêbikin wê piştî wê heta dawîya osmanî û piştî wê jî wê ew pêvajoyên hêrîşê ên ku wê yavuz selim wê li herêmê wê bê dayin **domandin**. Berî demên hêrîşên yavuz selim wê, pêvajoyek demdirêj a hêrîşan wê bibê. Di awayekê de wê, dema ku mirov wê karibê wê, werênê ser ziman ku wê, li dora sedsale 15' min wê, sultanê eyûbîyan Melik'adilê Halefê eyûbî wê, bi zêdeyî wê bi wan hêrîşên wan koman ên li herêmê dibin re wê mijul bibê. Piştî wî ku wê were ser taxt û wê bibê Sultanê eyûbîyan Xelîlê Eyûb ku wê, li dora 1515 û wan wê bijî wê, di wê demê de wê, bi heman rengê wê bi wan hêrîşan re wê bibê. Piştî wan hêrîşan wê, dema ku wê dem wê were dema yavuz selim ew wê êdî wê li ser wan encamên bi hêrîşên li desthilatîyên eyûbîyan bikê re wê, hêrîşî desthilatîyên eyûbîyan û herêmên wan wê bikê. Ew şerên ku ew wê dihê gotin ku wê li sûriya roja me, misrê û hwd wê, di awayekê de wê werina kirin wê bi eyûbîyan û desthilatîyên wan ên herêmî re wê werina kirin bin.

Eyûbî wê ji şamê heta rojava û herêmên din wê li wan bin û wê weke navendekê wê bikarbênin. Di dewama wê de wê, li ser wê re wê, di awayekê de wê, li herêmê wê serwer bin. Di wê temenê de wê desthilatîya eyûbîyan wê pêvajoyên wê yên ku mirov wan li wan binerê wê di awayekê de wê, bi wan re wê were dîtin ku wê di temenekê civakî de wê li herêmê wê xwediyê rengekê pêşketinê bin. Têgîna islamî a eyûbîyan wê dikarê wê bi gotinekê ji ya osmaniyan ku wê bi navê wan wê were ser ziman cihê werênê ser ziman. Ya eyûbîyan wê li ser temenekê civakî wê bibê. Ya osmaniyan wê li ser temenekê desthilatî bibê. Di wê temenê de wê, heta demên piştî ên dawîya osmanî û heta ku em dikarin di dewama wê de ya komare tirk a ku wê were avakirin jî di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê, ne li ser temenekê civakî lê wê li ser temenekê desthilatî wê, di awayekê de wê,

bibê. Di hemû demên wê de wê, di dewama wê de di yên demên komare tirk de jî wê pirsgirêka bi fahmkirina civakî wê hertimî wê li ser wê temenê wê xwe weke ji temen ve wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê, weke têtînek û aliyekê ku wê hertimî wê ji demên kevn heta demên hemdem jî ku wê bibê temenê pêvajoyên hêrişên bi şer ên weke heta roja me. Di wê temenê de wê desthilatîyên şer wê hertimî wê bibin. Ber vê yekê wê di mantiq û felsefeyek civakî de wê nikaribê wê di wê temenê de wê fahmbikê. Şîroveyên ku wê di demên dawî de wê bigotinên bi temenekê civakî ku wê weke 'civake osmanî' ku wê werina ser ziman wê di temenekê de wê weke şîroveyna bi zorekê ku ew dihên kiran bin.

Di wê temenê de wê, di demên komare de wê têtîna netewî ku wê were jî wê bahskirin jî wê ji temen û fahmkirinek civakî û têtîhiştina wê bêpar bê. Ber vê yekê wê, di ti demê de wê, rewşên weke yên şer wê dawî li wan wê newê û di rengekê din de jî wê li ser esasê desthilatî ê bindestkiriinê wê hertimî wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin bê.

Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku em, li ser wan demên kevn re gotinekê bi demên me yên hemdem re wê werênina ser ziman wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, pêvajoyên hêrişên şer ên li bakûrê kurdistanê, barkirina wê pêvajoya şer li başûrê kurdistanê û di dewama wê de li rojavayê kurdistanê wê domandina wê di awayekê de wê ev ali wê weke aliyekê ku mirov wê di temenê wê de wê bi zêhnî wê fahmbikê bê. Dema ku wê temenê wê li ser temenekê desthilatî wê were lê hizirkirin wê demê wê bi civakî wê li şûna herêkirinê wê felsefeya dana iteatkirinê a weke ya xwe li wê serwerkirinê û hwd wê bi zêdetirî wê bi wê re wê derkeve li pêş. Iteat wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê din bê ku wê di temenê şerên ku wê li ser serê civakê wê di wê çerçoveyê de wê werina meşandin bin.

Demên eyûbîyan wê di wê temenê de wê rengê de wê dîmenekê zêde li berçav a bi desthilat derneketina li pêş jî wê hinekê wê bi wê rewşa wan ya têtîna civakî ku ew dixwezîn wê bi baweriya xwe re wê pênasibikin re wê, werênina ser ziman bê. Di wê temenê de wê, cihêtîyên bi baweriyî ên weke yên êzdayî bê, sûryanî bin, cihû, mesihî û hwd ku wê heta wê dema windabûna desthilatiya eyûbîyan ji dest wê, di wê temenê de wê bi awayekê wê di wê temenê de wê were dîtin. Di awayekê de wê, şerên abasiyan wê li herêmê ku wê bi komên êzdayî ên weke daşniyan bê, babakiyan bê, û hwd wê di awayekê de wê, weke di awayekê de weke şerên ku wê li hemberî civakê wê, werina meşandin bin.

Di awayekê de wê, di têngîna olî de wê, hertimî wê du têngîn wê di awayekê de wê, li herêmê wê were dîtin ku wê bi hev re wê li ser civakê re wê şer bikin. Yek wê ya bi temenekê civakî a ku weke ku me bi eyûbîyan û dema wan re hanî ser ziman bê û ya din jî wê weke ya ji wê dûrketinê a osmaniyan bê. Osmanî wê ber ku wê temenekê wan ê civakî wê nebê wê tenê wê xwe li hêz û kontrolkirinên bi hêzî ên desthilatî wê bigirin. Di wê çerçoveyê de wê ev jî wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di demên dawî de ku wê ew wê weke bi têngîna 'hewldana serdestkirina islamê' re wê bixwezê ku ew were hanîn li ser ziman jî wê di wê temenê de wê dema ku mirov li diroka herêmê binerê wê weke gotinên manipulakirinê ên bêbingih ku wê bimênin bin. Di wê temenê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare rojava de wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê rewşa wê ya civakî wê li ser temneê mirgehên herêmê û serwerîya wan wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Minaq wê ku wê li herêmên reha wê derbas bibin wê şerê osmaniyan ên ku wê di 'destana dewrêşê ewdî' ku wê bahsa wê were kirin jî wê di wê temenê de wê, dîmenekê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin bê.

Di demên piştî de wê, rewşa rojava

Rojava wê dema ku em wê werênina ser ziman wê piştî demê ronansê û hwd re wê, di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman bê. Wê di wê demê de wê li herêmê wê mirgehên kurdistanî wê hebin. Lê weke ku ew desthilatiya giştî a hegomenikî a ku wê piştî şikeştina eyûbîyan ji aliyê osmaniyan ve wê di wê temenê de wê, bibê. Di wê rewşê de wê, kurdistanî wê, di wê temenê de wê di nava xwe de wê, xwe zêdetirî wê li çerçoveyên aşîrî wê di awayekê de wê weke ku wê bigirin.

Ev bi şûnveçûyin wê girêdayî wê rewşa windabûna serdestîya giştî a kurdistanî bê. Di wê temenê de wê ev wê li herêmê jî wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, li herêmê wê, hebûna aşîrî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, hem li ser pêwîstîyên xwe parastinê wê werê pêşxistin û hem jî wê, di awayekê de wê çawa wê di rewşê de wê, karibin rewşa xwe ya civakî wê bikin bê. Ev rewşên weke yên aşîrî wê di awayekê de wê mirov nikarê wê weke rewşek ku ew di wê temenê de wê li herêmê ji mêj ve wê hebê wê werênê ser ziman.

Ev rewş wê li rojhilat jî wê wusa bê. Li baş jî û li herêmên bakûr jî wê wusa bê. Di awayekê de wê, windakirina temenê xwe yê leşkerî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê karibê wê, di rengê de wê, werênê ser ziman bê.

Li herêmê wê piştî ku wê osmanî wê serdest bibê wê di awayekê de wê, rewşên leşkerî û hêzên xwe parastinê wê di awayekê de wê, weke ku wê bi wê re wê werina ji holê rakiirn. Ev wê, di wê temenê de wê, bo ku ew karibin li xwe bidina iteatkirinê û di awayekê de ew oparasyonên leşkerî ku ew li hemberî beşên civakê bikin ku ew li hemberî xwe ti hêzê nebînin. Wê bo wê bê. Lê di awayekê de wê, li herêmê wê di aslê xwe de wê kurdistanî wê di awayekê de wê, rewşên xwe yên leşkerî wê di awayekê de wê biparêzên. Di destanên kurdan ên weke *'memê alan'*, *'destana dewreşê ewdî'* û hwd de wê mijare şerên li herêmê ku wê bi kurdan re wê werina kirin wê dîmenekê wan jî wê bi wan re wê were ser ziman.

Di aslê xwe de wê, ev dem wê di awayekê de wê piştî sedsale 15' min û pê de wê weke rewşek teybet bê. Li misrê wê, û deverên din wê desthilatiya eyûbîyan wê heta sedsale 15min wê bidomê. Di wê temenê de wê, di rengê de wê bi hêrîşên osmaniyan re ku wê were rûxandin wê, piştî wê, hebûna osmaniyan wê, di awayekê de wê, newê herê kirin. Wê, ber vê yekê wê heta sedsale 18' min wê hertimî wê li herêmê wê li hemberî wan wê raperîn û pevçûn wê bibin. Misir wê, di awayekê de wê li dora sedsale 18' min wê dawîyê li osmaniyan li wê herêmê wê werênê. Weki din wê di dewama wê de wê, ji demên yavuz selim û heta sedsale 18' min wê zêde demek dirêj wê neçê ku wê dawî li osmaniyan û serdestîya wan wê were hanîn. Li kurdistanê jî wê dem bi dem wê, raperîn wê li hemberî wan wê bibê. Di sedsale 18' min de wê, raperînen kurdan ên weke yên şêx ubeydullahê nehrî wê karibê weke minaq bide.

Di dewama wê de wê, li herêmê wê, di sedsale 18' min de wê demên bi şûnve ketinê ên osmanî jî bin. Li herêmên sûrî û rojava û heta misrê wê di awayekê de wê di wê demê de wê, dawî li desthilatiya wan wê were. Hatina hêzên misrî di dema napolyon de li herêmê û hewldanên wan ên xwe gihandina misrê wê di wê demê de wê, weke aliyekê din bê ku wê bi wê re wê dawî li serdestîya osmaniyan a herêmê wê werênê bê.

Heta destpêka sedsale 20an wê, osmanî wê, herêmên ku wê ji destê eyûbîyan girtina bi hêrîş û şerên hovane wê di awayekê de wê yek bi yek wê winda bikê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê di şerê osmaniyan ên li libya de ku wê M. Kemal wê weke serleşkerê wê yê osmanî bê û wê

gelek komkujiyan jî wê di wê demê de wê werênê serê libyayîyan jî lê wê nikaribê xwe li herêmê wê bigirê. Italya wê di wê demê de wê, bixwezê ku ew li herêmê serdest bibê û wê dawîyê li serdestîya osmani a li libya û dora wê werênê. Ev serdestîya italiyan a li herêmên weke libya heta demên derketina kesên weke Omer muhtar û hwd re ku wê dawîyê li wê serdestîyê jî wê bîne wê bibê.

Li herêmên sûrî û rojava wê, di wê demê de wê hin bi hin wê, piştî şerê cihanê ê yekem wê fransa wê were û bibê. Di aslê xwe de wê li wir demek dirêj mayîna hêzên firansî heta demên şerê cihanê ê duyem wê, di awayekê de wê, bi xwesteka xalkên herêmê a xilasbûna ji serdestbûna osmanî ve wê girêdayî bê. Di wê demê de wê, ew jî wê di awayekê de ew bo ku wê osmanî bi şûn ve newê wê, di awayekê zîmnî de wê piştgirîyê wê bidîna hêzên firansî. Di wê rewşê de wê kurdên herêmê ên rojava jî wê di wê rewşê de bin û wê, di demê de ku wê, hukumeta sûrî wê were avakirin wê di wê demê de wê firansî wê soza ku wê kurdên rojava wê di wê demê de wê bigihîna li mafên xwe wê di wê demê de wê bidîna kurdan. Ev rewş wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê bê sedem ku wê kurdên rojava û xalkên din wê di awayekê de wê, bi wê re wê di têkiliyek baş de wê bibin.

Heta ku wê di wê demê de wê gelek komên kurd ên ku wê weke yên malbate haco ku wê li bakûr wê, rapêrînan wê li hemberî hêzên osmanî wê bikin wê xwe bigihîna herêmên di bin destê hêzên firansî ên li dora sûrî û rojava de. Di wê demê de wê, ev kom wê herina wir.

Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, rewşên ku wê, bi demê re wê, li alayha kurdan wê di wê demê de wê pêşveçûnan wê bide çêkirin wê bi demê re wê, hebûna bolşewîkan û serwerîya wan a li herêmê bê. Di wê temenê de wê, ev herêmên sûrî û rojava wê heta libnanê ku wê di wê demê de wê di nava sînorê sûrîya wê demê de wê werina hiştin jî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, bibin. Di wê demê de wê, di wê rewşê de wê, rewşa kurdên rojava wê, piştî ku wê, firansa wê bi şûn ve wê bikişê ji sûrî û wê avakirina dewletek bi navê sûrî wê bikê wê weke ku wê çawa wê, dema ku wê ingilîs wê ji herêmên iraqê wê vekîşihînin û wê dewletek bi navê iraqê wê avabikin wê di heman rengê de wê li sûrî jî wê bikin.

Ev rewş wê, di awayekê de wê, êdî wê di awayekê de wê, li herêmê wê, di wê demê de wê malbate esad ku wê weke malbetek leşker bê wê di wê demê de wê, were ser desthilatîyê û wê rêveberîyek weke ya li iraqê wê

weke bi rêxistinên bi navê 'baasê' ku wê avabikin wê bi wan re wê, di awayekê de wê, bi wan re wê werina rêvebirin.

Di wê temenê de wê, ev rewş, wê li herêmê wê bi xwe re wê çareserîyên civakî wê newênê. Gelek çareseriyên ramyarî wê ne di temenekê civakî de wê encamên baş wê bi xwe re wê bidin. Di rewşa îraqê û sûrî de jî wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê, were dîtin.

Di aslê xwe de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê, di wê demê de wê sûrî wê, bi xwestên ku ew weke di bin navê 'komara arab a hevgirtî' wê bi misrê re wê bibê yek. Ev rewş wê, du salan wê bidomê û wê, di salên 1961ê û hwd de wê, dawî li wê were nbi derbeya ku wê li sûrî wê were kirin û wê piştî wê bi navê 'komara arab a sûrî' re wê, were bi navkirin.

Di wê demê de wê ev rewş wê, êdî wê di awayekê de wê, di awayekê din de wê li herêmê wê xwe bidina domandin. Di aslê xwe de wê li herêmê wê, piştî avabûna sûrî di wê rengê de wê, bi rêxistina baasê wê bi hukumetên ku wê malbate esad wê rêvebibê re wê were birêvebirin. Ji bav hafiz esad û heta kur beşar esad wê di wê temenê de wê di awayekê de wê ev pêvajoyên wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, were bi rêvebirin. Di awayekê de wê, rewşa sûrî wê, di awayekê de wê, di ti demê de wê piştî wê demê wê weke rêveberîyek demokratîk û ankû ku wê mafên xalkên herêmê wê esasbigirê wê, di awayekê de wê, ne di wê rewşê de bê. Ber vê yekê wê li ser kiryarên wê yên di wê temenê de wê hertimî wê were rexnekirin û şermazarkirin.

Di awayekê din de jî wê rewşa komare sûrî ku mirov wê li wê binerê wê di awayekê de wê, hertimî wê bi bînpêkirina mafan re wê were li rojevê. Di awayekê de wê di demên hebûna bloka sovyetê û ya rojava de wê bav hafiz esad wê ramyarîya ahengê wê bimêşênê û wê bi herdû aliyan re jî wê di awayekê de wê têkiliyên xwe wê bi awayekê baş wê bide domandin û wê, rêveberîya xwe wê di awayekê de wê bide domandin. Di wê temenê de wê rêveberîya sûrî wê, ji wê demê û pê de wê di aslê xwe de wê bi kurdên rojava re jî wê di awayekê de wê bi têgîna meşandina ramyarîya 'kembera arab' a li herêmê re wê bertekên kurd û xalkên din ên herêmê jî wê bikişênê li ser xwe.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê van pêvajoyan şîrovebikê wê di awayekê de wê bi wê re wê tevgerên kurdan ku wê ji wê demê û pê de wê bibin jî wê di awayekê de wê pêwîst bê ku mirov wê bikirpênê bê. Ber ku ev jî wê weke aliyna ku wê bandûra wê li herêmê giştî wê bibin bin. Di awayekê de wê, piştî salên 1970 û pê de wê li herêmê wê

tevgerên kurd ên hemdem wê di awayekê de wê destpêbikin û wê li herêmê wê dest bi pêşketina xwe bikin. Yek ji wan tevgerên kurd wê PKK bê û ev tevger wê, dem bi dem wê pêşkeve û wê li herêmê wê, pêşkeve. Di awayekê din de jî wê dikarê wê bi wê re wê bibêjê ku wê biqasî li beşên din kurdistanê wê bandûra wê xwe bide dîyarkirin wê bi zêdeyî wê li rojavayê kurdistanê û hewirdira wê, xwe bide bi bandûra xwe re wê bide dîyarkirin.

PKK wê, dema ku wê dest bi şerê çekdarî wê bikê wê li herêmê wê demekê xwe vekişênê li qada libnanê û wê di wê demê de wê piştê wê, li herêmên rojavayê kurdistanê roja me wê xwe li wan deveran wê bide dîyarkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, rejima sûrî a demê ku wê bav hafiz esad wê li ser serê wê bê wê rêyên baş bûhûrandinê a wê demê bi kurdan re wê hîlbijêrê. Lê ji aliyekê din ve jî wê, rêxistinên xwe yên istixbarî wê xort bikê û wê bi wan wê li hemberî kurdan wê weke di dîmenekê ne dîyar de wê, hewldanên bêbandûrkiirînê wê bikê ew bikê.

Di awayekê de wê, bandûra tevgera kurd li rojava û giştîya herêmê wê bi derengî jî bê wê bi şîyarîyek li ser temenê maf û azadiyê wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê di awayekê de wê rewşek wê xwe bi wê re wê, di reng û awayekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de ev dem wê weke demna ku mirov wan bi teybetî wan fahmbikê û wan karibê werênê ser ziman bê.

Di awayekê de wê, di wê demê de wê, rejima esad a bav wê, di awayekê de wê di nava xwe jîyankirinê de bê. Lê wê di wê temenê de wê tenê wê dîmenekê wê yê weke rejimek istixbarî a kontrolkirinê wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, bi awayekê wê xwe li herêmê wê bide dîyarkirin. Ji destpêka rejimê ve wê dema ku wê bi derbeyê wê rejim wê were avakirin û komare sûrî wê were denezendin wê di temenekê de wê weke li ser temenekê komare arab wê were were denezendin. Minaq wê kurdên rojava wê di wê demê de wê bînasnema û hwd bin. Wê di wê warê de wê ti nasnema û rewşên wan ên weke yên hemwelatîyî wê nebin. Lê dema ku wê piştî wê demê wê bahsa 'dayina hemwelatîyî' wê bikin wê li ser du temenan wê nîqaşbikin. Yek wê çawa wê manipulebikin ku ew ji maf û azadiya xwe li leyha rejima sûrî bi şûn ve gavê biavêjin û ji aliyê din ve jî ew wê dema ku wê werênina ser ziman wê 'weke lutfekê' ku ew were baxşkirin wê bidina **dayin** nîşandin. Ev lutuf wê kengî wê

were ser ziman? Kengî ku tevgera kurd wê mazin bibê û wê bi wê çawa wê pêşîya pêşveçûnên kurdan wê bigirin wê hingê wê were li rojavê. Di wê temenê de wê, têngîna ku wê weke lutfekê wê bidina nîşandin wê dîsa wê ne li ser esasê danişandina maf û azadiyekê bê. Wê li ser temenê **temenekê** bişavtinê bê. Piştî demên dawî ên bav esad weke ku ew rewşa pêşveçûnên herêmê ên bi aqil û hişmendî dibînê. Ber vê yekê ew di xwe de nîqaş dikin ku ew bînina rojavê ku ew mafê hemwelatitîyê bidin wê karibin pêşîya kurdan bigrin û ankû na.

Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku ev dîmenê rejîma sûrî wê, di awayekê de wê, hertimî wê di raya giştî de wê were şermezarkirin. Weki din wê rejîma sûrî wê, di awayekê de wê, bandûra wê li ser wê temenê wê ber ku wê temenekê wê yê civakî û ji aliyê civakî ve wê bi piştgirî wê nebê wê, hin bi hin wê şîyariya ku wê li wan herêman wê bibê wê li ser temenê maf û azadiyê wê bibê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê, sûrîya demê wê, di wê rengê de wê di awayekê de wê bi dîmenekê wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin. Lê em jî wê dikarin wê werênina werênina ser ziman ku wê rejimên herêmê ên weke tirkîya jî, sûrî jî, îraq jî û îran jî wê ew temenê wan ê civakî wê nebê. Lê hertimî wê têngî û pergalek demokratîkî wê weke ya hîlbijartinê bi karhanîna wê re wê manipulakirinê wê di mejîyan de wê bidina çêkirin wê weke ku ew xwediyê wê rejimê û piştgirîya civakî a bi wê na.

Li sûrî wê piştî salên 1990 û pê de wê piştî rûxîna yekitîya sovyet wê bandûra wê li wê jî wê bibê. Di wê rûxînê de wê mudahalêya pêşî wê li iraqê û bi wê re wê li herêmê wê bibê. Di wê demê de wê rejîma bav esad bixwe jî wê di wê navberê de wê hertimî wê li ser zimanan û di rojevê de bê. Wê li ser wê were axiftin û wê her kirin û kiryar û axfîtinên wê werina şopandin.

Di awayekê de wê, di wê temenê de wê, rewşa sûrî wê, di wê temenê de wê mudahaleyên li wê di wê temenê dewê dem bi dem wê bi pêlên ser çapameniyê re wê li wê bibê. Piştî bav hafîz esad wê kur beşar esad wê di wê temenê de wê ne mirovekê bi zane ku ew wê karibê wê di wê temenê de ew, bi rêve bibê. Wê bi rehetî wê karibê were manipulekirin. Di dewama wê de wê bi awayekê din jî wê, di wê temenê de wê, piştî ku ew hat ser serê rejimê wê di awayekê de wê were dîtin ku ew zêdetirî wê bendên rejimê li civakê wê bo kontrolkirinê wê bide jidandin. Wê saziyên istixbarî wê zêdetirî wê xorttir bikê ku ew di nava gel de ew zêdetirî ew kontrolê çêbikin. Wê bi wê re wê, zêdetirî wê girtîgehên bo

girtinên ku wê rêxistinên istixbarî wê bikê wê çêbikin û wê di wê temenê de wê bi dehan, sadan û hezaran wê kes wê bi demê re wê werina girtin û wê di wan girtigeh û ankû zindanan de wê werina girtin û wê li wan wê êşkence wê were kirin.

Ev kiryar wê di wê demê de wê weke ku wê zêdetirî wê derkevina li pêş. Di wê temenê de wê ji rejime totaliter zêdetirî wê di dîmenekê de wê rejima kurd esad rengê wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, li ser wê temenê wê zêde têkiliyên rejima rejima sûrî wê bi cihane arab û ankû liga arab jî wê lawaz bê. Bi îranê re wê bi xortî wê hebê. Ew jî wê di temenekê de wê weke ku wê li ser du temenan wê ew têkili wê bibê. Yek wê li ser temenekê mezhebî bê. Ya din jî wê li ser temenê derketina li holê a pîrsgirêka kurd ew çawa wê karibê wê bi tafisênê wê li ser wê temenê wê bi wê re bikeve têkiliyê. Li ser wê temenê têkiliyên rejima esad ên bi tirkiya re jî dikarê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Ev herdû nûqte wê di awayekê de wê ji aliyê van herdû rejima ve wê çawa wê rejima esad wê bêwîn bikin wê bi demê re wê were dîtîn. Weke ku wê tirkiya wê piştire wê bi rejima esad re wê çêbikê weke bi navê 'peymanan anqara' wê di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê li ser wê temenê wê weke temenekê dilgirtinê bê.

Wê weke ku wê piştire wê dîrok wê şanî me bide wê ev peymanên ku wê bi wê re wê werina çêkirin wê piştire wê, di şerên li sûrî ên li hemberî kurdan de jî wê di rengekê de wê bèn xwestin ku ew werina kirin weke temen. Li ser wan re wê hêrîşên li rojava û herêmên li dora wê ku wê ji aliyê tirkiya hwd ve wê werina kirin wê karibê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rejima kur esad wê di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê bi peymanên ku wê bi tirkiya re wê çêbikê û têkiliyên wê yên bi îranê û referansên ku ew ji wê digirê û bi wan tevdirê wê piştire wê temenê mudahaleyên ramyarî û leşkerî ên ku wê li sûrî wê bibin jî wê bi xwe wê biafirênê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman ku wê rejima sûrî wê di wê temenê de wê, piştî kur esad wê were ser serê wê û pê de wê di wê temenê de wê ew wê bi aqilê xwe û hebûna xwe wê di destê iran û tirkiya de wê di wê temenê de wê weke leyistokekê wê bibê û wê, di wê temenê de wê weke amûrekê çêkirina temenê şer ê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê were çêkirin bê.

Di dewama wê de wê rejima esad wê di wê çerçoveyê de wê, di meji û kiryarên wê de wê ji hev belavbûna wê di aslê xwe de wê dîroka wê heta salên piştî 1990 a dema ku wê kur esad wê were ser desthilatê wê karibê were birin. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê karibê wê di awayekê de wê, werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê li herêmê û bi teybetî pêşketinên li rojava ku wê ji wê demê û pê de wê rûbidin wê ne tenê wê rejima sûrî wê giştîya herêmê wê êdî wê bidesrt bandûrlêkirinê wê bikin.

Di awayekê de wê dema ku wê mijare sûrî wê di awayekê de wê, piştî ku wê di temenê mudahaleyên li wê were ser ziman wê di wê temenê de wê ji wê aliyê ve wê di wê çerçoveyê de wê karibê wê di renekê de wê li wê bihizirê bê. Di aslê xwe de wê, dema ku wê di wê temenê de wê, rêxistinên bi navê DAÎŞê wê piştî wê were avakirin û wê di nava navê wê de wê gotina 'dewleta iraq û şamê' ku wê were bûhûrandin wê ev têgîn û rengê fahmkirinê jî wê di wê temenê de wê karibê renekê fahmkirinê ê di wê temenê de wê karibê bi xwe re wê bide me. Di navê wê de wê ber çî wê di wê rengê de wê, navê îraqê û şamê wê were bicihkirin? Ev rewş wê di wê temenê de wê di awayê de wê, ya ku wê ji wê awayê wê were fahmkirinê wê weke ku 'şam û iraq li hemberî nûqtayên ku wê DAÎŞê şer dikê jî wê di dîmenekê de ku ew bi pozisyon bikin wê di dîmenekê de wê weke aliyekê wê yê fahmkirinê ku wê piştî serketinek mihtemel a bi wê re ku wê bê kirin re wê karibê wê bi wê re wê di wê temenê de wê di renekê de wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Lê li vir wê ev alî wê weke aliyekê ku mirov wê karibê wê, weke mijare lêkolînek din. Ber ku wê ev alî wê di çerçoveya şerê rejimên herêmê ên weke tirkiya û îranê de wê hinek wateyên wê hebin.

Di awayekê din de wê, mijare rewşa mudahaleya li sûrî ku wê di awayekê de wê piştî wê negihijê armanca ku ew rejimek demokratik û ankû rewşek bi wê rengê a li ser temenê esas girtina maf û azadiyan ku wê pêşnekeve wê sedema wê tirkiya û hinekî jî wê îran bê.

Di wê temenê de wê ev alî wê di awayekê de wê, li herêmê wê weke nûqtayên ku wê ev rejim wê li ser wan nûqtayan re wê bi xalkên herêmê re wê pêvajoyên şer wê bi awayekê pîrralî wê bidina destpêkirin jî bê. Wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê bi wê re wê, karibê wê bi wê re wê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Li rojava wê, dema ku wê, tevger wê bibin wê, di wê temenê de wê, weke kevirên statûqûya herêmê ji cihê xwe wê bilabitin. Di wê temenê de wê, tenê labitina wan keviran wê di wê temenê de wê çawa wê pêvajoyek

bi xwûn wê bi xwe re wê werênê li holê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, karibê wê fahmbikê bê.

Di aslê xwe de wê, di wê demê de wê pêvajoya hêrîşên tirkîya ên li rojava û sûrî wê, dikarê wê bi şibihênê şerên yavuz selim ên ku ew di wê demê de wê li heman herêman wê li dijî eyûbîyan wê bide kirin. Di wê temenê de wê, dema ku mirov wê li pêvajoyên şerên yavuz selim binerê wê di wê temenê de wê di wê demê de wê şerên ku ew li herêmê wê bi desthilatîyên eyûbîyan re wê bikê û wê gelek xwûna eyûbîyan wê birijênê wê di wê temenê de wê di wê demê de wê weke di rengê hêrîşên Ardogan ên bi pêvajoyên wî yên hêrîşê ên li hemberî kurdên rojava ku wê, bi awayekê hovane û bêwijdanî wê bikê wê karibê bi wê rengê bişibihênê li hev. Pêvajoyên şerên li dijî kurdan, ji dema eyûbîyan ku wê yavuz selim wê bikê û di roja me de ku wê li dijî rojava kurdistanê wê Ardogan wê bikê wê di wê temenê de wê gelek şibandinên ku wê karibê werina kifşkirin wê hebin.

Di wê temenê de wê tiştêkê din jî wê bi wê nûqtîyê re wê dikarê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Ew jî wê, di wê temenê de wê, ji wê dema yavuz selim heta Ardogan hêrîşên ku wê li heman herêmê wê bibin wê dîroka wê ya demdirêj wê karibê wê kifşbikê. Di awayekê de wê dema ku wê dîroka yavuz selim wê were hanîn ser ziman wê bi itînayekê wê navê eyûbîyan wê ji nava gotinên şerên yavuz selim wê were derxistin. Ev wê bi du sedeman wê bibê. Bo ku ew wê rewşa olî bikarbênin li leyha xwe bê. Ya din jî wê wê çawa wê, di wê temenê de wê di bin navê olê de wê xalkên herêmê wê karibin manipulabikin bê.

Axên ku wê yavuz selim wê hêrîşî wan bikê di wê demê de û wê rûxandinên dîrokî wê bi wan bi herêmê wê bide jîyankirin wê, di dewama wî de wê, heta roja me ku wê weke 'newîyê wî' wê bi navbikê T. Ardogan wê li ser wê şopa wî heman pêvajoyên komkujiyan wê bide domandin. Di aslê xwe de wê komkujiyên ku wê di roja me de wê Ardogan wê bê serê kurdan û xalkên din ên herêmê û dervî herêmê wê dikarê bi şibihênê tiştêkê din jî wê ew jî wê ew bê ku wê di demên eyûbîyan de wê komên mogul û selçûqîyan li wan hêrîş dikir wê li ser heman nûqtîyan re wê li civakê wê, ew hêrîş wê werina kirin. Ji wê demê û heta roja me wê hêrîşên xwe serdestkirinê wê bi awayekê wê li hebûna civakên herêmê ên weke civake kurd û hwd wê bikin.

Pêvajoyên eyûbîyan wê bi hêrîşan wê were rûxandin. Lê tevî wê jî wê heta sedsale 15'în û hinekê ji wê wîrdetir jî wê karibê bijî. Di wê temenê de wê, pêvajoyên osmaniyan wê li ser wê temenê wê weke

pêvajoyên hêrîşên li herêmê û bi teybetî li ax û desthilatîyên eyûbîyan bin. Wê di wê temenê de wê di awayekê de wê dikarê wê di wê rengê de wê bi teybetî wê werênê ser ziman.

Gelek komên ku wê weke yên selçûqî, mogolî û ankû komên din û hwd ku wê weke 'biserdestî' wê bahsa wan wê were kirin jî ew kom hebin jî wê di wê temenê de wê mirov nikaribê wê weke di rengê weke serdestîyek û ankû desthilatîyek ku ew li herêmê bi wê re karibê wê werênê ser ziman. Nûqtayên ku wê, rêxistinên tundrew ên weke DAÎŞê û hwd wê bèn avakirin û li wan hêrîşkirin wê di wê temenê de wê nûqtayên ku wê di demên yavuz selim û piştire ku wê, hêrîşî wan bikiran û wê çendî ku wê bi komkujiyan wê zirar û ziyânên mazin jî wê bidan çêkirin lê ku wê nikariban xwe li wê serdest bikiran.

Di wê temenê de di aslê xwe de wan hebûna wan rêxistinên jî wê dema ku em di wê çerçoveya wê xate dîrokê de wê hilde li dest wê di wê çerçoveyê de wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê hinek wateyên wan wê hebin. Bawerî di wê temenê de wê tenê wê weke maske wê bimênê. Çawa dikarê nav komek etnikî bikarbênê û bi gotinên olî bibêjê ku 'mêrên wan bikujin û jinên wan ji wer helal in'? Di aslê xwe de wê dema ku em di wê temenê de wê dahûrkirinekê wê li ser temenekê epistemolojîkî a gotinê wê bikin wê di wê çerçoveyê de wê, ev rastiyê wê gotinê wê di wê temenê de wê hinek rastiyên din jî wê bi xwe re wê di wê temenê de wê karibê bide dîyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman ku wê, di demên hemdem de wê li ser wê temenê wê, pêvajoyên hêrîşên ku wê ji wê temenê wê bi kurdan re wê were kirin û şerê wê were dayin wê heta roja me wê were dayin. Bo ku em şerê rejimên herêmê ên weke rejima tirk li dijî hebûn û statûya civakî wê fahmbikê wê ji du nûqtayan ve wê, dikarê wê bide dest pêkirin. Yek wê, nûqtaya şerê çardiranê ku wê weke bi seferîyan û hwd re bê. Nûqtaya duyem jî wê pêvajoyêna sefer û ankû hêrîşên yavuz selim li ser herêm û desthilatîyên eyûbîyan bê. Wê di wê temenê de wê ev herdû temen wê heta roja me wê bina temenê pêvajoyek şer ku wê were kirin bi kurdan re. Di wê temenê de wê ev pêvajoyên şer wê, di wê çerçoveyê de wê, xwe bi wê re wê di regekê de wê bide dîyarkirin bê.

Rejimên weke ya tirkîya wê di wê temenê de wê di rastîya herêmê de jî wê nikaribin zêde bi temenekê demokratîkî û hwd ew pêde herin. Gotin û têgînên weke bi nav û rengê demokrasîyê wê tenê wê weke maske bin. Ber ku ew dema ku mirov dîroka binerê wê were dîtîn ku ew temenekê

wan ê civakî wê li herêmê nebê û di nava pêvajoyek demokratîkî weke xwe berdanê de jî wê xalkên ku ew wan tafisandina û bişavtina û hwd wê bi rastîya xwe re wê rû bi rû werin û ew wê weke 'telukeyek' wê dibînin. Ber vê yekê wê bo ew wê telukeyê nejn ji cewherê gotina demokrasiyê zêdetirî qalikekê wê yê weke yê ku ew çawa yê olî wê bikardihênin ku ew wê bikarbênin jî wê di rengekê de wê, li wê bihizirin. Ew wê weke bendarok bê. Wê navarokê dakû ew wê li ser wê çerçoveya hatî tafisandin re ku ew wê karibin wê li gorî xwe wê dagirin.

Vê rewşa weke ya tîrsa ji gotinên weke demokrasiyê dikarê wê bi şibêhênê tiştêkê din Ew jî wê ew bê ku em, weke ku em dikarin wê bi rewşa rojava re wê werênina ser ziman ku wê dema ku wê li wê herêmê wê çawa wê rewşek civakî wê weke ya civake kurd wê rûbide û serdestîya xwe hinekê wê bi dest bixê wê hêrîşî wê bikin. Wê di temenekê de wê nebûna temenekê civakî ê herêmî wê hebê. Ber vê yekê wê, dema ku wê, bi rewşek civakî xwe xwe berdanê wê bişavtin û bi wê re kontrolkirinên desthilatî ku ew weke temenê xwe yên jîyanî dibinin wê weke ji dest berdin wê bi wê dihizirin. Di wê nûqteyê de wê tenê wê nûqteyek wê bo hêrîşên wan wê hebê. Ew jî wê ew bê ku ew tafisandinên weke li bakûrê kurdistanê ku wan çêkirina ku ew bandûrê li wê nekê. Ber vê yekê heta ji wan were ew wê weke bi rengekê di bin pêvajoyek şer de wê bihêlin û wê bi wê rengê hertimî wê bi dîmenekê şer wê bidina hanîn li berçav.

Di aslê xwe de wê mijare eyûbîyan jî wê weke wê rewşê wê bi hemû aliyên xwe ve wê weke mijare dîrokî a sergirtî bê û wê zêde newê hiştin ku ew bi navê civake wê were ser ziman. Di wê temenê de wê hinek gotinên ku ew dihên hanîn ser ziman wê çawa wê li ser olê re wê werênina ser ziman û wê bi wan gotinan wê bi civake wê bidina hîskirin ku wî bo civake xwe ti tişt nekiriya ku ew bidina hîskirin û hwd re wê di rengekê de wê were hanîn ser ziman.

Eyûbî dîroka wan di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku ew pêwîsta ji gelek aliyên ve wê, pêvajoyên wê yên imparatorî û desthilatîyên wê yên herêmê yek bi yek ku ew werina ser ziman bin.

BI teybetî jî bo rojava wê di wê rengê de wê hinek aliyên wê yên ku em bi roja i ro û ya wê demê ve girêdayî li ser temenekê civakî ku mirov wê fahmbikê wê hebê. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, di awayekê civakî ê xwezayî de wê desthilatîyên eyûbîyan wê, xwediyê rengekê hizirkirinê bê.

Di wê temenê de wê cihêbûna wê ya ji rêveberîya osmani ku wê bi şerkirina li hemberî wê re wê xwe serdest bikê wê ji wê cûda wê, ji aliyê zêhnî û rengê fahmkirinê a li nêzîkatîya desthilatîyê wê ji hev cihê bin.

Ber vê yekê wê di aslê xwe de wê ji wê aliyê ve hinek şîrove û dahûrkirin li ser wê temenê wê ne tenê wê bina hinek şîrove ku wê bo demên wan werina fahmkirin wê di awayekê din de wê bina weke hinek şîrove ku wê di roja me de jî wê, çawa wê li ser wê temenê wê ji wê pêşketinê wê di dewama wê de wê çawa wê sûd wê were girtin bê.

Ji wê aliyê ve em pêşî wê hinekî li ser temenê civakê ve wê fahmbikin.

Wê dema ku em ji aliyê temenê civakî ve wê li wê dihizirin wê têgîn û rengê hizirkirinê di xwezayîya civakî de ku wê bi wê re wê bide dîyarkirin wê bale mirov wê bikişênê. Di dema eyûbîyan de wê ji destpêka wan û heta dawîya wan wê ew wê bi wan re wê were dîtin ku wê, li ser temenekê ku ew li wê çerçoveya aşîtîya herêmê û aramiya wê li wê digerihin bin. Ber vê yekê ew di wê temenê de wê, xwe li rengên din ên cihêyiyên baweriyî wê negirin.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê bo ku mirov wê rewşa wan fahmbikê wê, di awayekê de wê minaqek baş wê di wê temenê de wê derkeve hemberê me ku em bi wê re wê, karibin wê ji wê aliyê ve wê fahmbikin. Ew jî wê dema Kamil Adilê Eyûbî bê ku ew di wê demê de wê, weke xilafê demê wê li ser taxt wê rûnihê bê. Heta dema wî gelek seferên xaçîyan jî wê li herêmê wê bibin û wê. Di wê temenê de wê pevçûnên ku wê bibin jî wê hebin. Lê ew di awayekê din de ew li ser têgîna serdestîyê û tenê kirina bindestiyê de ew li wê nahizirê. Ber vê yekê wê, bixwezê ku ew çerçoveyek mayinda a aşîtîyane ew kifşbikê. Di wê temenê de wê, danûstandinên Kamil Adilê Eyûbî ku wê bi rêya nameyên ku wê bi Friedrichê **duyem** re wê ji hev re wê bişênin wê di wê temenê de wê were dîtin ku ew dixwezê di wê çerçoveyê de wê, aşîtîyekê jî ew çêbikê. Piştê jî ji xwe wê weke ku wê dîrok wê şanî me bide wê, bi levkîrin û peymanên ku ew wê çêbikê re wê, dawîyê li pêvajoya seferên xaçîyan wê bi awayekê mayinda wê werênê. Heta ku wê di dewama wê de wê rêya çûnûhatina li herêmên di nava yên rojava û rojhilat de wê, hin bi hin wê bi wê re wê rê jî wê vebê. Di wê temenê de wê, serbestbûna ku wê bibê wê heta demên hêrişên osmaniyan wê bidomê û wê piştî wan hêrişên wê êdî wê dîsa wê weke ku wê, ew derîyê li hev hatibû vekirin

wê weke ku wê were girtin. Wê di temenekê ku wê dubendî wê bikeve navê de wê rewş wê di nava herêman de wê bi wê re wê biafirê.

Di wê demê de wê danûstandinên nava kamil adilê eyûbî û Friedrichê duyem wê, demek dirêj wê di wê temenê de wê bibê. Armanca kamil adilê eyûbî jî wê yek ji wan wê ew bê ku ew bi temenî dawîyê li seferên xaçîyan jî bide hanîn.

Di demên berî de jî wê hê di demê salehadinê eyûbî de jî wê ji nêzîkatiyên selahadin wê were fahmkirin wî, dixwest ku ew bi bizansa demê re jî ew di awayekê baş de derbas bikê. Di wê temenê de wê, li ser wê temenê wê bixwezê têkiliyek baş jî bi wan re wê dênê. Ev kevneşopîya diplomatîkî a selahadin wê piştî wî bi kamil adilê eyûbî re wê xwe di rengekê de wê bide domandin.

Di wê demê de wê, weke ku wê piştî wan wê were ser ziman jî wê, ûrşelim wê ji hemû baweriyên demê re wê weke navend wê were dîtin û wê di wê temenê de wê, pêşîya wan wê newê girtin. Wê di wê temenê de wê ew herêm wê weke ji herêmek leşkerî ku ew were derxistin. Di wê temenê de wê, misilman jî, cihu jî û mesihî jî wê li ser wê temenê wê karibin bi rehetî herin û werin. Di wê temenê de wê ji têkiliyek bi serdestîyê ku wê têkiliyê wê bi hev re wê were danîn wê ji wê zêdetirî wê di temenê têkiliyek civakî û hwd de wê ew têkili wê bi hev re wê were danîn. Aliyekê din ku wê weke ji navaroka nameyên kamil adilê eyûbî û Friedrichê duyem ku wê ji hev re wê bişênin wê di temenekê de wê çawa wê, ji nîyetên xirab dîr wê, temenê têkiliyekê 'baş' wê bi hev re wê were danîn wê, li ser wê esasê wê bi derûniyekê wê weke ku wê gotin wê were bi **lêvkirin**. Hewldanên derxistina têkiliyên civakî li pêşîya yên leşkerî û hwd wê, weke armaca pêşî a ku wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirin bê. Ya ku wê osmanî wê vajî wê bikê û wê ew wê xirabikê wê vajî wê çawa wê têkiliyên leşkerî û hêzî wê li ser civakî û hwd wê, bikê ku ew wê serdest bikê bê. Ev wê ne tenê wê di nava wê herêmê bi tenê de wê bê sedema pevçûn û şerên bi sedsalan wê her wusa wê bê sedema pêvajoyên demdirêj ên şerên demdirêj ku wê li herêmê wê bi wê mantiqê were domandin bê. Di demên hemdem de wê, dema ku wê, weke mînaqek hesan wê rewşa urşelimê ku wê weke 'pirsgirêka rojhilata navîn' derkeve li pêş wê di aslê xwe de wê, ev wê, encama wê rengê têkiliyên ji têngîna civakê dîr ên bi hêzî ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin bê. Bi tememî wê ew rengê afirandina pirsgirêkê wê vajî rengê nêzîkatîya eyûbîyan a civakî bê ku ew li ser wê temenê bi aqilanê civakî û sivilane dixwestin ku ew bi wê li wê bihizirin. Wê di nava wan de wê ti

cihê bûn û dijminatî wê li ser wê axê nebê û newê pêşxistin. Wê ev wê weke şertê pêşî ê kamil adilê eyûbî bê. Di wê temenê de wê ev kirinên eyûbîyan di çerçoveya hewldanên wan ên bi reng û armanca gihiştina aşîtiya mayinda a herêmê bê. Di wê temenê de wê, bi temenekê civakî û bi aqilekê ku wê çawa wê bi wê aramiyê wê çêbikê wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, aqilê aşîtiyane ê eyûbîyan wê, di wê temen de wê, bi wê rengê wê nehêlê ku ew rewşek civakî xwe di bin zorê de hîsbikin. Her wusa wê, zorên li baweriyên cihê wê nebin. Di wê demê de wê li kurdistanê wê baweriyên cihê ên weke êzdayî, yaresanî û hwd wê hebin û pirranîya wan wê di demên eyûbîyan de wê, destpêkek dîrokî wê bikin. Ji nava baweriya yarsanîyê sultan sahaq û ji nava baweriya êzdayîyê şêx Adî wê di wê demê de wê, were **dîtin** ku wê derkeve. Piştî demên eyûbîyan wê ew cihêrengiyên bi baweriyî ên civakî wê werina kirin armanca hêrişan û dijberî û nefret wê di nava wan de wê were çêkirin.

Di aslê xwe de wê, serkevtina kamil adilê eyûbî a bi diplomatikî wê di wê demê de wê ew bê ku ew di wê temenê de wê wan danûstandinên xwe wê bide gihandin li asta hevpeymaniyekê ku wê, bi wê re wê bi tememî wê dawîyê li seferên xaçîyan wê bide hanîn û wê di wê temenê de wê, weke nirxa hersê olên mazin jî wê urşelim wê were parastin û wê dervî rewşên leşkerî ku wê were şîrovekirin û wê were fahmkirin.

Piştî wê demê jî wê di awayekê de wê, zêde wê rewşên leşkerî wê li herêmê wê nebin û wê di wê temenê de wê dawî li seferên leşkerî xaçîyan jî wê were. Di wê temenê de wê demek aramiyê ku wê eyûbî wê temenê wê biavêjin wê bibê.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê rewşa dîrokê wê lê dikolê wê were dîtin ku wê ev rewşa arami û aşîtiya herêmî wê heta dema derketina osmaniyan ku wê bi seferên hêrişî wê hem li herêmên eyûbîyan wê bikin û hem jî herêmên weke urşelimê ku wê weke navendek arami û aşîtiyê wê demek dirêj wê di encama wê levkirina di dema kamil adilê eyûbî de bibê wê ew jî wê bi destê osmaniyan wê were xirakirin. Di wê temenê de wê ev rewş jî wê di awayekê din de wê ne tenê wê di cihan islamê de wê bê temenekê aloziyê. Her wusa wê ji gelek aliyên din ên bi pîrsgirêkî ve jî wê, di nava rojava û rojhilat de jî wê bide çêkirin û wê temenê wan wê bi mayindayî wê piştî jî wê di awayekê de wê weke ku wê bide domandin.

Encamên xirakirina wê *peymanî aşîtiyê* ku wê xelîfê demê ê eyûbîyan kamil adilê eyûbî wê bide çêkirin wê, pîr zêde wê bo herêmê jî wê giran

bibin. Ew wê weke peymanek aşîtiyê nava civak û bawerîyan bê. Bi wê were xwestin ku ew bibê destpêka serdemek **nû**. Di wê temenê de wê di awayekê din de jî wê, li ser wê esasê wê dema ku mirov wê li wê bihizirê wê, ev rewş wê bi xwe re wê gelek rewşên din ên bi pirsgirêk jî wê bi demê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din wê bi xwe re wê bide afirandin.

Di aslê xwe de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare aşîttîya herêmê wê di wê temenê de wê heta demên serdema sedsale 15' min û nîvê wê sedsalê jî. Heta wê demê wê eyûbî wê serdest bin û wê bi hêrişên li wan re wê hem ew peymanên aşîtiyê jî wê werina xirakirin, wê bi wê re wê aşîti û aramiya herêmê jî wê were tûnakirin. Di dewama wê de wê pêvajoyên şer wê, di dewama wê de wê weke baxtê herêmê wê bi sedsalan wê barî pêşaroja wê werê kirin.

Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê mijare pêvajoyên hêrişên li herêmê ên osmanîyan wê di wê temenê de wê di aslê xwe de wê ne tenê wê bo aşîti û aramiya herêmê wê encamên wê giran bibin. Wê her wusa wê ji wê zêdetirî wê bi demê re wê bo demên pêşarojê jî wê encamên giran wê bi xwe re wê bêne. Di dewama wê de wê, bandûrê li pêvajoyên aşîtiya herêmê jî wê bikin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, desthilatiya ku wê piştî eyûbîyan wê, were herêmê wê ya komên ku ew ji herêmên din ew li ser piştî hasp hatina bin û wê ber vê yekê wê temenekê wan ê herêkirî ji aliyê civakên herêmê nebê. Heta ku ew dikarin zorê û tûndûtûjiyê bikin wê di wê temenê de wê, kariban kontrolê bikin. Di wê temenê de wê, li ser wê temenê wê di pêvajoyekê de wê herêm wê êdî wê derbas bibê. Ev rewş ku wê piştî demên rûxandina desthilatiyên eyûbîyan wê li herêmê wê bibê û wê, di wê temenê de wê, weke pêvajoyek ku wê bandûra wê li herêmê wê pirr zêde wê bibê. Ji aliyên civakî û pêvajoyên pêşketina civakî ên herêmê ve jî wê hilde li dest wê li ser wê têngîna desthilatî a kontrolker ku wê bi tememî wê têngîna civakî wê ji nava rengê fahmkirina rêveberiyê wê li herêmê wê were dûrkirin. Ev wê bi xwe re wê bi demê re wê tenegzerîyên civakî û heta ku wê di dewama wê de wê weke ku wê birêz ocalan wê di gotineka xwe de wê bi nav bikê wê 'tengezerîyên şariştanî' a herêmî jî wê bi xwe re wê di awayekê de wê werênê li holê û wê bide dîyarkirin. Di pirsgirêkên ku wê di encama wê de ku wê êdî wê rûbidin wê herêm wê rû bi rû wê bimênê û wê bi pirsgirêk û aloziyên ku wê weke encama wê xwe bi pêvajoyên şerên desthilati re wê bide domandin re wê bide mijulkirin.

Hinek aliyên ku wê weke encamên giran wê bi pêvajoyên hêrîşên li eyûbîyan û desthilatîyên wan wê bibin û wê encamên wê yên bi civakî wê çawa bin wê ji wê aliyê ve wê, weke ku wê pêwîst bê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê.

Eyûbîyan wê di çerçoveya giştîya herêmê de wê, imparatoriyeke mazin wê avabikin. Wê di wê temenê de wê xwe ji arami aşîtîya herêmê wê di awayekê de wê bi berpîrsîyar jî wê bibînin. Wê di wê temenê de wê çawa wê herêmê wê li ser çavkanî û temenê wê yê civakî û dîrokî wê bê gihandin li arami aşîtîyek mayinda wê di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin. Hewldanên kamil Adilê eyûb wê di wê temenê de wê bi awayekê xwezayê wê encamekê bi wateyî wê bide dîyarkirin.

Di encama levkîrin û bi peymankîrinên kamil adilê eyûb ku wê di çerçoveya herêmê de wê çêbikê wê, di awayekê de wê, dawîyê li seferên xaçîyan jî wê werênê. Ev rewş wê weke serkevtînekê jî bê ku mirov wê karibê bi navê kamil adilê eyûb re wê karibê wê werênê ser ziman. Wê di encama levkîrin û danûstandînan wî yên bi navendên xaçîyan re ên weke Friedrichê duyem re ku wê bikê re wê bi tememî wê di encama wê de wê dawîyê li seferên xaçîyan wê bide hanîn. Wê ev wê weke serkevtin û qazancekê bê bo herêmê. Li ser wê temenê wê demek dîrêj wê pêvajoyek aramî û aşîtîyê wê li herêmê wê were jînkirin.

Piştî wê demê wê, di awayekê de wê bi navendên herêmî û kurdistanî ên ne misilman re jî wê di awayekê de wê, levkîrînekê wê bide çêkîrin. Di wê warê de wê, di awayekê de wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê. Hinek dordorên ku wê di demên hemdem de wê bi şîroveyna bi alî ku wê di wê warê de wê li ser rewşa kamil adilê eyûb û danûstandînan wî yên bi Friedrichê duyem re bi nameyan ku wê şîrovebikin wê weke 'kamil adilê eyûb urşelim radestî xaçîyankir' wê bîna ser ziman. Yê ku wê şîroveyê dîkin jî wê, rastarast wê şûnpêyên osmaniyan ku wê ji temenekê civakî dîr xwedîyê mejiyekê bin wê ew wê, şîroveyê bikin. Di wê temenê de wê ev şîrove wê aliyekê wan ê din jî wê di awayekê de wê hebê. Wê çawa wê çerçoveya pêvajoyên hêrîşên li eyûbîyan ên piştî ku wê bikin yan wê heta devereke wê di bin wê de wê bidina vêşartin û yan jî wê heta devereke wê di wê rengê de wê di awayekê din wê weke ku ew dixwezîn û wê weke xwe wê bidina nîşandin. Ev herdû alî jî wê ne weke aliyên ku wê weke rastîya wê ew were fahmkîrin bin. Wê di wê temenê de wê di serî de wê karibê wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê.

Di aslê xwe de wê, zêhniyeta ku wê piştî eyûbîyan û heta ku wê hê di dema wan de wê hêrîşî wê temenê aramî û aşîtîya mayinda herêmê ku ew hatibû çêkirin wê bikin wê piştî jî wê di heta roja me wê pêvajoya hêrîşan wê li wê temenê civakî wê bi berdewamî wê bikin. Di wê temenê de pêvajoyên hêrîşên li rojava ên heta roja me ku ew didom in ji aliyê tirkiya ve wê ji wê aliyê ve jî wê dikarê wê ji aliyekê ve wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Şûnpêya wan hêrîşan û mejuya wan wê di wê temenê de wê hebê û wê dema ku em wê, şûnpê û mejuya wan baş fahmnekin emê nikaribin wê di wê temenê de wê, bi sedemên wê yên di roja me de ku wê werina kirin re wê, bi başî wê werênina ser ziman jî.

Di roja me de wê, di gelek nivîs û pirtûkên ku wê li ser hêrîşên li rojava ku wê werina nivîsandin de wê, di awayekê de wê tenê bi çerçoveya wê roja wê ya iroyî re wê bi sînor wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de wê ev aliyê hanîna ser ziman wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, êdî wê di rewşa fahmkirinên rewşê de wê weke aliyekê ku wê bi fahmkirinê wê kêmbimênê jî wê di rengekê de wê weke ku wê bimênê bê.

Hêrîşên ku wê Ardogan wê di roja me de wê fermana wan bide ku ew li rojava û deverên din ên kurdistanê wê bikê wê, di dîmenê hêrîşên bi komên ku ew hê di demên eyûbîyan de wê, werina herêmê û wê hêrîşên talanê wê li herêmê bikin bin. Di wê temenê de wê komên mogol û selçûqîyan kuwê di wê warê de wê pêvajoyên hêrîşên talan komkujiyan wê bikin wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bê. Di wê rengê de wê xwediyê temenekê, zihniyetekê û mejuyek ku em wê li ser wê re wê fahmbikin bê.

Heta ku em di awayekê de wê, rewşa demên berê wê bi tememî û bi başî wê fahm nekin emê nikaribin ya roja me jî wê di wê temenê de wê bi awayekê wê fahmbikin. Di wê demê de wê ew hêrîşên ku wê bibin wê bo aramî û aşîtîya herêmê wê werina çî wateyê wê, di roja me de jî wê bi heman rengê wê, werina heman wateyê. Di wê temenê de wê, di wê demê de jî wê li rewşa aşîtî û aramiya herêmê û rengê jîyane wê ya civakî wê ew hêrîş wê werina kirin. Di wê demê de jî wê ew wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke ku mirov wê karibê wê bi rehetî wê kifşbikê wê were kirin.

Di wê çerçoveyê de wê dema ku em mejiyê di temene kirina wan pêvajoyên hêrîşê wê fahmdikê wê di wê temenê de wê encamên giring wê di wê temenê de wê bo fahmkirinê wê xwe bidina dîyarkirin. Osmanî wê, li ser wê temenê wê weke encamek ku wê temenê aramî û aşîtîya herêmê a di wê temenê de hati levkîrin ku wê xirabikê û wê di wê temenê

de wê çawa wê, xwe bi wê serdest bikê wê weke rûyekê wê yê ku ew li herêmê rûdayî bê. Lê ew nebûna ji herêmê jî wê bi sedema bêbingehbûna wê ya bi civakî wê, di wê temenê de wê zêdetirî wê bi temenekê leşkerî û desthilatî wê bikê ku ew tenê karibê xwe bide dîyarkirin û hertimî wê bi temenê bo ku ew bikê bindest û kontrolê de ew zor û şidetê ew bikarbênê. Di wê warê de wê ev wê weke renekê wê yê ku ew bi zelal wê bi wê re wê karibê wê were fahmkirin bê.

Di awayekê din de jî wê, rewşa civakî wê di wê temenê de wê dema ku em wê bikina mijare fahmkirinê wê weke dîmenekê ku ew di nava wê rengê wê yê fahmkirinê de neyî û wê hertimî wê di armanca hêrîşên wê de bê wê, weke renekê wê xwe bide dîyarkirin bê. Di wê çerçoveyê de wê dema ku em li ser çerçoveya civakî û rengên çareserîyên civakî ên demên eyûbîyan ên wê demê ku mirov li wê binerê wê di wê temenê de wê di renekê de wê, dîmenekê ku em dikarin di roja me de jî wê ji wê encamê wê derxin wê derkeve hemberî me.

Di mijare eyûbîyan û têngîna wan ya civakî û temen û bingihê wan ê civakî wê xort bê û wê, di wê temenê de wê li herêmê wê bi wê temenê wê were pêşwazî kirin. Li ser wê temenê wê karibê ew wê di awayekê de ew were fahmkirin.

Di nava civakê de wê weke ku wê, di dema eyûbîyan de wê, bi minaqe deyfê sultanê/xatûnê ku wê weke jinek hukumdar a eyûbîyan bê wê çawa wê, civakê wê di awayekê de wê li dora parastina wê û bo parastina aramiya wê bikê nava tevgerê de wê weke minaqek ku em di wê çerçoveyê de wê karibin wê binavbikin û wê werênina ser ziman bê.

Weki din wê jî mirov wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa eyûbîyan wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê xwe bi wê re bide dîyarkirin. Eyûbî wê xosletên civakî wê li pêşîya têngînên wan ên bi desthilatî bin û wê ber wê yekê wê ji ya ku em dizanin wê zêdetirî wê giringiyê wê bidina arami û aşîtiyê di çerçoveya giştîya herêmê de. Ber vê yekê wê, li şûna ku wê artişên xwe wê bikina tevgerê û wê herin û deverên din wê dagirbikin û wê xwe li wê serwerbikin wê çawa wê, di awayekê de wê di temenekê hevpeymanî de wê levkîrînen mayinda wê li ser wê esasê civakî wê çêbikin û wê aramî û aşîtiyê wê, di çerçoveya jîyane civakî de wê çêbikin wê weke aliyên ku ew li wê dihizirin bin. Rengê ramyarîya selahadin a dema wî ku wî bi bizansê re bê û ankû bi hêzên din ên dervî herêmê re bê wê di wê temenê de wê xwediyê renekê fahmkirinê bê. Wekî din wê piştî wî kamil Adilê eyûb wê di wê temenê de wê, ramyarîya aşîtiyê wê weke rêya yekane ku

ew di wê temenê de wê pêşbixê û wê derxê li pêş. Wê di wê temenê de wê çawa kiryarên leşkerî wê ji nava têkiliyên mirov û civakî wê werina derxistin û heta ku wê ji nava têkiliyên bawerîyan wê derxê wê di wê rengê de wê, weke ku mirov wê ji nameyên wî yên bi danûstandinên wî yên bi Friedrichê duyem re ku wê bikê re wê ji wan wê bi rehetî wê ew wê were fahmkirin.

Di aslê xwe de Kamil adilê eyûb wê demekê wê bi xwe re wê bide destpêkirin. Wî bi ramyarîya ku wî li herêmê meşand wê pêşî wê çawa wê aramiyê wê biparêzê wê li ser wê bisekinê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, hewldana pêşxistina 'aşîtiya bawerîyî' wê li ser wê temenê wê di rengekê de wê, were dîtin ku wê li ser wê bisekinê. Wî bi levkirinên ku wî kir re wê bi awayekê yekser wê dawîyê li seferên xaçîyan wê bide hanîn. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê kêmkirina asta rêjeya hêzên leşkerî û di wê temenê de tevgerîna di nava rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, ew dîmenê civakî ku ew bi rengekê civakî li wê dihizirê bi wê têtîgîna aramiyê û hwd re wê, bi xosletên wê rew ku ew hê ne hatiya fahmkirin wê weke aliyekê giring bê ku mirov wê di wê çerçoveya têtîgîna wî de wê fahmbikê bê. Di mijare hebûna civakî de wê di wê rengê de wê, dema ku em li wê binerin wê di wê çerçoveyê de wê ew çerçoveya aramiya civakê ku wê were pêşxistin û wê di nava wê de wê êdî wê zanîn û rewşenî û hwd wê derkeve li pêş wê weke aliyekê ku wê bi xosletî wê weke ku wê li wê were lê hizirkirin bê.

Di wê demên ku wê, kamil adilê Eyûb wê di wê de wê bijî wê weke dema ku wê were berdawiyê a dema navîn a serdema navîn bê. Di wê temenê de wê weke demekê bê. Piştî wê demê wê dema ku wê were wê weke demek lêpirsînê a li ser têtîgînen ku mirov bi wan dijî bê. Di nava jîyanê de wê çawa wê ya rast bibê û hwd wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Di wê warê de wê, dema ku em bahsa rojava û ankû wê qada rojava bikin wê di aslê xwe de wê di wê temenê de wê di wê demê de wê cihêyîyek ku wê bi kêmketewî û bawerîyî û hwd wê bi hev re wê li herêmê bijî wê bibê.

Li ser temenê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Di aslê xwe de wê, di mijare pêşveçûnên civakî de wê, di awayekê de wê di çerçoveya rojava de ku mirov wê li wê bihizirê wê bi xosletên

civakî ên wan deman ku wê bijî re wê heta roja me jî wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Civakên herêmê ew derfet ji wan re ne hatiya hiştin û dayin ku ew di awayekê moderniyeta xwe bi nûjeniya xwe bijîn û wê pêşbixin. Pêşveçûnên ku wê li ser wê rengê wê werina pênasekirin jî wê nikaribin weke pêşketinna ji temen bin.

Ber vê yekê wê di wê temenê de wê, dema ku em dihê demên hemdem de wê li ser wê temenê wê çawa wê dem û awayekê pêşketinê wê bê jinkirin wê di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê li ser wê temenê wê bi wê û li wê bihizirê û wê karibê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Azmûna civakî a rojava û çavkaniyên wê

Di wayekê de wê dema ku em di dewama wê de wê bahsa rewşa rojava û pêşketina wê bikin wê di serî de wê du pirs wê xwe di destpêkê de wê li pêşîya me wê di rengekê de wê bidina dîyarkirin. Yek wê, di awayekê de wê, pirsê rengê pêşketina civakî a li rojava bê. Ya din jî wê, bi mijare çavkaniyên wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê yê giring wê karibê xwe di rengekê de bide dîyarkirin bê.

Di wê temenê de wê dema ku mirov wê, li azmûnên rojava wê bihizirê wê di serî de wê ev çavkaniyên wê yê bi mejuyta civakê ên demên kevn û pêşveçûnên bi civakê kêmkirî zêde wê weke aliyekê ku wê pêwîst bin ku ew werina zanîn. Li ser wê temenê wê ber ku wê pêşketin wê bibê û wê fahmkirin wê xwe bide dîyarkirin.

Dema ku em bahsa civakê xoslet û teybetmendiyên wê dikin wê di wê temenê de wê ev alî wê bi wê re wê bi rengên pêşketina wê, pêvajoyên û awayên pêşketinan nava wê û hwd re wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Rojava wê çendî ku wê weke beşek piçûk a ji herêmên kurdistanê jî bê lê wê di wê temenê de wê weke herêmek protipa giştî jî wê di wê temenê de wê dixwe de wê di rengekê de wê herm li ser temenê demografikî ê demê û hem jî li ser temenê demografikî ê dîrokî û hwd re wê, di xwe de wê bihawênê. Di wê de wê, bi wê rengê wê weke ku wê gelek azmûnên wê di zikhev de wê derbas bibin.

Di wê temenê de wê weke aliyê pêşî wê ew bê ku ew ji hev were derxistin û fahmkirin. Her dîmen û reng bi xwe û weke xwe bi koka xwe re were fahmkirin. Ez wê dixwezim bi gotinek ocalan ku wî berê hanîbû ser ziman a bi rengê 'xazîna li devera ku ew lê hatina windakirin werina

lêgerîn' wê, di wê temenê de wê karibê wê di rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di mijare azmûniya rojava de wê, bi wê re wê, nûqteyên ku ew ji wan re dibê destpêk bi dîrokê û şîyarîya wê ya bi demografiyî re wê, nûqteyên civakî ên heta demên eyûbîyan û demên wan wê herin wê xwe di rengê de wê bidina dîyarkirin. Eyûbîyan jî ew herêm wê demekê dirêj wê jî xwe re wê weke navend wê hilbijêrên. Li ser wê temenê wê pêşketinan wê bi xwe re wê bidina dîyar û jîyankirin. Ev civaketiyan ku ew li herêmê jîyanbûna û weke ku ew di nava 'rûpelên dîrokê' de mana wê di wê temenê de wê, di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê, di rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, aliyekê din ê azmûna rojava jî wê demê wê ew bê ku ew ji nava rûpelên dîrokê wê kifşbikê û wê derxê li ser rû bê. Di wê temenê de wê bîrê wê demê û demî bikê. Li ser wê temenê wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin bê.

Di awayekê de wê, di demên eyûbîyan de wê weke ku em, minaq di dema deyfê sultanê /xatûnê de wê dibînin ku ew, çawa wê di temenekê de wê, civakê wê ji temenê wê bikê nava tevgerê. Di wê temenê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê fahmbikê ku wê mijare civakê wê di wê demê de wê, di dîmenekê xwezayî de wê li ser kokên wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Gelek civak û ankû komên civakî piçûk mazin wê bi hezaran salan wê hebûna xwe wê bidina domandin û wê heta destpêka sedsale 20an wê werin. Lê wê di wê demê de wê di rengê de wê, weke aliyekê wê yê ku ew wê di wê temenê de wê, were dîtin ku wê jî wê demê û pê de wê hin bi hin wê, di nava sînorên ku wê werina kişandin de wê werina bişavtin. Yan jî wê di rengê de wê werina jidîrokê birin. Ev wê hem bi fîzîkî û hem jî wê bi aliyên din ên ne fîzîkî û hwd re wê bibê.

Di aslê xwe de wê, dema ku em rewşa rojava wê hildina li dest wê di wê rengê de wê bi beşên din ên kurdistanê re wê di rengê de wê, di pêvajoyek berxwedanaê de wê xwe bi ciheyiyên xwe yên ku ew li wê dijîn re wê di rengê de wê bide dîyarkirin. Hewldana xwe parastinê û weke xwe jîyankirinê û jîyane xwe dana domandinê wê bi wê re wê, di wê rengê de wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Li ser wê temenê wê dema ku wê bahsa rojava û çerçoveya têgîna şoreşê ku wê bi wê re wê were ser ziman jî wê di wê rengê û awayekê de wê hinek wateyên wê hebin û em divê ku wan jî wê di wê

temenê de bi wê reng û awayê wê li ser wan bisekin in bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re.

Wê dema ku em bahsa rojava bikin wê di wê temenê de wê weke ku me li çend deveran hanî ser ziman wê, li ser temenê wê yê dîrokî wê, ew wê di awayekê de wê xwediyên pêşketina demên civakî ên hemdem weke ji demên hûrî û mîtannîyan bê. Wê ji wê demê û heta demên piştî wê, di awayekê de wê, bi awayekê bibê. Dem bi dem wê kom civakên din ku wê li wê rûbidin jî wê li ser wê xatê xwe di rengekê de wê bibin.

Ev herêm wê xosletekê wê yê din jî wê ew bê ku wê di her demê de wê desthilatîyên ku ji dervehatina hertimî xwestina ku ew sehête li ser wê û civakên wê yên herêmî wan çêbikin. Di wê temenê de ew wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Lê rojava wê dema ku em li demên wê yên bûhûrî binerin wê di temenê civakî de wê li ser wê çerçoveya wê ya dîrokî re ku mirov wê werênê ser ziman wê karibê bi wê re wê bibêjê ku wê azmûnên civakî wê zêde mazin û kûr wê li lê hebê. Ber vê yekê wê, weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Hertimî wê bi xwe û bi serê xwe wê biafirênê û wê jîyane xwe wê bixwezê ku ew bi wê ideme bikê. Li ser wê temenê wê di demên hemdem de wê piştî rewşa rojava a şoreşî pêşketina wê û li ser temenê yê civakî hin bi hin hinekê xwe dana li ser rû a rengê yê civakî ê esasî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê bikirpênê bê. Di aslê xwe de wê, dîyarîya bi rengên wê yên civakî re ku mirov wê li wê binerê wê weke ku wê, herî dawî di demên eyûbîyan de wê heta dawîyên sedsale 15' min jî wê bijî wê di temenê de wê di rengekê de wê, rengê wê yê civakî wê xwe bide dîyarkirin. Hemû pêvajoyên hêrîşê ên ku ew heta roja me bê navber li wê bibin wê hinekê jî wê bi wê sedemê bin ku ew rengê wê yê esasî ê civakî xwe nede li der. Li ser wê temenê doza statûyekê nebê. Ew civaketî negihijê ti statûyê. Ber ku wê, rewşa desthilatî û statûyên roja me wê di awayekê de wê li ser esasê înikar û ji nedîtî ve hatina wê esasê wê were dîtî ku wan avakirina. Di wê çerçoveyê de wê dema ku wê li dijî wê hebûnê wê şer bikin wê di temenekê wê rewşa statûya afirî û serdest de wê di wê temenê de wê, ew wê şerê wê bikin.

Ji aliyekê din ve jî wê di aslê xwe de weke ku me li jor dîsa çend caran hanî ser ziman wê cardin li vir wê werênima ser ziman ku wê, rewşa rojava û civakatiya wê, di dema eyûbîyan de wê di bin çî pêvajoyên hêrîşan de bê minaq wê ji aliyê komên weke yên mogol, selçûqî û gelek

komên din wê di wê temenê de wê heta roja me ew pêvajoya hêrîşên ku van komên ku ew piştê hatina herêmê û li hebûna civakê hêrîşê dana destpêkirin û ew hêrîşê heta roja me di awayekê de pêvajoyên dana domandinê wê, di dewama wê de wê dikarê wê fahmbikê.

Ev wê di serî de wê, weke aliyekê wê yê giringê bê ku mirov wê di dewama wê de wê, fahmbikê û wê karibê wê werênê ser zimanê bê. Ev pêvajo heta ku ew di awayekê rast de ew baş newîna fahmkirinê wê rastiya herêmê jî wê, baş newîna fahmkirinê. Di awayekê de wê bi temenê serdestîya van koman re wê di roja me de wê lêgerînên weke yê bi gotinên 'demokratîk' bo herêmê jî wê zêde derfeta wê nebê ku ew pêşketinek bi wê rengê bibê. Ber ku ev gotin jî wê demê heta roja me wê li ser talan, hêrîşê û komên ku wan bişavtina re dijîn û nexwezîna ku ew şîyarî bi hişmendî bibê ku ew temenê jî destê wan herê. Bo wan demokrasî wê di wê temenê de wê destçûna desthilatîyan wan bê. Ji wê aliyê ve ew li wê dînerin.

Ber vê yekê divê ku mirov di wê temenê de li ser temenekê esasî ne li bendê bê ku wê di wê warê de wê di rastiye de wê pêşketinek esasî wê bibê.

Wekî din wê jî wê mirov dikarê wê werênê ser zimanê ku wê, nîşanaka wê rastiye jî wê, di wê dema ku wê li rojava wê rewşa wê ya bi civakî ku ew pêşketîya ku ew hertimî di bin pêvajoyên hêrîşê de dihêlin ku ew wê tûnabikin dikarê weke nîşanakê û birhana wê rastiye wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê dikarê wê di awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, di aslê xwe de wê rewşa rojava wê, di wê temenê de wê weke ku me li jor li deverekê hanî ser zimanê wê jî hemû kiryarên herêmî re wê weke neynikekê wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê dikarê wê bi wê awayê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê din de jî wê dikarê wê werênê ser zimanê ku wê, rojava di demên xwe yê hemdem de wê li ser esasê civakî ku wê xwe bi xwe wê karibê bi rêvebibê û wê di wê temenê de wê xwe bi azmûnên xwe re wê bide dîyarkirin wê di wê temenê de wê hem jî wê aliyê ve wê bê temenê dijberîyê û hem jî wê jî aliyê din ve jî wê ew civake ku ew dervî rewşên statûyê hatiya hiştinê û di bin pêvajoyên bişavtinê de hatiya hiştinê ku ew bi statûyê dikê bê wê, li wê rewşa wê pêvjaoyên hêrîşê wê li wê werîna pêşxistinê bê.

Di wê çerçoveyê de wê, rewşa rojava nîşanayaka din jî wê ew bê ku wê, di hemû rewşên wê yên bi hêrîşî de wê ew wê weke birhan wê bidina nîşandin ku ew ne ji rengê statûyên herêmê ên fermî ku ew hatiya herêkirin bin. Wê dervî wan wê civakên herêmê ku ew bi nav û hebûna wê re dihê xwestin ku ew li şûnî dîrokê were hiştin û ew xwe dide dîyarkirin bê. Ya ku wê li wê were hêrîş ev bê.

Lê aliyekê din jî wê weke sedemên hêrîşan wê hebê. Ew jî wê di wê temenê de wê ji demên eyûbîyan ve wê, di awayekê de wê, çawa wê ku wê ew civake wê demê ku ew dûbare xwe ji bin wan pêvajoyên hêrîşan dirakê bê wê, dikarê wê fahmbikê.

Di aslê xwe de em rewşa derketina li holê a rojava û rewşa wê ya civakî û pêvajoyên hêrîşê ên li wê binerin wê dikarin wê bi dîmenekê demên kevn wê werênê ser ziman. Ew jî wê weke di demên eyûbîyan de wê, çawa wê karibê were kifşkirin ku ew civaketiya ku ew li wê dihê hêrîşkirin û ew komên ku ew hêrîş dikin wê di awayekê de wê di wê xatê de wê heta roja me wê xwe di wê temenê de wê bide domandin bê. Hêzên ku ew di roja me de wê hêrîşê li rojava û deverên din ên kurdistanê dikin ji herêmê wê ji wê çavkaniyê bin. Di wê temenê de wê dikarê di rengekê de wê fahmbikê û di serî de wê werênê ser ziman bê.

Weki din wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di roja me de wê, rojava wê li ser temenekê civakî wê xwe herêm bi herêmên xwe wê weke 'kantonan' wê bi rêxistin bikê, di nava civakê de wê beşên civakê ên weke jin, ciwan û hwd wê, xwe bi rêxistin bikin û wê makanismayên xwe yên parastinê wê li ser wê temenê wê bikin. Wekî din wê di dewama wê de wê, ji nava xwe wê bixwezin ku ew çareserîyên xwe biafirênin. Têgîna civakî a ku ew ji xwe re çareserîyê bixwezê bibîne û ew ji pîrsgirêkên xwe re bibê çareserîyî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê dîmenekê wê xwe di wê rengê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Di roja me de wê dema ku ez li wê rewşa rojava a civakî û hêrîşên li wê dinerim wê di serî de wê, rewşek di dema eyûbîyan de wê bi dema deyfê xatûnê re wê bibê wê di serî de wê werênê berbîra min. Di wê demê de wê çawa wê, dema ku wê, herêm wê bikeve bin pêvajoya hêrîşên van koman de wê ew wê bangî gel bikê ku ew tevli rewşa xwe bixwe parastinê bibin li hemberî hêrîşên van koman.

Di wê temenê de wê bi wê re wê hemû kes piçûk û mazin bi hev re wê di nava wê pêvajoyê de wê cih bigirin. Wê di wê çerçoveyê de wê karibin hêrîşan bi şûn ve bidnê. Di wê demê de wê, bi danûstandin û levkirinên

kamil adil eyûb re wê, hin bi hin wê di demên piştre wê dawî li seferên xaçîyan wê were. Wê di wê temenê de wê aramî û heta aşîtîyek wê di nava wan de wê bibê. Lê komên din ên ku ew dihên herêmê weke yên selçûqîyan, mogol û hwd ew wê dawî li hêrîşên wan ên rûxandinê wê newê.

Ew wê bi berdewamî wê di demên piştre jî wê bênavber wê hêrîşên xwe wê li herêmê û li civakên herêmê wê weke ku wê di roja me de wê weke ku wê Ardogan minaq wê li rojava bide hêrîşkirin û hwd re wê di wê demê de wê bi heman awayê wê bibê û wê dîmenê wê were dîtin. Di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê, pêvajoyên hêrîşên ku ew dibin wê di wê temenê de wê li ser temen û awayekê esasî wê xwe di rengekê de wê di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa rojava û azmûnên wê yên roja me wê, di wê temenê de wê ji wê aliyê ve jî wê xwediyê rewşek fahmkirinê bê ku mirov wê bi teybetî wê karibê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê.

Di çerçoveya azmûnên civakî ên rojava de wê di aslê xwe de wê li ser temenê demên wê yên hemdem û pîretizekirinên ku ew dibin re wê gelek aliyên wê yên ku ew dikarin werina ser ziman wê hebin. Li ser wê temenê wê rewşên weke yên xwe bi rêxistinên civakî di nava wan pêvajoyên hêrîşê de wê, weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê bi qiymet wê karibê pêşwazibikê û wê werênê ser ziman bê.

Rojava wê di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di mijare rojava de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, hinekî din wê li ser wê bisekinê. Di wê temenê de wê şêwayên weke yên bi komelan xwe bi rêxistinkirin û di wan komalan û bevheviyên wan de nîqaşkirinên li ser xwe û pîrsgirêkên xwe û li lê gerîna çareserîyan wê di wê temenê de wê weke aliyên din bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Civak wê tevî hemû hêrîşan wê weke wînekê wê çawa wê xwe bide dîyarkirin û wê di wê temenê de wê derkeve li pêş wê di aslê xwe de wê rewşa rojava wê hinekê jî wê weke navê wê bê. Pêvajoyên wê yên demên dawî wê bi pêvajoyên hêrîşên DAÎŞê ku wê di wê rengê wan pêvajoyên hêrîşên demên berê de ku wê di rengekê de wê bibê wê karibê wê di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê bibê. DAÎŞ, wê di wê temenê de wê, ne pêvajoyek hêrîşê a ji rêzê bê. Wê di çerçoveyek giştî de wê, di wê temenê de wê, di rengê hêrîşên wan komên di demên eyûbîyan de ku wê çawa wê hêrîş

qadên wan ên jîyanê wê bikin re wê di heman rengê de wê, di roja me de wê, di awayekê de wê, dîmenekê wê yê ku ew di çerçoveya hêrîşên li jîyane civakê hatina pêşxistin re wê di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê were dîtin ku wê were û bibê.

Li herêmê di wê çerçoveyê de wê jîyane civakî wê, di bin pêvajoyên hêrîşê de wê xwe heta roja me wê bide domandin. Di demên eyûbîyan de wê, ev kom wê, pêşîya wan wê were girtin. Heta demên osmaniyan. Wê hebûna osmani wê di dewama wan pêvajoyan de wê li ser wan re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin û domandin. Piştî re wê di wê rengê de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin û domandin. Pêvajoyên osmani wê weke yên li jîyane civakî a herêmê jî bin. Wê di wê temenê de wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di çerçoveya pêvajoyên azmûna wê ya civakî de wê, di demên hemdem de wê pêşveçûnên ku wê bibin wê bi wan re wê, hin bi hin wê di awayekê de wê rojava xwe bide nîşandin. Ji 19 temuz 2014'an û pê de ku wê hinek wê kurdistanî wê ji bajarê kobanê wê dest pêbikin û pê de wê dest dênina ser rêveberiya bajarên xwe êdî wê, di wê temenê de wê li herêmî wê bi giştî wê demek nû wê dest pêbikê.

Di aslê xwe de wê ev pêvajo wê dema ku wê destpê bikê wê di temenekê sivilane de wê dest bikê. Wê bê ku wê xwûn birijihê wê di dîmen û awayekê de wê bibê. Li ser wê temenê û awayê wê were dîtin ku wê, destpêka rewşa rojava a şoreşî ku wê weke destpêkek bêxwûn wê destpêbikê wê, di pêvajoyên hêrîşên piştî wê ên li ser rojava de wê were bi xwûnkirin. Minaq wê bo ku wê pêşveçûna rojava were tafisandin wê, DAÎŞê wê were pêşxistin û wê bê ajotin li ser rojava.

Di wê çerçoveyê de wê ev pêvajo wê di dewama wê de wê, cih bbi cih wê, komkujiyên ku wê bînina serê kurdan wê di wê temenê de wê di wê demê de wê bibê. Wê li deverên weke hesekê, rimêlan, amûdê, qamişlo, afrînê, serêgir, û gelek deverên din ên rojava wê di wê temenê de wê karibê bahsa wan bikê. Di demên berî wê de wê, çawa wê pêvajo wê weke qadên ji wan ku wê şer wê were meşandin wê, werina dagirkirin herêmên weke azazê, marê, babê û hwd wê di wê temenê de wê, karibê bahsa wan bikê. Di wê temenê de wê, rewşên weke yên bi hêrîş û dagirkirinên li ser afirên, sserêkahnîyê û hwd re jî wê di wê temenê de wê karibê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê tevî hemû pêvajoyên hêrîş,

dagirkirin, bombardimanênbi hovane û hwd re wê, çîroskek jîyanî wê bi civakî wê li wê herêmê wê bi rengê wê xwe bide dîyarkirin û wê gav bi gav wê di nava pêvajoyên şer de wê xwe bide afirandin û wê werênê heta roja me.

Tevî hemû hêrîş û dagirkirinan azmûna rojava

Di dewama wê de ku mirov wê werênê ser ziman ku wê tevî hemû hêrîş û pêvajoyên dagirkirinê ên li ser rojava ku mirov bibêjê wê çawa wê weke pêvajoyekê wê bibê wê karibê wê werênê ser ziman. Wê, di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê hem li ser temenê dîrokî û hem jî yê rojane ê roja me de wê karibê gelek tişt cihê û cihê werina gotin. Ev hanînen ku wê werina ser ziman wê ne tenê wê bina weke dîroka rojava wê hem jî wê bina weke aliyekê azmûnî ê bi jîyane rojava re ku mirov wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Li ser wê temenê wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, di mijare rojava de wê, têgînek civakî ku wê weke bi têgîna hevdehiya demokratîkî wê bi wê re wê li ser temenekê civakî wê were lê hizirkirin û wê were pênasekirin.

Wekî din wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di nava rojava de wê bi pêvajoyên wê yên ku ew derbas dikin re wê, di aslê xwe de wê, gelek tiştan wê fêr mirov bikê di jîyane mirov de. Di wê çerçoveya wê fêrbûnên wê de weke ku me hanî ser ziman wê aliyê wê yê demî û yê dîrokî hebê. Pêşî em dikarin nerînekê dûbare li ser demên wê yên civakî ên kevn ên berî wê demê bidin.

Azmûnên bi jîyane civakî ên rojava ku em li ser temenekê hemdehiya civakê wê hildina li dest wê bi mejuya wê ya kevnera re wê heta demên hûrî û mîtannîyan wê li herêmê wê karibê dîroka wê bibê birin. Di wê temenê de wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, çawa wê weke aliyekê wê yê giring bê ku wê, rojava wê bi wan azmûn û pêvajoyên azmûnê wê xwe biafirênê. Wê, ev azmûn wê ji wê re wê weke xêv û hişmendiyekê wê bi xwe re wê biafirênin û wê li ser wê temenê xêv û hişmendiyê wê êdî wê bi demê re wê biafirê.

Mejuya wê, bi dîroka wê re wê li ser wê temenê wê ji aliyekê ve wê pêwîst bê ku ew were kifşkirin û dem bi dem ew were hanîn li ser ziman. Ev pêvajoyên civakî wê ne tenê bo xwe nasîna civakê wê pêwîst bin. Her wusa wê bo demên nû ê civakî û afirna wan jî wê di awayekê de wê weke têgîn û temenekê pêwîst wê lezim bê. Ji wê aliyê vejî wê mirov wê dikarê wê li wê binerê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê di demên hûrî û mîtannîyan de wê di warê civakî de wê gelek pêşveçûnên mazin ên civakî wê weke ku wê werina kifşkirin wê bibin. Wê di wê temneê de wê di warê çandî de wê ev pêşketin wê bi zêdeyî wê bibin. Ji aliyê çanda herêmê a civakî, baweriyî û hwd ve wê renddayina wê dîyarker bê.

Di awayekê din de jî wê ew dîroka wê ya demdirêj wê di wê temenê de wê, bikê ku herêm wê ji wê aliyê ve bibê xwediyê gelek şopên kevnera ên civakî û têgînî û ankû zêhnî bê. Wê dema ku em dihên demên piştî wan deman wê di awayekê vekirî de wê bi encamên wan re wê dibînê. Di demên piştî zayinê de wê, heta ku wê dem wê were demên eyûbîyan wê di wê demê de wê li herêmê wê di wê rengê de wê pêvajoyek giring wê xwe bide dîyarkirin. Wê pêvajoyên jîyankirinê wê xwe di awayekê de wê li ser wê temenê wê bidina domandin. Li herêmê, pêvajoyên jîyankirinê bi civakî wê di xwe de wê li ser wê temenê wê bi kûrbûnê wê bibin.

Têgîna civakî a herêmê wê dema ku em li nava pêvajoyên wê yên bûhûrî binerê û wê ji nava wan kifşbikê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê dîmenekê civakî ê xwezayî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di demên eyûbîyan de wê, demek dirêj ku wê ne kêmi nîv-milanyumê bê wê di wê de wê pêvajoyên jîyane civakî wê di wê temenê de wê, bi wê re wê were dîtin ku wê were jîyankirin.

Di wê çerçoveyê de wê eyûbî wê dîroka wan a li herêmê wê di wê temenê de wê pêwîst bê ku mirov wê di awayekê de wê bi temen û çavkaniyên wan re wê kifşbikin û werênina ser ziman.

Ji aliyekê din ve jî wê, çerçoveya rengên bi têgîhên civakî ên demê ku mirov ê li wê binerê wê minaqên bi rengê jîyane civakî ku wê bi çî felsefeyê wê nêzîbûn bibin wê ji demên selahadin û heta demên deyfê xatûnê û kamil adilê eyûb û hwd wê d iwê temenê de wê dîmenekê berfireh wê di wê temenê de wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê bide dîyarkirin.

Di wê dîmenê de wê çî w hebê? Di wê dîmenê de wê têgînek civakî ku ew dihê xwestin ku ew li ser temenê aramiya wê û xwezayîya wê were lê hizirkirin û ew ji pêşketin û pêşveçûnên re ku ew, serbest were berdan û ew bi wê rengê ew serbest pêşkeve û pêvajoyên xwe yên pêşketinê bijî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê, li wê were lê hizirkirin. Li ser wê temenê wê zêde minaqên ku wê weke di temenê bi

desthilatî wê mudahale li nava civakê wê bi wan wê were kirin wê, mirov wê ji wê demê wê rastî wan newê. Vajî wê, di temenekê ku wê di ahenge wê de wê çawa wê fahmkirin wê bibê û wê di wê temenê de wê bi aqil, pêşketin û zanîna xwe re wê bê ghiştin li ahengekê wê bi wê re wê di renekê de wê were dîtin. Ev jî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin ku wê, renekê pergaliê di nêzîkatîya civakî de wê di temenê xwezayî de ku wê bi wê li wê were hizirkirin wê bide dîyarkirin.

Weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê hinek minaqên di wê temenê de wê van kifşkirinên me yên bi hizirî ên ji wê demê wê piştrastbikin wê bi rengê pêşveçûnên di dema deyfê xatûnê û ankû 'deyfê sultanê' ên dema desthilatîya herêmê a eyûbîyan de ku wê bibê bê. Di wê demê de wê çawa wê, di awayekê de wê, li ser temenekê bi wîna civakî tevgerîn wê bibê wê bi wê re wê, hinek xosletên ku wê bi nêzîkatîya wê re wê di renekê de wê were dîtin. Li ser wê temenê wê were dîtin ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Piştî deyfê xatûnê wê minaqe duyem wê di derbarê têngîna civakî û rengê nêzîkatîyê de wê hewldan û helwesta kamil adilê eyûb ên li ser taxt ku ew weke sultan dide nîşandin bê. Di wê temenê de wê ev jî wê bi wê re wê, bi xwe re wê xwediyê hinek xosletên di wê rengê de bê ku ew dixwezê di temenekê aramiyê civakê û parastina wê de bixwezê bigihijê aşîtiyek mayinda. Di wê temenê de wê hewldanên ku ew dide dîyarkirin û nîşandin jî wê heta deverekê wê di dema wî de wê encamên xwe wê bidina nîşandin.

Di dema deyfê xatûnê de wê pêvajoyek civakî ku wê di wê temenê de wê, li wê were lê hizirkirin wê bi wê re wê di wê temenê de wê were pênasekirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di wê demê de wê civakîya herêmê di astek ku wê bi ber rewşek rewşenî de wê biçê bi zanetîya xwe. Pêşveçûnên bi aqilane wê zêdetirî wê di wê demê de wê derkevina li pêş û hizrên cihê, baweriyên civakê û hwd wê derkevina li holê, bê ku ew bibina temenê dijberiyekê. Ev di demên eyûbîyan de wê temenê wê were dîtin ku wê were avêtin. Di aslê xwe de wê, têngin û têngihîştina kamil Adilê Eyûb ku ew çendî weke sultanekê ser taxt jî bê lê wê di awayekê de wê, bi kiryarên xwe re wê, rewşna ku wê bi zêdeyî wê di wê warê de wê bale mirov wê bikişênê û wê ji ya çerçoveya kesekê şah, siltan û xalife zêdetirî de wê, weke kewsekê bizane û rewşen û filosof de wê dîmenekê wê di wê temenê de

wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ber vê yekê wê, bi kijan aliyê ve wê were kifşkirin ji wê zêdetirî em nûha li vir tenê bi van aliyan kifşkirinê ve bi sînor mijarê werênina ser ziman.

Di dewama wê de wê, mijara civakê û cihêtiyên civakê wê di wê temenê de wê were dîtî ku wê li wê were lê hizirkirin. Wê giringî li wê were dayin. Wê aramiya navê wê û parastina wê û hwd wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê were dîtî. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê civaketiya eyûbîyan wê di wê temenê de wê di aslê xwe de wê, di awayekê de wê, bi zêdeyî wê ji yrengê desthilatîya wan zêdetirî wê bale mirov wê bi kiryarên di wê çerçoveya wê de ku wê werina kirin de wê balê bide kişandin li ser xwe. Di wê temenê de wê dema ku em çendî ku em li wê dihizirin jî wê dibînin ku wê çendî wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Ev demên eyûbîyan wê weke demna civakî ên pêşketî, bi sazûman û hwd bin. Wê di wê rengê de wê werê dîtî. Di nava malbatê de wê hemû ahlên wê gihiştina temenekê xwandinê jî wê weke aliyekê ji rêzê ê din ku mirov wê bi wê re wê kifşbikê bê. Ya ku wê bale mirov wê bikişênê wê di wê rewşa xwandinê de wê weke ku em bi çavkaniya wê ji nava gelek çîrokên civakî ên nava kurdan de wê dibînin ji wê demê wê keç û kûr wê weke hev di heman awayê de wê werina perwerde kirin. Lê ji ber desthilatiya zêde bi zêhnek baviksalari ku ew dihê meşandin wê ew wê êdî wê tenê aliyê mêr wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin û wê bide bi dîtinkirin li berçav.

Ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê bi wê re wê kifşbikê wê, hinek têtînin ku em di wê çerçoveyê de wê karibin di dewama wê de wê, fahmbikin wê di nava deestana memê alan û ya destana dewrêşê ewdî de ku wê bale me bikişênin di wê temenê de ku wê karibin werina ser ziman wê hebin. Di wê temenê de di çerçoveya têtînin civakî û rewşên çerçoveya rengê derketina li pêş a nîrxên civakî di wê temenê de wê bi awayekê wê bide dîyarkirin. Nîrxê adûlê di destana dewrêşê ewdî de bê û ankû ya zîne di destana mem û zîne de bê, di zembilfiroş de bi nîrxê gul xatûnê bê û hwd wê di wê temenê de wê, dîmenekê wê karibê bide me.

Ev têtî wê ber çî wê giring bin? Ber ku wê di awayekê de wê weke yê ji demên ku wê serdestî û serwerîya deesthilatiya eyûbîyan wê ser hemû herêmê hebê wê werina gotin bin. Hin gotînin ji nava helbestek ahmedê xanî a weke li ser temenê 'desthilatiyek kurd ku ew heya' ku wê bihanîya ser ziman û wê ji wê îro wê were fahmkirin ku wê weke ku wê di wê demê de wê kurd weke di bin dest de bin û ankû wê di wê demê de

wê weke ne xwediyê rewşek rêveberî û hwd bin jî wê, di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê hinekî lêkolînê li ser wê demên dîrokê dikê mirov wê dibînê ku wê çendî ku ew wê gotinên xwe di helbestên xwe wusa wê werênê ser ziman lê wê li herêmê wê desthilatiya herî xort wê di wê demê de wê weke ya eyûbîyan û hwd wê ya kurdistanîyan wê hebê. Ber vê yekê ev gotin li ser wê temenê bi têgînek dîrokê û hebûnûnebûna desthilatiya civakî fahmkirina wê zêdetirî wê weke gotinek helwestî ku ew wusa wî ji xwe re makûl diîtibê û levhanî bê wê fahmbikê wê weke rasttir wê were dîtin. Bo vê demê ku ew bê gotin wê dibê ku wê zêdetirî wê rasttir bê ji ya demên berê ku wê weke ku wê di wê dema ku wî ew di wê de hanîya ser ziman.

Di wê temenê de wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê li herêmê wê piştî demên rojava wê, di awayekê de wê bêgûman wê rewş û derûnîyek nû wê biafirê. Wê di wê temenê de wê gelek rewşên rêveberî wê li herêmê wê biafirin û wê gel wê bi wan re wê weke ku xwe wê di awayekê de wê xwe bibînê, hîsbikê, bi hişbikê û wê di wê temenê de wê ji wan wê bigihijê hinek fahmkirinên civakî.

Di wê temenê de wê bşên komên civakê wê rabina serpiyan. Wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê azmûnên civakî û rêveberî û desthilatî ên rojava ên demên dawî ên weke bi rewşa pêşketina rojava bi rengekê şoreşî û hwd re wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê dikarê wê bi wê re wê li ser wê temenê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Tabî yanî pêvajoyên destpêkê wê çawa wê ew pêvajo wê temenê wê bibê û wê bi çî felsefe û hişmendiyê wê pêşkeve ew jî wê di wê temenê de wan fahmkirina wê weke aliyekê wan ê din bê ku mirov karibê fahmikê. Di wê temenê de wê rojava wê piştî wê, li herêmên xwe wê, hêzên xwe yên weke yên 'aşayişa civakî' û ankû polis' bê û ankû hêzên parastina giştî weke QSD û hwd wê di wê temenê de wê pêşbixin û wê di wê temenê de wê ji pêkhatinên herêmê ên civakî û ciheyiyên bawerî û hwd ên ku ew li herêmê û di nava civakê de xwedî kok in wê bi wan û hebûna wan re wê biafirê.

Di destpêkê de wê, hêz û rêxistinên kurd û xar bi rêxistinkirina wan û karina di wê temenê de pêvajoyek bi wê rengê ku ew bi temenekê rêxistiinî pêwazî bikin jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê balê bikişênê li ser wê bê.

Li herêmê wê pêşî wê weke çar kantonên weke bi navê kobanê, afrînê, cizirê û şehbayê û hwd re wê werina avakirin. Di wê temenê de wê bi têgînek kantonî wê avakirina wê hinekî jî wê weke nîşanaka ciheyiyên herêmî ku ew ji cihê xwe karibin werina fahmkirin û rêvebirin bin.

Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê fahmbikê bê. Di destpêkê de wê dema ku em li temenê demografîkî û ardnigarî ê herêmî li wê binerin wê di wê temenê de wê çawa wê xwediyê temenekê ku ew bi wê re wê pêşkeve û wê derkeve li pêş bê.

Li herêmê wê herêmên weke qamislo wê weke navend û ankû peyxata herêmê a rojava jî wê di pozisyonê de wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin û wê weyn bileyizê. Di demên mitannîyan de wê bi navê 'wasokani' wê herêmên weke serêkahniyê heta Rehaya roja me wê bi heman rengê wê weke navend û peytaxta herêmê wê weyn bileyizê. Piştî wê demê û pê de wê herêm wê gelek demên nedîyar jî wê derbas bikê. Minaq wê demên weke di bin serdestîya osmaniyan de wê bimênê. Piştî eyûbîyan û di encama hêrîşên wan de wê windahiyên wan ên dîrokî de wê ew jî w winda bikê. Ev rewşa wê heta demên sedsala 20an wê bibê. Piştî wê demek kin wê dagirkirna firansiyan a li herêmê wê li wê bibê. Û piştî wê di dewama wê de wê, xanadana malbate Esad wê li herêmê wê bi awayekê wê were pêşxistin û wê di bin wê de avakirina komare sîrî û di nava sînorê wê de hiştina rojava û hwd re wê di awayekê de wê rewşa wê ya piştî jî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Ev rewşa rojava wê yên demên wê yên piştî jî wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê rewşa rojava wê, hin bi hin wê, xwe bi serê xwe wê bide dîyarkirin. Di demên firansa divekişê û sîrîya nû ava dibê ku wê ji kurdan re wê soza hevkarîya komare û hukumetê wê were dayin û wê piştî wê ew soz wê newina girtin wê piştî wê di ti demê de wê kurd wê, nexwezî bi rejimê tevbigerihi. Ji xwe wê rejim jî wê ne di wê rewşê û ali û awayê de bê ku ew kurdan weke hevkar ji xwe re bibîne bê. Wê weke tirkîya û îranê wê weke girseyên ku ew bîndest dikê de wê ji xwe re wê bibîne û wê di wê mantiqê û felsefeyê de wê nêz bibê. Heta ku wê rewşa wan xirabtir wê bibê. Bênasnema hiştina kurdan û nedana wan hemwelatîtiya destûrî û hwd û di wê temenê de ji hemû mafên destûrî û mirovî bêpar hiştina wan wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê. Ev rewş wê hertimî wê êdî wê ji kurdên wê herêmê re jî wê bê temenê lêgerînên nû

bo xwe gihandina maf û azadiyên xwe. Di wê temenê de û li ser wê temenê û wê xate lêgerîna li maf azadiyên xwe bi ber pêvajoya pêşveçûnên rojava heta yên demên dawî ên weke yên bi şoreşî û hwd re wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê.

Li ser wê temenê wê di aslê xwe de wê civakek weke ti mafên wê yên bi destûrî nebin, ne hatibê naskirin û ne xwediyê statûyê bê û ji hemû mafên xwe yên civakî û mirovî bêpar hatibê hiştin wê, êdî wê pêvajoya pêşketina rojava wê li wê bibê. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê rojava wê weke nûqteyek ku ew ji wan hemû nûqteyan re dawilê werênê bê. Ber vê yekê û li ser wê temenê wê tekoşîna mafûazadiyê û hwd bi temenekê destûrî û statûyî wê di wê temenê de wê bi xwe gihandina rêveberî û hwd re wê pêşbixê. Hêzên li hemberî wê jî wê dîsa wê weke rejima sûrî, tirkîya, iran û iraq wê ev civake ku wan ji wan hemû mafên wan bêpar hiştîya wê, li ser wê temenê bê maf û statû hiştinê de wê herina bi ser de wê hêrîşên xwe wê li wê hebûna wê bikin û wê pêvajoyên hêrîşê li wê temenê wê yê civakî wê bikin.

Li rojava wê komên cihê ên weke êzdayî, ermeni, asûrî, mesihî û ankû komên din ên cihê ên ku rengên xwe yên cihê re wê hebin. Di wê temenê de wê di çerçoveya civaketîya wê ya herêmî û dîrokî de wê weke beş û rastiya wê bin. Wê di wê temenê de wê, dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê, xwe bi rêxistin bikin û wê karibin werênina ser ziman.

Hinekî jî wê dema ku wê bahsa azmûna rojava wê were kirin wê çawa wê komên wê yên cihê wê bi rengên xwe wê karibin li ser temenekê civakî û demokratikî ku wê karibin xwe bi rêxistin bikin û werênina ser ziman bê.

Li ser wê çerçoveya ku ew bi wê dihê ser ziman û ew xwe bi rêxistin dikê ku ew karibê wan rengên civakî werênê ser ziman wê, weke bi çerçoveya 'konfederelîsma demokratikî' ku wê berê birêz ocalan wê bi gotin bikê û wê di wê temneê de wê were hanîn li ser ziman. Wê di dewama wê de wê, mijare zayendî ku wê weke girêka gordion lê hatiya wê ew wê, weke mijarek ku wê di wê çerçoveya wê de wê li çareserîya wê were lêgerîn û wê di awayekê de wê bi perspektifek mirovî wê were hildan li dest. Di wê temenê de wê di her qadên jîyanê de di temenekekê

wekheviya pozitivi de wê, mijar wê were lê hildan li dest û wê bi wê re wê, di nava jîyanê de wê rengê wê were lê dayin.

Li ser wê temenê gotinên weke 'şoreşa jinê' ku wê bo rojava û pêşveçûnên wê werê bikarhanîn jî wê li ser wê temenê wê bingihêkê wê yê ku mirov wê fahmbikê wê hebê. Serokatîyek hevbeş ku wê were pêşxistin wê di her qwadên rêveberinê de wê bi yek jin û yek mîr re wê bi wê re wê reng û awa wê bistênê. Ev wê weke modelek civakî wê reng û awa wê êdî wê bistênê.

Weki din wê ji aliyekê din ve jî wê bi perspektîfek din a nû wê dervî ya olî û ya rengên netewî ên serdest wê rêxistinên civakî, ramiyarî û komên beşên civakê ên zayendî û çînî û hwd wê, werina pêşxistin. Ji van aliyên civakî ve wê hema bêja wê ti perspektîfên ku wê civakê wê di wê temenê de wê bi hemû aliyên wê re wê were hildan li dest wê heta wê demê wê zêde nebê. Ev rengên nêzîkatîyê wê bi demê re wê, rewşên dîrokê wê bê sedem ku wereina lêkolan û gelek rewşên ku ew heta roja me ew bi zêhnî hatina hanîn heta roja me ku ew werina lêpirsin. Ber vê yekê wê rojava wê weke nûqtîyek lê hêriş jî wê were dîtin lê were nerîn.

Di dewama wê de wê pêvajoyên hêrişên li afrênê û deverên din ên li wan dagirkirinê ku wê werina pêşxistin di wê çerçoveyê de dikarê werênê ser ziman.

Rojava wê, di wê temenê de wê di aslê xwe de wê, ne tenê wê bi hebûna civake ku ew hebûna hatî redkirin re bi tenê wê weke mijarekê wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê ne tenê wê hebûna civake kurd ku ew hebûna wê hatî inkarkirin ku ew wê derxê li dika dîrokê bi tenê bi wê bi sînor wê karibê wê fahmbikê. Wekî din wê ji aliyekê din ve jî wê bi têgînek û rengekê din ê zêhnî ku wê di çerçoveyek mirov û demokratîkî û hwd de wê, li herêmê wê bi rengê felsefeya ku ew pêşdikeve wê weke dînamîsmek vegûhar wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Ya ku wê bi zêdeyî wê di aslê xwe de wê ji aliyekê ve wê bê sedema hêrişê jî wê ev alî bê. Encamên wê yên vegûhar wê herî hindik wê bi xwepêşandinên piştî rewşa jina emînî û hwd re wê li rojhilatê kurdistanê û deverên din ên li dorê wê bi awayekê vekirî wê werina dîtin. Ji xwe piştî wê rewşê re wê zêdetirî wê hêrişên ku wê bi bombardîmanê ku wê tirkîya wê bikê wê weke ku wê ji wê aliyê ve wê rejimên herêmê jî wê di awayekê de wê bikin wê, di dîmenekê de wê bibê û wê were dîtin.

Rojava wê pêşketinên wê ji aliyê zêhnê û rengên rêveçûnên bi civakî û aliyên din ên weke bi rewşên ku ew yek bi yek rûdidin bi başî û nebaşî weke bi hêrişan û hwd re wê karibê wê di wê temenê de wê weke

pêvajoyên wê yên pêşketinê wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman bê. Ev hemû wê weke aliyên wê yên pêşketinê bin. Di wê temenê de wê di dewama wê de wê felsefeya ramyarî wê li herêmê wê di awayekê de wê li ser temenekê demokratikî ku wê ji têgînên statûqû û olî wê were dûrkerin re wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê ji nûve dúbare wê were şîrovekirin. Di wê temenê de wê, ji encamên ku ew xwe didina dîyarkirin wê di awayekê de wê dikarê wê fahmbikê û wê bi wê re wê werênê ser ziman.

• **Abdusamet Yigit, kurdistan, cizirabota, 2022an.**